

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

Mbështet, mbron dhe promovon të drejtat dhe interesat e grave dhe të vajzave

Raporti mbi Monitorimin e Rezolutës së Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara 1325 në Kosovë

Prishtinë, Kosovë
2007

**Raporti mbi Monitorimin e Rezolutës së
Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara 1325
në Kosovë**

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës
Prishtinë, Kosovë
2007

Raporti mbi Monitorimin e Rezolutës së Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara
1325 në Kosovë
Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

©2007 Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës
Prishtinë, Kosovë

Mirënjohjet

Ky projekt i monitorimit u mundësua falë financimit nga UNIFEM dhe UNDEF dhe kohës që na u kushtua pa kompensim nga shumë individë të cilët u pajtuan që të intervistohen nga ne gjatë viteve 2006 dhe 2007. Ky projekt është mbikëqyrur nga Igballe Rogova nga fillimi e deri në përfundim dhe në fakt nuk do të mund të realizohej pa udhëheqjen e mrekullueshme të saj dhe përkrahjen e ekipit të Rrjetit të Grupeve të Grave të Kosovës, në veçanti të Besa Shehut, Nexhmije Cuca Fetahut dhe Alba Loxhës.

Ekipi përgjegjës hulumtues i RRGK-së që hulumtoi dhe intervistoi repondentët gjatë vitit 2007 përbëhej nga Dafina Beqiri, Ali Misimi, Albana Lumi dhe Elizabeth Carolan. Nicole Farnsworth dha ndihmë sa i përket kodifikimit të intervistave ndërsa Programi për Marrëdhënie Ndërkombëtare i *Deakin University* financoi angazhimin e Jasenka Imsiroviqit si asistente të hulumtimit. Dafina Beqiri dhe Jasenka Imsiroviq e redaktuan draftin e parë të këtij dokumenti në mënyrë përmbytësore. Ky raport u përpilua dhe shkrua nga Lynne Alice, konsulente ndërkombëtare e Rrjetit të Grupeve të Grave të Kosovës, që ligjëron të drejtat e njeriut dhe të drejtën humanitare në *Deakin University* në Australi. Lynne Star redaktoi versionin e fundit të këtij raporti.

Shkurtesat

CARE	Kooperativa për Asistencë dhe Ndihmë të Gjithmbarshme
CEDAW	Konventa për Eliminimin e të gjitha formave të Diskriminimit ndaj Grave
CRC	Konventa mbi të drejtat e fëmijëve
DDR	Çarmatimi, demobilizimi dhe riintegrimi
DPI	Departamenti për Informim Publik
DPKO	Departamenti për Operacione Paqeruajtëse (OKB)
ICRC	Komiteti Ndërkombëtar i Kryqit të Kuq
ICTR	Tribunali Ndërkombëtar për Ruandën
ICTY	Tribunali Ndërkombëtar për ish-Jugosllavinë
IDP	Person i zhvendosur
IFRC	Federata Ndërkombëtare e Kryqit të Kuq dhe Gjysmëhënës së Kuqe
ILO	Organizata Ndërkombëtare e Punës
INGO	Organizatë Ndërkombëtare Joqeveritare
IOM	Organizata Ndërkombëtare për Migrim
KGSC	Qendra Kosovare për Studime Gjinore
KWN	Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës
NATO	Traktati Veriatlantik
NGO	Organizatë Joqeveritare
ODIHR	Zyra për Institucione Demokratike dhe të Drejta të Njeriut
OHCHR	Zyra e Komisarit të Lartë për Drejta të Njeriut
OSCE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
SRSB	Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm
UNDAF	Korniza për Asistencë Zhvillimore e Organizatës së Kombeve të Bashkuara
UNDP	Programi Zhvillimor i Organizatës së Kombeve të Bashkuara
UNESCO	Organizata për Arsim, Shkencë dhe Kulturë e Organizatës së Kombeve të Bashkuara
UNFPA	Fondi Popullor i Organizatës së Kombeve të Bashkuara
UNHCR	Komisari i Lartë i Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Refugjatë
UNICEF	Fondi i Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Fëmijë
UNIFEM	Fondi Zhvillimor i Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Gratë
UNITAR	Instituti për Trajnim dhe Hulumtim i Organizatës së Kombeve të Bashkuara
UNMIBH	Misioni i Organizatës së Kombeve të Bashkuara në Bosnjë e Hercegovinë
UNMIK	Misioni i Organizatës së Kombeve të Bashkuara në Kosovë
UNSCR1325	Rezoluta 1325 e Këshillit të Sigurimit të Organizatës së Kombeve të Bashkuara
WFP	Programi Botëror për Ushqim
WHO	Organizata Botërore për Shëndetësi
WILPF	Lidhja Ndërkombëtare e Grave për Paqe dhe Liri

Përmbajtja

1. Përmbledhje ekzekutive	4
2. Prezantim i implementimit të Rezolutës 1325 të KS OKB në Kosovë	7
3. Pjesa e parë: Respondentët e monitorimit	8
a. Institucionet dhe organizatat ndërkombëtare	8
b. Institucionet dhe mekanizmat kombëtar	26
c. Shoqëria civile në Kosovë	33
4. Pjesa e dytë: Obligimet sipas Rezolutës 1325	38
a. Perspektivat gjinore në vendimmarrje	38
b. Perspektiva gjinore në proceset paskonfliktuale dhe paqeruajtëse	50
c. Mbrojtja dhe respektimi i të drejtave njerëzore të grave dhe vajzave	51
d. Perspektiva gjinore në raportet e Sekretarit të Përgjithshëm dhe në misionet e Këshillit të Sigurimit	61
5. Përmbledhje	62
6. Rekomandime	63
7. Shtojca	65

Përmbledhje ekzekutive

Në Kosovë, shoqëria civile i ka shfrytëzuar mundësitë që ofrohen nga Rezoluta 1325 e Këshillit të Sigurimit të Organizatës së Kombeve të Bashkuara si mjet avokimit për të inkurajuar, promovuar dhe lobuar për pjesëmarrjen e grave në të gjitha nivelet e jetës publike. Kësisoj, organizatat e grave kosovare kanë kontribuar drejtpërdrejtë në implementimin e kësaj rezolute.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës ka implementuar projektin e monitorimit të kësaj rezolute në Kosovë. Raporti monitorues është rezultat i një pune të vazhdueshme që nga viti 2005 dhe ofron një vlerësim sa i përket shkallës së implementimit të Rezolutës 1325 në Kosovë, duke pasur për qëllim që të sigurohet avokim i vazhdueshëm dhe i suksesshëm në nivel kombëtar sa i përket çështjeve gjinore. Kjo punë është përkrahur nga UNIFEM dhe UNDEF (Fondi i Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Demokraci).

Ky raport analizon zbulimet kyçe në fushat të cilat Rezoluta 1325 i definojnë si fusha obliguese:

1. Përfshirjen e grave në të gjitha nivelet e vendimmarrjes;
2. Përfshirjen e perspektivës gjinore dhe trajnimeve gjegjëse për personelin policor dhe ushtarak;
3. Mbrojtjen dhe respektimin e të drejtave njerëzore të grave dhe vajzave;
4. Përfshirjen e perspektivës gjinore në raportet e OKB-së.

Përfshirja e grave në vendimmarrje

Pjesëmarrja e grave në jetën publike është dukshëm nën nivel, posaçërisht në politikë dhe ekonomi. Gratë janë më të prekura nga papunësia, varfëria dhe mungesa e qasjes në arsim. Sa i përket politikës, gratë mbajnë 27.5% të ulëseve në parlament, dhe 28% të të gjitha ulëseve të kuvendeve komunale.

Megjithatë, pozitat vendimmarrëse ende mbahen fuqimisht nga meshkujt dhe në realitet kuota gjinore e promovuar prej 30 përqind ka pak apo aspak ndikim real në vendimmarrjen qeveritare.

Edhe pse shumica e përfaqësuesve qeveritarë kanë njohuri themelore mbi Rezolutën 1325 dhe mekanizmat gjegjës dhe korniza legislative për arritjen e barazisë gjinore janë vendosur në të gjitha nivelet, artikulli i tyre në politika dhe rregullativë administrative mbetet i ngadalshëm për shkak të përkufizimeve financiare, dialogut të limituar ndërqeveritar dhe mungesës së vullnetit politik. Rrjedhimisht, implementimi i Rezolutës 1325 varet nga udhëheqësit individualë. Në strukturat politike, shoqëri civile dhe komunitet ndërkombëtar që funksionon në Kosovë pozitat udhëheqëse politike mbahen nga meshkujt. Mungesa e konsultimit me gratë gjatë negociatave për 'statusin final' paraqet një shembull emblematic të dështimit sa i përket sigurimit të qasjes së grave dhe prezencës së tyre në nivelet më të larta të vendimmarrjes.

Perspektiva gjinore në sektorin e sigurisë

Gratë janë të përfaqësuara në pakicë si punonjëse të institucioneve të ndryshme të sigurisë në Kosovë. Megjithatë, nga disa prej këtyre institucioneve janë ndërmarrë hapa drejt ofrimit të trajnimit mbi çështjet gjinore. Pjesëtarët e Trupave Mbrojtëse të Kosovës (TMK) trajnohen sa i përket çështjeve gjinore ndërsa Shërbimi Korrektues i Kosovës (SHKK) planifikon të përfshijë Rezolutën 1325 gjatë trajnimeve të stafit. Për më tej, Shërbimi Policor i Kosovës (SHPK) në mënyrë efektive e ka integruar Rezolutën 1325 gjatë përmbushjes së rolit dhe obligimeve të veta si në nivel administrativ ashtu edhe në atë operativ. Do të thotë, në sektorin e sigurisë vërehen ndryshime të ngadalshme por pozitive për sa i përket kanalizimit të çështjeve gjinore, përkundër insistimit në stereotipizimin e çështjeve gjinore dhe mosbesimit në baraspeshën gjinore.

Të drejtat njerëzore të grave dhe vajzave

Miratimi i kornizës relevante legjislativë, që përfshin Planin Kombëtar të Veprimit për Arritjen e Barazisë Gjinore, Ligjin për Barazinë Gjinore, Ligjin Kundër Diskriminimit dhe Ligjin mbi Familjen, paraqet një të arritur të theksuar në drejtim të arritjes së barazisë gjinore dhe promovimit dhe mbrojtjes së të drejtave të njeriut në mënyrë më gjithëpërfshirëse në Kosovë. Megjithatë, për tu arritur mbrojtja efektive e të drejtave njerëzore të grave kërkohet edhe implementimi i parimeve ndërkombëtare ligjore.

Në fakt, dhuna dhe ngacmimet seksuale ndaj grave kanë shënuar rritje, e dhënë kjo që reflekton situatën e dobët ekonomike dhe traumat e pasluftës. Dhuna në familje vazhdon të paraqitet me shifra alarmante. Gjithashtu, Kosova ishte vend destinimi për shumë gra dhe vajza të trafikuar që janë detyruar të ushtrojnë prostitucion. Në përgjithësi, masat vazhdojnë të jenë joadekuate, për shkak të mungesës politike si nga vendorët ashtu edhe nga ndërkombëtarët.

Perspektiva gjinore në raportimin në OKB

Shumë të intervistuar ndërkombëtarë zbuluan se kanë vetëm dijeni sipërfaqësore lidhur me Rezolutën 1325 dhe kanalizimin e çështjeve gjinore në organizata ndërkombëtare. Keqkuptimi më i shpeshtë është barazimi i 'çështjeve gjinore' me gratë dhe jo me vlerësimin e ndryshëm për gratë dhe meshkujt në shoqëri. Pas shpalljes së Rezolutës 1325, UNMIK-u themeloi Zyrën për Çështje Gjinore, por mungesa e angazhimit solid me shoqërinë civile dhe mungesa e komunikimit me ndërkombëtarët nga institucionet tjera shpesh shpënin deri tek dyfishimi i punëve në projekte që kanë të bëjnë me çështjet gjinore.

Kanalizimi i çështjeve gjinore në mekanizmat institucionalë dhe artikulimi i Rezolutës 1325 në përgjithësi has në vështirësi për shkak të mungesës së përkushtimit praktik dhe pengesës deri në një masë të caktuar nga qëndrimet negative të ndërkombëtarëve. Në praktikë, prioritetet tjera politike gllabërojnë fokusin nga çështjet gjinore, kështu që ato shpesh marginalizohen. Kësisoj në Kosovë është i domosdoshëm edukimi lidhur me Rezolutën 1325 dhe lidhur me relevancën e saj për proceset paqeruajtëse në Kosovë.

Në përgjithësi, monitorimi ka zbuluar se institucionet qeveritare, organizatat ndërkombëtare dhe shoqëria civile në Kosovë përshkohen me shkallë të ndryshme të përkrahjes dhe promovimit të Rezolutës 1325. Niveli i angazhimit të tyre në fushat e mbuluara nga Rezoluta 1325 dhe traktatet gjegjëse të të drejtave të njeriut gjithashtu dallon dukshëm. Përderisa në parim UNMIK-u i përmbahet parimeve të përfshirjes gjinore në operacionet e veta, punët dhe partneritetet e politikave, performansa dhe ndikimi që ushtron sa i përket promovimit të kanalizimit të çështjeve gjinore si element kyç të ndërtimit të paqes në nivel lokal janë tejet jokonsistente.

1. Prezantim i implementimit të Rezolutës 1325 në Kosovë

“Ne nuk guxojmë më tej të minimizojmë apo injorojmë kontributet e grave dhe vajzave në të gjitha etapat e zgjidhjes së konflikteve, si dhe në proceset e krijimit të paqes, ndërtimit të paqes, paqeruajtjes dhe rindërtimit. Paqja e qëndrueshme nuk do të arrihet pa pjesëmarrjen e plotë dhe të barabartë të grave dhe burrave” (Kofi Annan – ish Sekretar i Përgjithshëm).

Rezoluta 1325 thekson rëndësinë e kanalizimit të perspektivave gjinore në operacionet paqeruajtëse dhe të ndërtimit të paqes. Sipas Rezolutës 1325 Sekretari i Përgjithshëm i Organizatës së Kombeve të Bashkuara është i obliguar t'i ofrojë shteteve anëtare udhëzime dhe materiale për trajnim mbi mbrojtjen, të drejtat dhe në veçanti nevojat e grave në paqeruajtje dhe ndërtim të paqes. Më tej, SP duhet të sigurojë që personeli ushtarak dhe civil që do të dërgohet në këto misione të jetë i trajnuar mbi këto çështje nga vetë shtetet anëtare.

Rezoluta 1325 paraqet njohje dhe garanci efektive për angazhimet institucionale praktike për përfshirjen e grave në të gjitha aspektet dhe nivelet e paqeruajtjes dhe rindërtimit. Të kuptuarit e ndikimit specifik të konfliktit ushtarak dhe agresionit në gratë dhe vajzat do të kontribuojë gjatë vlerësimit të vetë konfliktit; do të ofrojnë një qasje më të detajuar dhe të saktë drejt zgjidhjes së konfliktit si dhe do të ndihmojnë në rindërtimin e drejtë të shoqërisë së thyer për shkak të urrejtjeve të manipuluar politikisht. Arsyeja pas rezolutës është që cenueshmëria e posaçme e grave gjatë konflikteve thellohet dhe më tej dhe stimulohet skajshmërisht në momente të paligjshmërisë, prezencës së armëve, dhe dezintegritetit ekonomik dhe social, por gjithashtu për shkak të pabarazisë materiale të vetë popullatës përfshirë edhe pabarazinë në aspekt gjinor. Për këtë arsye, ekziston nevoja urgjente për ofrimin e trajnimit të specializuar për të gjithë pjesëmarrësit në paqeruajtje sa i përket mbrojtjes, nevojave speciale dhe të drejtave njerëzore të grave dhe fëmijëve në situata të konfliktit, si dhe për tu siguruar se janë krijuar dhe janë të qëndrueshëm mekanizmat përkatës për këtë.

Kanalizimi i çështjeve gjinore, një koncept themelor në Rezolutën 1325, definohet si 'strategji për t'i bërë brengat dhe përvojat e grave dhe burrave dimension integral në dizajnimin, implementimin, monitorimin dhe evoluimin e politikave dhe programeve në të gjitha sferat politike, ekonomike dhe shoqërore, ashtu që gratë dhe burrat të mund të përfitojnë në mënyrë të barabartë dhe të mos ngjajë pabarazia. Qëllimi përfundimtar është arritja e barazisë gjinore.”¹

Rëndësia e Rezolutës 1325 si mjet avokimi është që fokusi që i bën ajo relacioneve gjinore, i përforcuar më tej përmes ligjit ndërkombëtar, t'i japë lëvizjeve të grave legjitimitet dhe t'u sigurojë një platformë potenciale për bashkëpunim ndërkombëtar në sferën e zgjidhjes së konfliktit dhe arritjes së paqes së qëndrueshme:

...suksesi qëndron në vetë procesin [në krijimin e lëvizjes rajonale], ne arritëm të ulemi aty dhe shtymë veten që të diskutojmë mbi pyetjet e ndryshme, të prezantojmë problemet dhe atë që ne mendojmë lidhur me to; pjesa e avokimit qëndron në vetë këtë proces.²

¹ *Gender Mainstreaming: An Overview*; UNIFEM 2002.

² Intervistë me Luljeta Vuniqin, korrik 2007.

Edhe pse Rezoluta 1325 ka relevancë të veçantë për zonat e luftës, të gjitha shtetet anëtare të Organizatës së Kombeve të Bashkuara janë të obliguara të implementojnë rekomandimet e saj, që mbulojnë katër fusha të ndërvarura të cilat janë edhe në fokus të këtij raporti. Një definicion shumë shpesh i cituar i Rickard Strickland dhe Nata Duvvury³ përshkruan fokusin kyç të Rezolutës 1325:

Rezoluta, që efektivisht paraqet një ligj ndërkombëtar, shtjellon katër fushat e ndërvarura të cilat kërkojnë vëmendjen e të gjitha palëve (OKB-së, shteteve, akterëve joshtetërorë, shoqërisë civile) të përfshira në çështjet e paqes dhe sigurisë: pjesëmarrjen e grave në vendimmarrje dhe procese paqësore; përfshirjen e perspektivës gjinore dhe trajnimeve mbi proceset paqeruajtëse; mbrojtjen e grave; dhe kanalizimin e çështjeve gjinore në sistemet raportuese të OKB-së dhe në implementimin e programeve të tyre.

Akterët joshtetërorë, forcat kombëtare të sigurisë, agjencitë humanitare dhe shoqëria civile bartin përgjegjësi për të kontribuar në artikullimin e Rezolutës 1325 dhe traktateve gjegjëse të të drejtave të njeriut në legjislacionin, politikën dhe praktikën kombëtare. Është me rëndësi fakti që Neni 17 i Rezolutës 1325 gjithashtu përcakton se Sekretari i Përgjithshëm duhet t'i raportojë Këshillit të Sigurimit lidhur me "progresin sa i përket kanalizimit të çështjeve gjinore në të gjitha misionet paqeruajtëse dhe të gjitha aspektet tjera që kanë të bëjnë me gratë dhe vajzat". Ky nen është shndërruar në shtyllë bartëse të të gjitha përpjekjeve lotuese nga grupet e shoqërisë civile të cilat kërkojnë përgjegjësi nga ndërkombëtarët gjatë punëve rindërtuese që realizohen pas intervenimeve të armatosura humanitare.

Duke njohur edhe raportet e monitorimit e mëparshme të Rezolutës 1325 në Kosovë, projekti gjegjës i vitit 2007 në Kosovë ka anketuar të gjitha sektoret që bartin përgjegjësi specifike sa i përket implementimit të Rezolutës 1325: organizatat ndërkombëtare; institucionet qeveritare të të gjitha niveleve dhe shoqërinë civile. Ky raport është i ndarë në dy pjesë: së pari i anketon akterët përgjegjës për implementimin e Rezolutës 1325 dhe së dyti i shtjellon rezultatet e monitorimit sipas neneve të definuara nga Rezoluta 1325 si zona kyçe obliguese.

Pjesa e parë:

1. Responentët e monitorimit

a. Institucionet dhe organizatat ndërkombëtare

Që nga viti 1999, komuniteti ndërkombëtar ka bartur përgjegjësi për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të njeriut dhe sundimit të ligjit në Kosovë, në pajtueshmëri me Rezolutën 1244, të miratuar nga Këshilli i Sigurimit më 10 qershor 1999. Rezoluta 1244 i jepte mandat forcave të aleancës së NATO-s që në formë të Forcës për Rindërtimin e Kosovës (KFOR) të paraqesin praninë ndërkombëtare të sigurisë në Kosovë dhe

³ Qendra Ndërkombëtare për Hulumtime mbi Gratë [International Centre for Research on Women (ICRW)], "Barazia Gjinore dhe Ndërtimi i Paqes, nga retorika në realitet: Gjetja e shtegut. Dokument Pune, 2003: http://www.icrw.org/docs/gender_peace_report_0303.pdf (Shqyrtuar me 23 tetor të vitit, 2007).

Misionit në Kosovë të Organizatës së Kombeve të Bashkuara (UNMIK) që të qeverisë Kosovën deri në vendosjen e statusit final politik të saj.

Të autorizuar nga Rezoluta 1244 dhe 'Marrëveshja ushtarake-teknike mes NATO-s dhe Ushtrisë Jugosllave'⁴, Forcat e NATO-s për Rindërtimin e Kosovës (aktual KFOR) filluan funksionimin në formë të 'një fushate 78-ditëshe të sulmeve ajrore të lansuara nga Aleanca në mars të vitit 1999'⁵ për ta ndalur agresionin e Millosheviqit kundër popullatës civile dhe për të detyruar tërheqjen e Ushtrisë Jugosllave. Fillimisht, mandati i KFOR-it parashihte ndalimin e dhunës së mëtejme, çarmatimin e Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës (UÇK) dhe ofrimin e sigurisë dhe rendit publik për kthimin e refugjatëve dhe personave të zhvendosur, krahas monitorimit të kufijve. KFOR-i fillimisht numëronte 50000 pjesëtarë nga 35 vende të NATO-s, shtete partnere dhe shtete që nuk ishin pjesëtare të NATO-s. Sot KFOR-i numëron 16000 pjesëtarë që janë të sistemuar në katër zona shumëkombëshe. Që nga viti 2005, mandati i KFOR-it ka kaluar nga fokusi primar në mbrojtje dhe demilitarizim në përkrahje të rindërtimit të institucioneve sociale dhe të komuniteteve anembanë Kosovës.

Në mandatin e tij aktual janë edhe ofrimi i përkrahjes për institucionet civile, rendin dhe ligjin, sistemin gjyqësor dhe penal, proceset elektorale dhe aspektet tjera të jetës politike, ekonomike dhe sociale. Qartë, kjo bën që edhe KFOR-i të jetë i afërt me dispozitat e Rezolutës 1325, megjithatë, ngjashëm me të gjitha institucionet tjera të OKB-së apo NATO-s, KFOR-i nuk i jep përgjegjësi qytetarëve të Kosovës, kështu që mbetet në përgjegjësinë e shteteve që i delegojnë trupat në KFOR që t'i trajtojnë ata sa i përket mirësjelljes gjinore dhe të inkorporojnë kanalizimin e perspektivave gjinore në strukturat e trupave të tyre. Statistikat gjinore për personelin e KFOR-it nuk janë në dispozicion. Sidoqoftë, artikujt nga femrat që shërbejnë në KFOR apo ata të shkruar lidhur me to, tregojnë se shumë nga femrat në KFOR shërbimin ushtarak e vlerësojnë thjeshtë si një etapë të karrierave të tyre dhe përkundër faktit që zakonisht kanë qëndrime pozitive lidhur me kolegët që kryesisht janë meshkuj, ato shërbejnë të izoluara nga gratë tjera.⁶

Që nga viti 2001, UNMIK-u ka ndarë përgjegjësinë për qeverisjen e Kosovës me Institucionet e zgjedhura të Përkohshme të Vetëqeverisjes (IPVQ).⁷ Forcat e KFOR-it nuk i japin përgjegjësi as UNMIK-ut as IPVQ-ve. Personeli i UNMIK-ut dhe KFOR-it, krahas kontraktorëve tjerë civilë dhe ushtarakë që punojnë për UNMIK-un dhe KFOR-in janë të mbrojtur nga përndjekja në Kosovë, përmes imunitetit që u garantohet me Rregulloren e UNMIK-ut Nr 2000/47. (41)⁸.

⁴ Web-faqja e *Kosovo Force (KFOR)* NATO: <http://www.nato.int/issues/kfor/index.html>

⁵ *Si evoluam? Web-faqja e NATO-s*: <http://www.nato.int/issues/kfor/index.html>

⁶ KFOR CIS, "Gratë kanë shërbyer në armata anembanë botës për shumë vite" Kronika e KFOR-it, 11 mars 2002 http://www.nato.int/kfor/chronicle/2002/chronicle_05/05.htm; Tara Buonaiuto, "Suksesi total i OJQ-ve!!!" Kronika e KFOR-t, 29 shtator 2004, http://www.nato.int/kfor/chronicle/2004/chronicle_09/07.htm

⁷ Institucionet e Përkohshme të Vetëqeverisjes në Kosovë janë Kuvendi i Kosovës, që zgjedh Presidentin e Kosovës, Qeveria e Kosovës, e udhëhequr nga Kryeministri që nominohet nga Presidenti dhe mandatohet nga Kuvendi Kombëtar; Sistemi Gjyqësor i Kosovës, që emërohet nga PSSP në bazë të një liste të miratuar nga Kuvendi sipas propozimit të Këshillit Gjyqësor dhe Prokurorial.

⁸ Kjo do të thotë që policia e UNMIK-ut, dhe të gjithë kontraktuesit civilë që veprojnë për UNMIK-un mund të përndjekjen vetë nëse kjo lejohet nga Sekretari i Përgjithshëm i OKB-së, kryesuesi i batalionit të përkatës mund të jep imunitet për personelin e KFOR-it dhe

Prania e Misionit të Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Administrim të Përkohshëm të Kosovës (UNMIK) ka pasur për qëllim të sigurojë 'gëzimin e një autonomie substanciale të qytetarëve të Kosovës brenda Republikës Federale të Jugosllavisë'⁹ dhe të 'sigurojë kushtet për jetë paqësore dhe normale për të gjithë banorët e Kosovës.'¹⁰

Nga 1 shtatori i vitit 2006, UNMIK-u kryesohet nga Përfaqësuesi Special i Sekretarit të Përgjithshëm (PSSP) Joachim Rüecker¹¹ i ndihmuar nga Steven Schook si Zëvendës Kryesor i PSSP-së. UNMIK-u dhe Zyra e PSSP-së kanë autorizime gjithëpërfshirëse në qeverisjen e Kosovës deri në zgjidhjen e statusit final. Që nga viti 2001, UNMIK-u ka ndarë përgjegjësitë e veta me IPVQ-të ndërsa në vitin 2003 i ka transferuar pjesën më të madhe të autorizimeve të veta tek ministritë e IPVQ-ve.¹² Megjithatë, UNMIK-u rezervon përgjegjësitë vendimmarrëse sa i përket punëve të jashtme dhe i përgjigjet vetëm Këshillit të Sigurimit të Organizatës së Kombeve të Bashkuara.

Detyrat e UNMIK-ut janë të organizuara në katër Shtylla: Shtylla e parë - Policia dhe Drejtësia dhe Administrimi Civil, është nën udhëheqjen direkte të OKB-së dhe është ristrukturuar rishtas për tu integruar në Zyrën e PSSP-së si "Zyra për Sundim të Ligjit". Shtylla e dytë, Administrata Civile tani është integruar në Zyrën e PSSP-së si Departament i udhëhequr nga zëvendës PSSP, Patricia Waring. Shtylla e tretë, Demokratizimi dhe Ndërtimi i Institucioneve udhëhiqet nga OSBE e kryesuar nga zëvendës PSSP Tim Guldemann. Shtylla e katërt, Rindërtimi dhe Zhvillimi Ekonomik udhëhiqet nga Bashkimi Evropian dhe kryesohet nga Ushtruesi i Detyrës së ZPSSP-së, Paul Acda.

Sipas Rezolutës 1244, përgjegjësitë e UNMIK-ut, në bashkëpunim të ngushtë me shoqërinë civile dhe liderët politikë të Kosovës, përfshijnë:

- Funkcionet themelore administrative civile
- Zhvillimin dhe mbikëqyrjen e institucioneve demokratike të përkohshme të vetëqeverisjes
- Bartjen e përgjegjësiave administrative tek strukturat e konsoliduara të përkohshme të vetëqeverisjes
- Rindërtimin e infrastrukturës kryesore
- Mbajtjen e rendit dhe ligjit
- Sigurimin e kthimit të sigurt dhe papenguar të të gjithë refugjatëve dhe personave të zhvendosur
- Mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të njeriut
- Përkrahjen e dhënies së ndihmës humanitare dhe ndihmës në raste të katastrofave.¹³

---

kontraktorët civilë që punojnë për KFOR-in. Në të dyja rastet, rrallë ndodh të shfrytëzohet imuniteti.

⁹ Rezoluta 1244:

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>

¹⁰ Po aty.

¹¹ Web-faqja e UNMIK-ut, <http://www.unmikonline.org/intro.htm>

¹² *Country profiles*: Web-faqja e UNIFEM-it

<http://www.unifem.sk/index.cfm?module=project&page=country&CountryISO=KS>

¹³ Po aty.

Edhe pse as Rezoluta 1244 e as Marrëveshja e Rambujesë nuk përmendin apo adresojnë në mënyrë eksplicite marrëdhëniet gjinore, duke marrë parasysh se konfliktet moderne ushtrojnë ndikim joproporcional tek civilët, e në veçanti tek gratë e fëmijët, është e qartë se sa relevante janë dispozitat e Rezolutës 1325 për përgjegjësitë e ndërtimit të paqes që i bartë UNMIK-u, të definuara më lartë.¹⁴ Shumica e përfaqësuesve të komunitetit ndërkombëtar që i kemi intervistuar¹⁵ besojnë që përgjegjësinë për implementimin e Rezolutës 1325 duhet ta bartin organet më të larta të vendimmarrjes. Kjo në njërin anë paraqet njohje të faktit që Zyra e PSSP-së në Kosovë ushtron kompetenca gjithëpërfshirëse. Duke marrë parasysh se Organizata e Kombeve të Bashkuara ka filluar të definojnë çështjet gjinore (gender) në agjendën ndërkombëtare që nga viti 1946 dhe të njëjtën e ka kodifikuar në vitin 1975, përfshirja e kanalizimit të çështjeve gjinore në administratat e përkrahur nga OKB do duhej të konsiderohej si mënyrë e drejtë e veprimit.¹⁶ Duke i kuptuar proceset normative të ratifikimit të të drejtave njerëzore të grave në Kosovë, përfaqësuesit ndërkombëtarë të UNMIK-ut që u intervistuan gjatë vitit 2007 vlerësuan se qeveria e zgjedhur e Kosovës do duhej të bartë përgjegjësi gjithnjë e më të mëdha sa i përket promovimit dhe mbrojtjes së barazisë gjinore. Përkundër faktit që 'çështjeve gjinore' u jepet një rëndësi e shquar si pjesë e rindërtimit dhe proceseve demokratike, shumë ndërkombëtarë të intervistuar dëshmuar se njohuritë e tyre mbi Rezolutën 1325 janë sipërfaqësore dhe kjo ka gjasa që të reflektohet në mungesën e përgjithshme të vullnetit politik të liderëve brenda komunitetit ndërkombëtar për promovimin e barazisë gjinore në Kosovë, në mënyrë gjithëpërfshirëse dhe praktike përbrenda departamenteve të tyre.

Kanalizimi i çështjeve gjinore në mekanizmat institucionalë, sipas përcaktimeve të Rezolutës 1325 dhe traktateve gjegjëse të të drejtave të njeriut, siç është Konventa për Eliminimin e të gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave (CEDAW) e vitit 1979, nuk realizohet kryesisht për shkak të mungesës së përkushtimit praktik, dhe rrjedhimisht mbetet një formulim retorik që varet në masë të gjerë nga niveli i njohurive paraprake të individëve të cilët zakonisht janë të angazhuar me kontrata afatshkurtra. Në nivelet më të larta vendimmarrëse të institucioneve ndërkombëtare në Kosovë janë të angazhuara një numër relativisht i ulët i grave. Ironia është që qeveria e re e Kosovës duhet t'i përmbahet parametrave gjinorë që nuk zbatohen në strukturat e vetë UNMIK-ut. Megjithatë margjinalizimi i grave dhe kanalizimit të çështjeve gjinore si fokus operativ i institucioneve ndërkombëtare janë përmendur shpesh në intervista dhe i janë atribuar ose kulturës maskuline të institucioneve ndërkombëtare ose mungesës së pashpjegueshme të trajnimit brenda UNMIK-ut sa i përket çështjeve gjinore.

---

¹⁴ Shih për shembull Joan Chittister, 'Vlerësimi i Konceptit të Sfidës së Viktimave Civile në Luftërat e Drejta', *Washington Post*, 10 janar 2007, http://newsweek.washingtonpost.com/onfaith/joan_chittister/2007/01/just_cause_or_just_war.html

¹⁵ Nga intervistat e ndërmarra mes korrikut dhe nëntorit të vitit 2007 nga hulumtuesit e RRGK.

¹⁶ Komisioni për Statusin e Grave u krijua në vitin 1946 si trup vartës i Këshillit Ekonomik dhe Social të OKB-së, për të formuluar udhëzime drejt përmirësimit të statusit të grave globalisht në fushat ekonomike, politike dhe sociale. Për më shumë detaje lidhur me zhvillimin e të drejtave njerëzore të grave dhe me shtjellimin e çështjeve gjinore si pjesë e agjendës së OKB-së, shih <http://www.un.org/ecosocdev/geninfo/women/gender.htm> dhe <http://www.un.org/womenwatch/asp/user/list.asp-ParentID=3009.htm>

Gjatë diskutimit të implementimit tejet të ngadalshëm të Planit të Veprimit për Çështje Gjinore të OSBE-së, që daton në vitin 2004, personi i emëruar si Pikë Kontakti për Çështje Gjinore vërejtë se 'mungesa e diturisë' brenda OSBE-së është faktor kryesor për mungesën e përkrahjes për arritjen e qasjes të koordinuar dhe integruar ndaj çështjeve gjinore në aktivitetet e OSBE-së. Emërimi afatshkurtër i Pikës Kontaktuese për Çështje Gjinore, që shpesh bartë përgjegjësi për fusha tjera të punës dhe nga i cili pritet të 'veprojë në pozitë menaxheriale në koordinimin dhe mbikëqyrjen e politikave dhe projekteve në mënyrë që të sigurohet se ato janë në pajtueshmëri me planin e veprimit të OSBE-së' e vështirëson arritjen e një qasje mirë të koordinuar. Duke marrë parasysh mandatin e gjerë të OSBE-së nën ombrellën e UNMIK-ut, dhe faktin që fokusi i OSBE-së në çështje gjinore realizohet nga vetëm 'dy këshilltarë për çështje gjinore, dy njësi për çështje gjinore dhe të gjithë të tjerët të cilëve u jepen detyra shtesë në këtë fushë', ajo duket se përballlet me mungesë të stafit dhe të trajnimeve, kështu që bie ndesh me obligimet e parapara me nenet 7, 8 dhe 10 të Rezolutës 1325.¹⁷

Ka mungesë të njohurive. Njerëzit nuk dinë se si të [aplikojnë 'kanalizimin e çështjeve gjinore'], ngase nuk trajnohen mirë gjatë kursit përgatitor në Vjenë. Në fakt atyre u shpjegohet gjatë një seance 20 apo 30 minutëshe lidhur me dallimin mes çështjeve gjinore dhe gjinisë, por nuk u paraqiten vegla konkrete se si të realizojnë kanalizimin e çështjeve gjinore. ...Ajo që kemi dashur të bëjmë është të veprojmë si qen-kujdestar dhe jo të kemi vetëm një person përgjegjës [Pikën Kontaktuese për Çështje Gjinore] por të kemi një rrjet punonjësish nga të gjitha departamentet... të cilët kanë kontrata të punës në përputhje me dispozitat e planit të veprimit të OSBE-së të vitit 2004 lidhur me promovimin e barazisë gjinore. Dhe gjithashtu kemi pika kontaktuese në regjione po i tërë ky [rrjetëzim] është ende në negociata ...

Vonesa në njohjen dhe implementimin e plotë të dispozitave të Rezolutës 1325 në të gjitha nivelet e operacioneve administrative të vetë UNMIK-ut shpesh është vlerësuar nga shoqëria civile dhe qeveria e Kosovës si një indikator i domosdoshëm për arritjen e standardeve ndërkombëtare të demokracisë dhe të të drejtave të njeriut. Siç vërente ish PSSP, Soren Jessen-Petersen:

Rezoluta 1325 kërkon pjesëmarrjen e grave në të gjitha proceset politike dhe shoqërore, etj. Por për fat të keq, ajo nuk garanton implementimin e kësaj, ngase kjo nuk varet nga Organizata e Kombeve të Bashkuara. Në rastin e Kosovës, kjo përgjegjësi bie mbi ata që bartin autoritetet. Ne mund të kërkojmë, insistojmë dhe punojmë por nuk mund të garantojmë që liderët [kombëtar] do të ftojnë gratë për pjesëmarrje.¹⁸

Sidoqoftë, sipas Rezolutës 1325, UNMIK-u *ka përgjegjësi eksplicite* për implementimin e dispozitave të kësaj rezolute, siç parashihet me nenet 5-9, përfshirë edhe kushtëzimet e ndikimit të ndryshueshëm të procesit të rindërtimit pas konfliktit në gratë dhe në relacionet gjinore.

Programi i Policisë Ndërkombëtare Civile (CIVPOL) i krijuar nga UNMIK-u, ka qenë vendimtar për zhvillimin e një force policore të paanshme dhe të pavarur lokale, të quajtur Shërbimi Policor i Kosovës (SHPK). CIVPOL dhe SHPK paraqesin një shembull të mirëfillt si për institucionet kombëtare ashtu edhe për ato ndërkombëtare, sa i përket

¹⁷ Intervista me Arjana Qosja Mustafa, korrik 2007.

¹⁸ Tek "Siguria e kujt?" Film dokumentar i Zyrës së UNMIK-ut për Çështje Gjinore. Regjia: Antoneta Kastrati dhe Casey Cooper Johnson, 2006.

implementimit të Rezolutës 1325 dhe përkushtimit drejt integritimit të barazisë gjinore në të gjitha aspektet e fushëveprimit dhe obligimeve të kanë. Në parim, CIVPOL është i përkushtuar drejt arritjes së barazisë gjinore në radhët e veta. Trajnimet lidhur me çështjet 'gjinore' duket se ndikohen nga buxheti joadekuat. Megjithatë, përkundër njohjes zyrtare të Rezolutës 1325 dhe mekanizmave relevantë ndërkombëtar të të drejtave të njeriut, shumica e komisarëve, eprorëve dhe pjesëtarëve të policisë ndërkombëtare mbesin në masë të gjerë të painformuar lidhur me Rezolutën 1325:

Ka ende shumë gjëra që duhet të bëjmë, dhe ende jemi duke u ballafaquar me buxhet [joadekuat], ende na mungojnë trajnimet dhe specialistët ... dhe perceptimi mbi 'çështjet gjinore'. Ky problem i perceptimit ekziston si tek policia [e Kosovës] ashtu edhe tek policia ndërkombëtare. Mes pjesëtarëve të policisë ndërkombëtare kemi dyzet e gjashtë kultura shumë të ndryshme, kështu që mënyra se si i shohin ata çështjet gjinore ndryshon në thelb. Kësisoj është shumë e vështirë që të kërkohet të kemi një zë dhe një botëkuptim të vetëm sa i përket çështjeve gjinore. Shumë njerëz thonë që kjo është çështje grash, por kjo nuk është çështje grash por çështje e grave dhe burrave, dhe ky kuptim është i domosdoshëm për policinë, për arritjen e një policie profesionale, që do të mbron dhe siguron komunitetin, dhe që rrjedhimisht duket të ketë njohuri nga më të ndryshmet. Për këtë duhet të punojnë burrat dhe gratë. Balanci gjinor është një çështje e vogël, por njohja e grupeve specifike në komunitet në mënyrë që policia të dijë se si tu qaset atyre, qoftë homoseksualet, homoseksualët apo grupet e ndryshme etnike dhe prania e këtyre grupeve në vetë forcën policore do të paraqiste një shumëllojshmëri të duhur.

Gjatë intervistave u tha që SHPK kishte kërkuar nga PSSP që të promovojë trajnimet lidhur me Rezolutën 1325 për të gjithë komisarët ndërkombëtarë të policisë dhe komandantët ushtarakë të stacionuar në Kosovë, por kjo nuk ishte ndërmarrë ndonjëherë. Në vend të trajnimit për Rezolutën 1325, ka tendencë të kufizohet vetëm te policët kosovarë. Një iniciativë e ndërmarrë rishtas, që kishte të bënte me qarkullimin e disa manualeve në formë libërthi xhepi mbi të drejtat e njeriut tek zyrtarët policor, kishte ndihmuar në ngritjen e vetëdijes lidhur me të drejtat dhe përgjegjësitë në këtë fushë.

Këshilltari i lartë e CIVPOL për Çështje Gjinore i ka kushtuar kujdes të posaçëm vendosjes së dialogut ndërinstytucional, si dhe bashkëpunimit e partneritetit në këtë nivel, duke mbajtur takime të rregullta me KFOR-in, UNIFEM-in, UNICEF-in, SHPK-në, departamentet kyçe siç janë ai i Trafikimit me Qenie Njerëzore dhe Keqtrajtimit të Fëmijëve, zyra dhe institucione vendore, ZÇGJ, organizata të grave dhe shoqërinë civile.¹⁹

...këmbimi i informatave dhe komunikimi, identifikimi i problemeve nëpër fusha të ndryshme [puna me] Zyrën e Kryeministrit dhe zyrën për çështje gjinore janë të rëndësishme së posaçme, ngase këto punojnë me shtresa të ndryshme...ata koordinojnë punën e shtresave të ndryshme të qeverisë dhe këmbimin e informatave mes tyre. [Ne mendojmë se] çdo muaj duhet takuar me personat kyç nga jashtë, nga komuniteti juaj, OJQ-të, nga agjencitë joqeveritare, por edhe me Amnesty International apo Woman's Watch, sepse këto tërheqin vëmendjen dhe na ofrojnë neve më shumë mundësi që të themi dëgjoni, po e shihni këtë raport të Amnesty International apo Woman Watch – ne vërtetë duhet të fokusohemi në këtë çështje, duhet të ndajmë buxhet për të, duhet të

¹⁹ Plani i Veprimit për Kanalizimin e Çështjeve Gjinore tek Policia Ndërkombëtare 2005/2006, përgatitur nga Tilly Stroosnijder, shtator 2005, Holandë.

kemi logjistikën e domosdoshme, duhet të kemi trajnime. Gjithashtu, kjo nga ndihmon që të vëmë çështjet gjinore në agjendat e diskutimit ...²⁰

Këshilltari i Lartë për Çështje Gjinore në CIVPOL është i përkushtuar në ngritjen e shifrave të policeve ndërkombëtare që kanë vullnet dhe kualifikim për t'iu bashkëngjitur misioneve të OKB-së; në vitet 2005-6 në Kosovë ishin angazhuar rreth 81 zyrtarë të policisë, nga një mision që numëron gjithsejtë 4468 pjesëtarë²¹. Trajnimet e fokusuara në çështje gjinore janë ofruar për kontingjentet që arrijnë, komandantët e kontingjenteve, stafin e uniformuar të SHPK-së dhe disa punonjës civilë të UNMIK-ut në mënyrë që të sigurohet ngritja e nivelit të përgjegjësisë në të gjitha aspektet dhe nivelet e vendimmarrjes sa i përket grave dhe çështjeve gjinore, natyrisht brenda mandatit të UNMIK-ut, në pyetjet që adresohen nga CIVPOL-i dhe SHPK-ja²². Intervista me Këshilltarin e Lartë për Çështje Gjinore të CIVPOL-it, zbuloi megjithatë se ekzistojnë pengesa financiare ndaj punësimit të specialistëve, ofrimit të trajnimeve dhe adresimit efektiv të mungesës së vetëdijes gjinore në të dyja forcat policore, vendore dhe ndërkombëtare, për shembull:

[Kur ata mendojnë për çështjet gjinore gjatë kryerjes së detyrës së policit] ata menjëherë mund të kenë në mend dhunën në familje, keqtrajtimin e fëmijëve apo trafikimin dhe t'i trajtojnë këto si çështje të grave, gjë që nuk janë. Kështu që ne kemi tentuar t'i shmangemi stereotipeve klasike...kodi i mirësjelljes...ngacmimi seksual...klime [gjinore] në institucionin e policisë, për shkak se një balanc i mirëfilltë gjinor mund të ndihmojë rregullimin e kësaj klime, do të zvogëlojë nivelin e paraqitjes së keqtrajtimit apo ngacmimit seksual apo diskriminimit në baza gjinore, për shkak se e stabilizon, balancon dhe shkakton integrimin e grave më lehtë. Por së pari, është e domosdoshme që çështjet gjinore të vihen në tavolinë, në mënyrë që të themi dëshirojmë të flasim me ju lidhur me mënyrën se si çështjet gjinore ndikojnë tek policia, dhe më pas mund të flasim lidhur me 'inteligjencën'...'Inteligjencën? Çfarë kanë të bëjnë çështjet gjinore me inteligjencën?' 'Më falni por 50 përqind të popullatës suaj është e gjinisë femërore, dhe ato nuk flasin me meshkujt ngase femrat flasin vetëm me femrat. Nëse dëshironi të arrini deri tek ndonjë informatë, ju duhet të keni femra në njësitin e inteligjencës.' Nëse dy meshkuj, për shembull, e marrin në pyetje një femër të traumatizuar në një rast të vrasjes apo dhunimit mund të paraqesë një problem të sigurisë, ngase edhe nëse femra flet (ndërsa mund edhe të mos dojë të flas me meshkuj për këtë punë) mund të ndodhë që ajo të ripërjetojë tërë ngjarjen e në fund të hetimit të thotë që prapë është dhunuar – por nëse ekipi hetues përbëhet edhe nga meshkujt edhe nga femrat, kjo rrallë herë mund të ngjajë.

Përkundër disa trajnimeve eksplicite lidhur me Rezolutën 1325, aplikimi i dispozitave të saj në një kulturë ku çështjet gjinore deri vonë kanë qenë të panjohura është e vështirë, për këtë arsye relevanca e qasjes gjinore në funksionet policore ende duhet të bëhet në mënyrë eksplicite dhe të shndërrohet në fokus të trajnimeve të vazhdueshme të policisë. Diskutimet mbi implementimin e Rezolutës 1325 në SHPK janë dhënë në vijim.

Zyra për Çështje Gjinore (ZÇGJ) është themeluar pas shpalljes së Rezolutës 1325 në vitin 2000. UNMIK-u ka riorganizuar ZÇGJ si zyrë këshillëdhënëse politike e PSSP-së

²⁰ Intervista me Tilly Stroosnijder, gusht 2007.

²¹ Web-faqja e CIVPOL: <http://www.civpol.org/unmik/>

²² Po aty, Stroosnijder, 2005.

në vitin 2004. ZÇGJ është themeluar për të mbuluar një 'mandat gjithëpërfshirës'²³ për të kanalizuar dhe siguruar konsistencë lidhur me mënyrën se si çështjet gjinore integrohen përbrenda shtyllave të ndryshme të UNMIK-ut dhe zyrave përmbajtësore dhe për të monitoruar dispozitat e barazisë gjinore gjatë implementimit të Standardeve për Kosovën, Planit për Implementimin e Standardeve dhe Prioriteteve të Partneritetit Evropian. ZÇGJ gjithashtu bart përgjegjësi për rifuqizimin e kapaciteteve të IPVQ-së për të adresuar çështjet gjinore në nivel qendror dhe komunal. Një funksion i rëndësishëm i ZÇGJ është roli që bartë sa i përket punës që kryen me institucione për përkrahjen e organizatave të grave dhe grave minoritare në qasjen ndaj niveleve më të larta të qeverisë dhe autoriteteve të OKB-së.

Një diskutim i mëhershëm i përfaqësuesve ndërsektorial të organizatave të grave dhe zyrave për çështje gjinore në UNMIK, tregoi se ka pasur një nivel të caktuar të pakënaqësisë me punën dhe udhëheqësinë e mëparshme të ZÇGJ, në veçanti me gatishmërinë e saj për të rrjetëzuar efektivisht me shoqërinë civile. Kryesuesja e re e ZÇGJ e vitit 2007 ka sqaruar se mungesa e angazhimit solid me shoqërinë civile në të kaluarën dhe mungesa e komunikimit nga dhe mes ndërkombëtarëve në institucione të ndryshme shpesh ka bërë që në projektet që kishin të bëjnë me çështje gjinore të dyfishohet puna.

Sipas mendimit të saj, një çështje kyçe sa i përket efektivitetit të mekanizmave gjinor është integrimi i Zyrës Këshillëdhënëse për Qeverisje të Mirë, Çështjes Gjinore dhe të Drejtat e Njeriut dhe Agjencisë për Barazi Gjinore të Zyrës së Kryeministrit. Sipas mendimit të saj, aktualisht, atyre u mungon koherenca dhe aftësitë udhëheqëse për të vënë implementimin e barazisë gjinore në agjendat e niveleve më të larta institucionale. ZÇGJ aktualisht i raporton Departamentit të OKB-së për Operacione Paqeruajtëse (DPKO) lidhur me implementimin e Rezolutës 1325 dhe në të ardhmen funksionin e ZÇGJ e sheh si ofrues të përkrahjes teknike për shoqërinë civile dhe të luajtjes së rolit të urës mes autoritetit të UNMIK-ut, apo pasardhësit të tyre nga BE. Aspekti kryesor i punës së ZÇGJ ka qenë që të sigurohet se gratë në shoqërinë civile të konsultohen, siç komenton udhëheqësja e ZÇGJ:

Promovimi i zërave të grave [është aspekt kyç i punës sonë rreth Rezolutës 1325]. Ndërsa zyra për çështje gjinore ka tentuar të detyrojë PSSP-në që të angazhojë gratë në tavolinat paqësore, ne kemi dështuar dhe kjo nuk ka ngjarë. Por sa i përket asaj që jemi duke bërë në (drejtim të) rindërtimin e shoqërisë, dhe në realizimin e qasjes së grave ndaj niveleve më të larta dhe dëgjimit të zërave të tyre tek këto nivele – a janë duke u marrë parasysh në përgjithësi apo do të jetë kjo vetëm simbolike? Këto janë brengat tona. Ne dëshirojmë të vazhdojmë të përfshijmë gratë sa më shumë që të jetë e mundur në vendimmarrje. Sa i përket vetë UNMIK-ut, gratë në vendimmarrje përfaqësohen shumë pak, ne nuk kemi gra në nivelet më të larta, dhe një nga problemet natyrisht është fakti që shtetet anëtare nuk promovojnë gratë.

Unë mendoj se angazhimi i shoqërisë civile është i rëndësishëm për mua për shkak se ne jemi duke kaluar nëpër një periudhë tranzicioni dhe duhet të flasim për gabimet që janë bërë në të kaluarën, në mënyrë që t'i përmirësojmë, dhe të vazhdojmë më tej në mënyrë që të përcjellim një zë autentik atje ku duhet. Në UNMIK dhe në Kosovë shpesh në nivel institucional, zërat e grave thjeshtë marginalizohen. Nuk ekziston ndonjë përkushtim e vërtetë [për atë që angazhohet Rezoluta 1325].

²³ Web-faqja e ZÇGJ në UNMIK, <http://officeofgenderaffairs.unmikonline.org/>

Zyrat Komunale për Barazi Gjinore (ZKBGJ)²⁴ janë krijuar në të gjitha tridhjetë komunat në shtator të vitit 2002. ZKBGJ janë krijuar përmes Rregullores 2000/45 të UNMIK-ut mbi Vetëqeverisjen e Komunave në Kosovë. Rregullorja kërkon nga qeveria qendrore që të delegojë përgjegjësi shtesë tek komunat dhe t'i sigurojë disa fushave të rëndësishme së veçantë resurset e domosdoshme. Siç parashihet me Rregulloren e MAPL nr. 2005/8 mbi Përcaktimin e Kompetencave dhe Përshkrimin e Detyrave të Zyrtarëve Komunal për Barazi Gjinore (UA 2005/8)²⁵, ZKBGJ janë shërbyes civilë që kanë për detyrë të funksionojnë si këshilltarë për barazi gjinore dhe të raportojnë tek vendimmarrësit kyç të qeverive lokale lidhur me mënyrën më të mirë për të promovuar dhe mbrojtur të drejtat e njeriut, me fokus të posaçëm në çështjet gjinore. ZKBGJ bashkëpunojnë me komunat tjera dhe me Agjencinë për Barazi Gjinore në të gjitha trajnimet.²⁶ OMIK, UNIFEM, dhe Instituti Kosovar për Administratë Publike, si dhe OJQ-të lokale dhe ZÇGJ kanë ofruar ngritje të kapaciteteve lidhur me barazinë gjinore brenda kësaj kornize të përgjithshme. Puna e ZKBGJ shpesh përballet me mungesë të përkrahjes infrastrukturore dhe morale për shkak të pengesave buxhetore dhe përcaktimit të prioritetëve për brengat komunale. Siç komenton Kreu i ZÇGJ:²⁷

Programi i zyrtarëve komunal për çështje gjinore ka të emëruar femra në këto pozita, të cilat jo shpesh merren seriozisht. Kjo duket pothuajse në listën e gjërave që duhet bërë ka një katror të cilës i vihet shenja për të thënë: 'OK, e kemi punësuar aty një grua, me kaq i përmbyllëm çështjet gjinore', etj. Apo, kjo do të thotë se ata tani mund të thonë se janë duke i kanalizuar çështjet gjinore [thjesht duke pasur një ZKBGJ]. Ndërsa as OSBE nuk ka ndonjë person të dedikuar për të punuar në çështjet gjinore, por 'Në rregull është ngase ne i kemi kanalizuar këto çështje, kështu që kjo punë është e kryer'. Kjo nuk është e pranueshme... mendoj se ka të bëjë me mungesë të të kuptuarit. Vetëm se keni hapur një program dhe keni punësuar një grua në të, nuk do të thotë se keni bërë diçka sa i përket çështjeve gjinore. Kjo do të thotë se thjeshtë keni bërë diçka sa i përket balancit gjinor... Sa i përket shoqërisë së qëndrueshme – gratë duhet të përfshihen [në pozita vendimmarrëse]. Ekziston një problem serioz në të gjitha shtetet, sa i përket 1325, kur nuk mund të garantohet se zërat e grave janë prezent dhe që ata paraqesin nevojat dëshirat dhe kërkesat e tyre. Dhe unë mendoj se e kemi një mundësi të mirë të realizimit të kësaj në Kosovë për shkak se jemi duke lëvizur nëpër një fazë tjetër, por ende kemi probleme sa i përket implementimit të Rezolutës 1325.

Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) është përgjegjëse për Shtyllën e III-të të UNMIK-ut që mbulon demokratizimin dhe ndërtimin e institucioneve. Barazia gjinore si fokus operativ bie në fushëveprimin e demokratizimit, arsimit dhe ligjit dhe konsiderohet të jetë pjesë integrale e arritjes së një demokracie të qëndrueshme. OSBE ka për qëllim të ofrojë mundësi të barabarta për meshkuj dhe femra dhe të integrojë barazinë gjinore në politikat dhe praktikat në Kosovë. Kësisoj, implementimi i

²⁴ ZKÇGJ janë krijuar nga Shtylla II e UNMIK-ut, për Administratë Civile, në mënyrë që të arrihet pajtueshmëria me Rezolutën 1325 sa i përket mbrojtjes së të drejtave njerëzore të grave dhe vajzave.

²⁵ *Roli dhe funksionimi i Zyrtarëve Komunal për Barazi Gjinore në Kosovë*, OSBE, DEPARTAMENTI PËR TË DREJTA TË NJERIUT DHE SUNDIM TË LIGJIT http://www.osce.org/documents/mik/2006/11/22088_en.pdf

²⁶ *Roli dhe funksionimi i Zyrtarëve Komunal për Barazi Gjinore në Kosovë*, OSBE, DEPARTAMENTI PËR TË DREJTA TË NJERIUT DHE SUNDIM TË LIGJIT http://www.osce.org/documents/mik/2006/11/22088_en.pdf

²⁷ Intervista me Clare Hutchinson, korrik 2007.

Rezolutës 1325 dhe traktateve të të drejtave të njeriut paraqet një punë thelbësore. Misioni i OSBE-së në Kosovë (OMIK) ka detyrë të veçantë të sigurohet se të gjitha komunitetet kanë qasje të barabartë ndaj 'të gjitha dispozitave të garantuara me institutet e ndryshme' të IPVQ-ve. Kjo do të thotë se OMIK duhet të ndihmojë në bartjen e përgjegjësive tek IPVQ në mënyra që garantojnë respektimin e plotë të të drejtave të njeriut; kështu OMIK është i obliguar që të funksionojë në pajtueshmëri me dispozitat e Rezolutës 1325.²⁸

Departamenti i Demokratizimit ofron përkrahje për iniciativat e grave në komunitete, dhe në teori operon me projektet që duhet implementuar në nivelin qendror të IPVQ-ve dhe brenda kornizës së Programit Gjinator që bazohet në Ekipin për Përkrahjen e Pjesëmarrjes Qytetare. Si e tillë, OSBE ka qenë përgjegjëse për hartimin e shumë Rregulloreve të UNMIK-ut që kanë të bëjnë me çështjet gjinore. Stafi i OSBE-së është gjithashtu i përfshirë në fushatat kundër trafikimit dhe dhunës në baza gjinore, si dhe në këshillimin e Zyrës Këshillëdhënëse për Qeverisje të Mirë në Zyrën e Kryeministrit. Sidoqoftë, Rezoluta 1325 nuk është publikuar apo përdorur strategjikisht si kornizë për veprim në OSBE. Në fakt ajo është një nga ligjet, konventat dhe direktivat e shumta të cilat e ndihmojnë punën në sferën e të drejtave të njeriut dhe demokratizimit dhe njihet kryesisht vetëm nga punonjës të caktuar të cilët kanë përgjegjësi specifike të ndërlydhura me të (në anti-trafikim, ndihmë të viktimave). Aplikimi i udhëzimeve të saj është më shumë kaotik sesa si mjet i punës, siq përshkruhet.

Megjithatë mekanizma institucionale dhe ligje të shumta të përgatitura nga OSBE kanë për qëllim kanalizimin e çështjeve gjinore në operacionet e veta dhe ofrimin e ndihmës për përpjekjet e qeverisë vendore drejt arritjes së barazisë gjinore. Për shembull:

1. Plani i Veprimit për Promovimin e Barazisë Gjinore, i OSBE-së, nga viti 2004²⁹ promovon parandalimin e diskriminimit gjinor në fushat politike, ushtarake, ekonomike, mjedisore dhe njerëzore të qeverisjes. Ky plan ka për qëllim të arrijë këtë cak përmes krijimit të një kornize për organizimin dhe vlerësimin e programeve dhe projekteve, të cilat shqyrtohen nga Sekretariati i OSBE-së. Projektet zakonisht promovojnë pjesëmarrjen e grave dhe proceset politike dhe paqësore, dhe përfshijnë ngritjen e kapaciteteve në lëmin e çështjeve gjinore, duke siguruar korniza jodiskriminuese ligjore dhe politike, rrjetëzim brenda komuniteteve dhe mes tyre dhe përkrahjen e vendstrehimeve për viktimat e dhunës familjare. Me citatin nga preambula e CEDAW që thotë "Paqja dhe mirëqenia e botës mund të arrihet me pjesëmarrjen maksimale të grave barabartë me burrat në të gjitha fushat"³⁰, Plani i Veprimit kërkon kanalizimin e çështjeve gjinore me qëllim të arritjes së drejtësisë sociale 'duke shfrytëzuar tërë kapitalin njerëzor'. Përgjegjësia për arritjen³¹ e barazisë gjinore brenda mandatit të OSBE-së 'është përgjegjësi e shteteve

²⁸ Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë, Misioni në Kosovë: *Shtylla III (OSBE) Prioritetet Programatike për vitin 2004*, Prishtinë, 08 Janar, 2004

²⁹ http://www.osce.org/documents/mik/2004/01/2219_en.pdf

²⁹ Vendimi Nr. 14/04, Plani i Veprimit i OSBE-së për Promovimin e Barazisë Gjinore, 2004, Këshilli i Ministrave, OSBE, Sofije, dhjetor 2004,

²⁹ http://www.osce.org/documents/mcs/2004/12/3917_en.pdf

²⁹ Këshilli i Ministrave, OSBE, Lubjanë 2005

³⁰ Preambula e Rezolutës 34/180 të Asamblesë së Përgjithshme të OKB-së, të datës 18 dhjetor 1979 (CEDAW).

³¹ Plani i Veprimit i OSBE-së për Promovimin e Barazisë Gjinore, 2004, Këshilli i Ministrave, OSBE, Sofije, dhjetor 2004, http://www.osce.org/documents/mcs/2004/12/3917_en.pdf

pjesëmarrëse, kryesuesit të radhës, Sekretarit të Përgjithshëm dhe Shefave të Institucioneve dhe Misioneve [...]”

2. Vendimi i Këshillit Ministror të OSBE-së Numër 14/05³², miratuar më 6 dhjetor 2005, krijon lidhje të drejtpërdrejt mes barazisë gjinore dhe sigurisë, ngjashëm me Rezolutën 1325. Ajo i jep prioritet pjesëmarrjes së grave në ‘parandalim të konfliktit, menaxhim të krizave dhe rehabilitim pas konfliktit’. Vendimi i bën referencë Planit të Veprimit të OSBE-së të vitit 2004, dhe inkurajon bashkëpunimin mes shteteve pjesëmarrëse, dhe numrin e rritur të grave të punësuar në Sekretariat, administratë publike dhe operacione në terren. Vendimi në mënyrë specifike kërkon nga PSSP që të raportojë mbi implementimin e Planit të Veprimit në relacion me dispozitat e Rezolutës 1325.
3. Vendimi Ministror i OSBE-së Numër 15/05³³, miratuar më 6 dhjetor të vitit 2005 riafirmon Deklaratën e OKB-së mbi Eliminimin e Dhunës ndaj Grave, dhe Deklaratën e Platformën Vepruese të Pekinit. I bën referencë dispozitave të Rezolutës 1325 për mbrojtjen e plotë të të drejtave të grave dhe vajzave në situata të konfliktit dhe paskonfliktit, si dhe zotohet të përkushtohet ndaj Protokollit të OKB-së për Parandalimin, Ndalimin dhe Ndëshkimin e Trafikimit të Qenieve Njerëzore, posaçërisht të Grave dhe Fëmijëve. Ky vendim kërkon përmirësimin e nivelit të pavarësisë ekonomike të grave dhe kriminalizimin e të gjitha formave të dhunës ndaj grave e vajzave, si dhe ofron një dispozitë për ndihmë dhe mbrojtje të viktimave të krimeve të dhunës në baza gjinore.

Përgjegjësia e Sektorit Gjinor, brenda Zyrës së Sekretarit të Përgjithshëm të OSBE-së, është të sigurojë transparencë në rekrutim dhe përfaqësim të grave në të gjitha nivelet operative të OMIK, krahas implementimit të politikave mbi ngacmimin, ngacmimin seksual dhe diskriminim gjinor. Stafi i këtij sektori ka për detyrë të sigurojë krijimin e mjediseve profesionale të cilat janë të ndjeshme nga këndvështrimi gjinor, dhe që në bashkëpunim me Sektorin e Trajnimit të OSBE-së, të ofrojë ‘orientim gjinor’ për stafin aktual dhe në ardhje, në mënyrë që ‘të ngriten kapacitetet e tyre për të kanalizuar perspektivat gjinore në politikat, programet dhe aktivitetet e OSBE-së.’³⁴

Në teori, Personat Kontaktues për Çështje Gjinore emërohen në të gjitha departamentet e Zyrës apo Sekretariatit, si dhe në të gjitha Misionet dhe Institucionet. OMIK gjithashtu duhet të emërojë persona kontaktues për çështje gjinore në të gjitha pesë zyrat e veta në terren. Këto struktura kanë për qëllim që të zhvillojnë apo monitorojnë projekte të cilat janë relevante për avancimin dhe mbrojtjen e të drejtave njerëzore të grave në Kosovë. Këta punonjës gjithashtu kanë përgjegjësi që të ndërliken me organizatat e grave në komunitet dhe t’i përkrahin ato, si dhe të ndërliken me Sekretariatit dhe Zyrën për Institucione Demokratike dhe Drejta të Njeriut (ODIHR).

Brenda Divizionit për të Drejtat e Njeriut dhe atij për Sundim të Ligjit, puna mbi çështjet gjinore fokusohet kryesisht në përkrahjen e zhvillimit praktik të legjislacionit dhe

³² Këshilli i Ministrave, OSBE, Lubjanë 2005, http://www.osce.org/documents/mcs/2005/12/17432_en.pdf

³³ Këshilli i Ministrave, OSBE, Lubjanë 2005 http://www.osce.org/documents/mcs/2005/12/17433_en.pdf

³⁴ Sektori i Trajnimit – Sekretariat, web-faqja e OSBE-së, <http://www.osce.org/training/13181.html>

mekanismave për implementimin e tij. Përmes Sektorit për Avokim dhe Përkrahje të Viktimave, ky departament vazhdon të jetë pikë qendrore e misionit sa i përket çështjeve që kanë të bëjnë me anti-trafikimin, dhunën në baza gjinore, përkrahjes legislative dhe politike të institucioneve qeveritare përgjegjëse për çështje gjinore dhe ndihmë të viktimave.

Shtylla I përfshin Policinë e UNMIK-ut dhe Departamentin e Drejtësisë të cilët kanë një administratë të përbashkët. Njësia për Mbrojtje dhe Ndihmë të Viktimave (NMNV) ishte krijuar në Divizionin për Zhvillim Gjyqësor në vitin 2002 për të adresuar nevojat e viktimave të krimit, në veçanti ato të viktimave të dhunës seksuale dhe asaj në familje dhe të trafikimit, për të inkurajuar pjesëmarrjen e tyre në fazat e përndjekjes dhe procese gjyqësore. Edhe pse nuk janë të udhëhequra apo planifikuara për të reaguuar ndaj Rezolutës 1325, NMNV i kontribuon mbrojtjes së të drejtave të grave dhe vajzave. Rezoluta 1325 nuk njihet apo kuptohet në mënyrë eksplicite brenda divizionit apo Shtyllës I, edhe pse në diskutimet e mëparshme me NMNV morëm komentim vijues:

... NMNV ndihmon në sjelljen e drejtësisë më afër njerëzve. Duke i udhëzuar viktimat gjatë tërë procesit gjyqësor (në procedurën para policisë, në gjykatë, etj) dhe duke u treguar viktimave se çfarë mund të presin, NMNV gjithashtu ndihmon në bërjen që drejtësia të jetë më humane. Për shembull, nëse një viktimë e dhunimit frikësohet të dëshmojë në gjykatore, atëherë mund të bëjmë që kryerësi i veprës së largohet nga aty. 'Tani edhe viktimat më të cenueshme gëzojnë ndihmë institucionale. Ato nuk do të ndihen më të vetmuara, të pambrojtura, të stigmatizuara apo frikësuara në paraqitjet para gjyqit' thotë Vjosa Muhaxheri, Koordinatorë Kosovare për Përkrahjen e Viktimave në NMNV.³⁵

NMNV ka për qëllim integrimin dhe institucionalizimin e të drejtave të viktimave të krimit përmes këshillimeve politike dhe legislative, trajnimit dhe avokimit, dhe ofrimit të përkrahjes dhe ndihmës gjithëpërfshirëse. NMNV gjithashtu është përgjegjëse për rekrutimin, trajnimin dhe angazhimin e mbrojtësve të viktimave të cilët ofrojnë shërbime të përkrahjes për të gjithë, përfshirë edhe ata që jetojnë në komunitete pakicë dhe në enklava. NMNV ka krijuar një rrjet të mbrojtësve të viktimave në tërë Kosovën, përmes të cilit përkrahen viktimat, ndërsa në vitin 2005 u shtua edhe një shërbim tjetër kur Posta dhe Telekomunikacioni i Kosovës (PTK) krijuan një qendër të thirrjeve pa pagesë 'Linja e ndihmës' për viktimat e dhunës në baza gjinore. NMNV është aktive në luftën që bëhet kundër trafikimit me qenie njerëzore dhe rregullisht ndër lidhet me politikëbërësit dhe organet legislative. Sido që të jetë, brengosëse vazhdon të jetë

... qëndrueshmëria e NMNV pas largimit të komunitetit ndërkombëtar nga Kosova. Por arkitektët e vet thonë se ideja është e qëndrueshme ngase bazohet në thelbin e të gjitha sistemeve të drejtësisë që bazohen në të drejtat e njeriut sepse në të që nga fillimi janë përfshirë Kosovarët. Mbase siguria më e rëndësishme për qëndrueshmërinë e saj ofrohet përmes draftit të ri të kodit penal sipas të cilit gjatë gjyqësore mund të përdoren për të përkrahur aktivitetet e NMNV-së, posaçërisht krijimi i një fondi të mirëbesimit për viktimat.³⁶

Në të ardhmen, duhet t'i kushtohet edhe më shumë vëmendje qasjes ndër-departamentale që është duke u shfrytëzuar aktualisht nga NMNV, të përkrahur nga një

³⁵ Mumbi Njau, "Mbrojtja e viktimave, sigurimi i drejtësisë për viktimat," *Focus Kosovo*, shkurt 2003.

³⁶ Po aty.

buxhet gjegjë, i cili do të mundësonte një qasje më të koordinuar ndërsektoriale, pasi që ndërlihdja me grupet e shoqërisë civile do duhej të ishte e rëndësishme thelbësore për arrijtjen e objektivave të NMNV.

Personi Kontaktues për Çështje Gjinore në OSBE raporton se në praktikë, fokusi në çështjet gjinore tërhiqet nga prioritetet tjera politike, ashtu që shpesh ndodh që të jetë i marginalizuar përbrenda përkushtimeve të Shtyllës III, e cila është përgjegjëse për demokratizim dhe ndërtim të kapaciteteve në Kosovë. Në përgjithësi, ka mungesë të stafit kompetent të nivelit të lartë e menaxherial, që do të mund të integronin punën e Zyrës për Çështje Gjinore në pajtueshmëri me Planin e Veprimit të OSBE-së. Çështjet gjinore duket të konsiderohen si çështje 'të buta' që marginalizohen në punën e Shtyllës III. Është raportuar se programi përgatitor që realizohet në Vjenë nuk përmban informata adekuate për stafin lidhur me kanalizimin e çështjeve gjinore dhe obligimeve që rrjedhin nga Rezoluta 1325 dhe traktatet përkatëse të të drejtave të njeriut. Megjithatë, shumë nga të punësuarit me detyra të lidhura me çështjet gjinore kanë përvojë profesionale nga e kaluara në këtë fushë ndërsa Zyra për Çështje Gjinore bazohet në shkathtësitë e tyre individuale dhe jo në integrimin e gjithmbarshëm të kanalizimit të çështjeve gjinore në bazën e aftësive që u ofrohen punonjësve të OSBE-së.

Raporti Vlerësues Vjetor i OSBE-së për vitin 2007 mbi Implementimin e Planit të Veprimit për Promovimin e Barazisë Gjinore të vitit 2004³⁷ thotë se ka pasur rritje të numrit të grave profesionale të punësuar në OSBE, nga 37% në vitin 2005 në 43% në vitin 2006. Megjithatë, vetëm pesë femra janë të punësuar në pozitat e menaxhmentit të mesëm nga gjithsej 34 pozita të tilla. Asnjëherë misioni nuk ka pasur kryesues apo zëvendëskryesues të gjinisë femërore. Një trend i ngjashëm vërehet edhe në nivelet më të gjera të OSBE-së, duke shënuar një rritje në përfaqësimin e grave në të gjitha pozitat profesionale³⁸ (35 përqind në vitin 2004, 40 përqind në 2005 dhe 42 përqind në 2006), por ka një ngritje krejt të vogël të përqindjes së grave të punësuar në pozitat më të ulëta menaxhuese, duke numëruar vetëm 17 përqind në vitin 2006.

Në këtë raport i kemi marrë në shqyrtim vetëm situatat e akterëve më të rëndësishëm ndërkombëtarë që janë të pranishëm në Kosovë, mes shumë organizatash dhe agjencish ndërkombëtare që operojnë nën ombrellën e UNMIK-ut dhe në lidhje me IPVQ-të:

Programi Zhvillimor i Organizatës së Kombeve të Bashkuara (UNDP) ka qenë i pranishëm në Kosovë që nga 'faza emergjente' e vitit 1999. Mandati i vet përfshin ndërtimin e kapaciteteve në komunitetin e ekspertëve dhe institucioneve vendore, në mënyrë që edhe më tej të zhvilloj shkathtësitë në hartimin e politikave në Kosovë. Një fokus i rëndësishëm i tij është rrjetëzimi në çështjet që kanë të bëjnë me zhvillimin njerëzor mes vendimmarrësve Kosovarë, mediave, shoqërisë civile dhe opinionit publik. Përderisa në aspektin ndërkombëtar, është e ditur se fushat e politikave zhvillimore në mënyrë të paevitueshme duhet përfshirë analizën gjinore, UNDP nuk e adreson këtë çështje në mënyrë specifike në punën e vet, përveç shfrytëzimit të matjeve metodologjike, siç është Indeksi i Zhvillimit Gjinor (GDI) si një nga tre indikatorët kyç në

³⁷ Raporti Vlerësues Vjetor për 2007, mbi Implementimin e Planit të Veprimit për Promovimin e Barazisë Gjinore, OSBE, Vjenë, 15 qershor 2007
http://www.osce.org/documents/sg/2007/06/25578_en.pdf

³⁸ Kjo shifër ka të bëjë me punësimin e grave lokale në operacionet e OSBE-së.

realizimin e analizave të hulumtimeve kuantitative.³⁹ Përfaqësuesi i UNDP në vend komentoi se UNMIK-u mund të thuhet se nuk i adreson në plotësisht disa obligime të drejtave të njeriut në Kosovë. Vazhdimi i paraqitjes së pabarazisë gjinore, veçanërisht kur kemi të bëjmë me dhunën në familje dhe trafikimin, tregon se ende mbetet shumë për tu bërë në drejtim të implementimit të plotë të Ligjeve që mbrojnë Barazinë Gjinore.

UNDP nuk ka mandat specifik për të hulumtuar çështjet gjinore. Megjithatë, stafi i saj kohëve të fundit ka rrjetëzuar me organizatat e grave nga komuniteti në një program të bazuar në komunitet lidhur me vërshimin e lumit Ibër me ç' rast vërejtë se ky rrjetëzim është i duhur dhe i domosdoshëm. Analisti i Programit në UNDP komentoi se çështjet e barazisë gjinore ende shihen si të ndara nga të drejtat e njeriut, dhe nuk u jepet prioritet i duhur në agjencitë e OKB-së, përfshirë UNDP dhe UNMIK-un. Sidoqoftë, bilanci gjinor në UNDP në Kosovë ishte rreth 50/50. Sipas saj, në masë të gjerë konsiderohet e zgjidhja e statusit të Kosovës dhe çështjet e sigurisë janë më të rëndësishme se barazia gjinore. UNDP nuk raporton mbi çështjet gjinore në strukturën e saj institucionale dhe nuk ofron raporte specifike lidhur me implementimin e CEDAW apo Rezolutës 1325 për UNMIK-un, edhe pse në këtë aspekt u përmend puna që realizohet nga UNIFEM-i.

Fondi Zhvillimor i Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Gratë (UNIFEM)

“ofron ndihmë financiare dhe teknike për programet dhe strategjitë inovative, përmes të cilave nxitet fuqizimi i grave dhe barazia gjinore”⁴⁰ UNIFEM-i ka qenë i pranishëm në Kosovë që nga gushti i vitit 1999. UNIFEM-i në Kosovë është i përqendruar në ofrimin e ndihmës financiare apo teknike për iniciativat programatike inovative të cilat promovojnë të drejtat njerëzore të grave dhe fushat kryesore të pjesëmarrjes politike të grave, të drejtat e sigurisë ekonomike, dhe eliminimin e dhunës ndaj grave dhe vajzave⁴¹ Sikur UNDP dhe UNHCR, UNIFEM punon si një organizatë ndërqeveritare e OKB-së, që ndërlidhet dhe bashkëpunon me qeverinë dhe shoqërinë civile dhe “...punon me agjencitë tjera të OKB-së ngase mandati jonë është të kanalizojmë çështjet gjinore brenda agjencive tjera të OKB-së”⁴². UNIFEM ka luajtur një rol kyç në koordinimin e qeverisë dhe shoqërisë civile në negociimin dhe sajimin e Planit të Veprimit për Avancimin e Barazisë Gjinore, të miratuar nga qeveria në vitin 2004. Pas krijimit të Zyrës për Barazi Gjinore në Zyrën e Kryeministrit, UNIFEM ka vazhduar të përkrahë atë përmes asistimit në krijimin e një plani strategjik për implementimin e Planit të Veprimit.

Duke iu qasur specifikisht Rezolutës 1325, Flora Macula, menaxhere e projektit të UNIFEM-it në Kosovë, komenton

... ne punojmë në dy drejtime, i pari ka të bëjë me përkrahjen e aktiviteteve, veprimeve të shoqërisë civile lidhur me avokimin, dhe njëkohësisht ngritjen e kapaciteteve të shoqërisë civile mbi lobimin dhe avokimin, dhe në anën tjetër me përkrahjen e institucioneve qeveritare dhe/ose sektoreve tjera të sigurisë në implementimin e Rezolutës 1325, kështu që... ne jemi duke e përdorur Rezolutën 1325 si mjet... për

³⁹ Në mënyrë specifike, raportet e UNDP-së shfrytëzojnë indikatorët vijues; Indeksi i Zhvillimit Njerëzor [Human Development Index (HDI)], Indeksi i Zhvillimit Gjinor [Gender Development Index (GDI)] dhe Indeksi i Varfërisë Njerëzore [Human Poverty Index (HPI)].

⁴⁰ Shih <http://www.unifem.org/>

⁴¹ Intervista me Flora Maculën, korrik 2007.

⁴² Po aty.

shkak se paqja dhe ndërtimi i paqes janë më shumë se sa thjesht një rezolutë, është kjo një vegël [për ndryshim më të gjerë social dhe politik].⁴³

UNIFEM në Kosovë ka qenë kohëve të fundit i përfshirë në hulumtimin e të drejtave ekonomike të grave, në mënyrë që t'i ketë parasysh të dhënat gjegjëse gjatë krijimit të politikave, të cilat do duhej të ofrojnë më shumë mundësi ekonomike për gratë, posaçërisht sa i përket pjesëmarrjes së grave në fuqinë e paguar punëtore. Aktualisht, norma e papunësisë së grave në Kosovë është rreth 60%, ndërsa në përgjithësi, aktiviteti ekonomik i grave është 31%, në krahasim me 75% të meshkujve.⁴⁴ UNIFEM vazhdon të financoj dhe përkrah trajnimet për profesionistët ligjor në çështjet gjinore dhe për ndërtimin në përgjithësi të kapaciteteve në sektorin profesional, specifikisht lidhur me harmonizimin e ligjeve ekzistuese dhe ligjeve të reja me perspektivën gjinore të OKB-së dhe me ligjet ndërkombëtare. UNIFEM gjithashtu ka përkrahur një studim testues në buxhetimin gjinor dhe trajnimin e trajnerëve në mënyrë që të krijohet një grup i ekspertëve të barazisë gjinore.

Fondi Popullor i Organizatës së Kombeve të Bashkuara (UNFPA) në Kosovë është themeluar në korrik të vitit 1999. Mandati i tij ishte të 'restaurojë kushtet themelore dhe të sigurtat për gratë dhe foshnjat e porsalindura'⁴⁵ si pjesë e reagimit fillestar emergjent. Megjithatë, në vitin 2000, UNFPA mori mandat që të jetë 'agjenci udhëheqëse për shëndetin reprodaktiv në Kosovë'. UNFPA punon për përmirësimin e qasjes ndaj shërbimeve të shëndetit reprodaktiv dhe ndërtimit të kapaciteteve institucionale për të mbledhur, analizuar dhe shfrytëzuar të dhënat nga hulumtimet e popullatës.

Duke raportuar mbi aktivitetet e fundit të UNFPA, kreu i UNFPA Karl Kulesa thotë:

... Në fillim ishim të përqendruar më shumë në rehabilitimin dhe përkrahjen emergjente për gratë dhe burrat... Ne rehabilituam dy pavijone të maternitetit në regjione. Ne jemi posaçërisht krenar me punën që e kemi bërë në Prizren ngase ai është në gjendje të përkryer dhe është bërë pavijoni më i famshëm i maternitetit. Kjo nuk është e tëra meritë e jona, ngase është e jashtëzakonshme mënyra si e kanë mirëmbajtur atë... nuk dallon nga cilido spital tjetër në Evropë; ai jo vetëm që është teknikisht i përgatitur por gjithashtu menaxhohet shumë mirë. Tani jemi duke u fokusuar në shërbime të mira të shëndetit reprodaktiv të cilat duhet të ofrohen në Kosovë. Në përgjithësi, ne punojmë si organizatë e OKB-së përmes qeverisë, ngase kështu qëndron në mandatin tonë, ndërsa partneri ynë primar është Ministria e Shëndetësisë... Një çështje tjetër [me të cilën merremi] është mënyra e menaxhimit të aborteve... Kryesisht ne përqendrohemi në shëndetin e grave, por edhe burrat duhet involvuar sepse janë pjesë e shoqërisë dhe puna jonë kërkon partneritet. Ne promovojmë kontrceptivët [dhe këtë e bëjmë] përmes OJQ-ve tona lokale.

UNFPA vlerëson se ajo ofron 'vegla fundamentale' për rindërtimin e periudhës pas konfliktit në Kosovë, por gjithashtu ka qenë 'shumë aktive në promovimin e projektligjit dhe ligjit për shtatzëninë në një mënyrë që mbron interesat e grave'. Kreu i programit na sqaroi se përderisa vendimmarrësit 'kanë dëshirë të flasin lidhur me politikat e mëdha

⁴³ Po aty.

⁴⁴ Shih raportin rajonal të UNIFEM-it "Tregimi pas Numrave: Gratë dhe Punësimi në Evropën Qendrore dhe Lindore dhe vendet e Komonveltit Perëndimor të Shteteve të Pavarura," <http://www.unifem.sk/index.cfm?Module=Static&page=w&s=IWP>

⁴⁵ Shih <http://www.unfpakos.org/>

siç janë mundësitë e barabarta, ne fokusohemi në diçka më themelore, siç është planifikimi familjar, që ka shkaktuar revolucion në Evropën Perëndimore, që nga prodhimi i barërave kontraceptive në vitet e 60-a. Që nga atëherë gratë munden [më lehtë] të angazhohen në punësim dhe të negociojnë për ndryshime në marrëdhëniet e seksuale.⁴⁶

UNFPA punon për së afërmi me ZÇGJ por raporton se UNMIK-u nuk është serioz sa duhet të jetë sa i përket kanalizimit të çështjeve gjinore, dhe që për UNMIK-un 'çështjet gjinore nuk janë primare',

... ZÇGJ gjithnjë ka probleme me ta dhe nëse e shihni planin organizativ të misionit [të propozuar] të BE-së, çështjet gjinore janë nën-ndarje brenda të drejtave të njeriut. UNFPA nuk janë të kënaqur me këtë fare, sepse çështjet gjinore nuk kanë të bëjnë vetëm me të drejtat e njeriut. Në Kosovë ekziston ligji, ekziston korniza dhe tani kemi resurset për të krijuar mekanizmat, dhe do të kemi buxhet për çështjet gjinore që do të vazhdojë të delegohet pas zgjidhjes së statusit final të Kosovës.

UNFPA në Kosovë ka punuar me parlamentaret në promovimin e çështjeve të shëndetit riprodiktiv në strukturat ligjore dhe politike, si dhe përmes lidhjeve të tyre në shoqërinë civile. Në vitet 2006 dhe 2007, parlamentaret janë përkrahur për të bërë vizita në Bosnjë e Hercegovinë, Tailandë dhe Egjipt për të hulumtuar dhe krahasuar politikat shëndetësore. Vizita në Egjipt e Ferid Aganit, deputet, i ka ofruar një pasqyrë të dobishme lidhur me planifikimin e familjes në politikat dhe praktikat islamike.

Edhe pse puna e UNFPA kryhet nën ombrellën e dispozitave gjithëpërfshirëse të Rezolutës 1325, ajo nuk e referon specifikisht këtë rezolutë në operacionet e veta. Sidoqoftë, është vërejtur në përgjithësi se shumë më shumë se 50% të stafit të vet janë të gjinisë femërore dhe që gjithashtu tre, katër, pesë zyrtarët kryesorë janë të gjinisë femërore. Kjo organizatë ofron trajnime për stafin e vet mbi çështjet gjinore, keqtrajtimit në zyrë, përfshirë edhe ngacmimin seksual. "Politika e UNFPA-së përfshin edhe deklarata mbi të gjitha format e diskriminimit, përfshirë edhe atë gjinor. Kjo nuk do të thotë se diskriminimi nuk është duke ngjarë por që stafi jonë mund të mbrohet më lehtë."

Fondi i Organizatës së kombeve të Bashkuara për Fëmijët (UNICEF) ka punuar në Kosovë që nga viti 1999. Ajo pas fazës emergjente, ka iniciuar një program të ri të bashkëpunimit me IPVQ, në vitin 2005. Fokusi kryesor i UNICEF-it është të 'ngritë njohurinë dhe vetëdijen në nivel qeveritar mbi të drejtat e njeriut në përgjithësi, dhe të përmirësojë shërbimet që u ofrohen fëmijëve dhe grave në veçanti.'⁴⁷ UNICEF-i punon në partneritet me grupet e shoqërisë civile, përfshirë grupet rinore dhe rrjetet e grave. Ajo gjithashtu ndërlihet me Zyrën e Kryeministrit, Agjencinë për Barazi Gjinore (ABGJ), Ministrinë e Shëndetësisë, Ministrinë e Arsimit, Ministrinë e Mirëqenies Sociale, Ministrinë e Rinisë, Departamentin e Drejtësisë, dhe institucionin e Ombudspersonit.

Mandati i UNICEF-it në Kosovë është që të

... përkrahë qeverinë në përpjekjet e saj që të krijojë një shoqëri tolerante që respekton të drejtat njerëzore, që respekton shumëllojshmërinë, dhe tejkalon qëndrimet aktuale që

⁴⁶ Intervista me Karl Kulessa, nëntor 2007

⁴⁷ Shih <http://www.unicef.org/kosovo/overview.html>

çojnë drejt përjashtimit social, marginalizimit dhe diskriminimit dhe që i shpreh zërat e atyre që bartin brenga.⁴⁸

Respodenti nga UNICEF-i theksoi se, 'për UNICEF-in, të drejtat e grave janë të rëndësishme kyçe. Ne konsiderojmë se nuk është e mundur që të realizohen të drejtat e fëmijëve pa të drejtat e grave. Ne e dimë se gratë janë një faktor kyç për përmbushjen e të drejtave të fëmijëve në një shoqëri të caktuar.'⁴⁹ Konventa mbi të Drejtat e Fëmijëve dhe CEDAW paraqesin bazën e ligjeve ndërkombëtare për punën e UNICEF-it në Kosovë. Edhe pse ajo nuk i bën referencë specifike Rezolutës 1325, UNICEF-i punon sipas marrëveshjeve të saj, ndërsa zyrtarët për çështje gjinore i kanë vijuar trajnimet për Rezolutën 1325 që janë mbajtur nga ABGJ. Intervenimet kyçe të UNICEF-it janë në sferat e shëndetësisë dhe arsimit, duke e kuptuar se "Kosova ka normën më të lartë të mortalitetit të foshnjave në Evropën Juglindore".⁵⁰ UNICEF gjithashtu aktualisht punon lidhur me normën e mbetjes jashtë shkollave, posaçërisht atë të vajzave rurale dhe grupeve të marginalizuara, çfarë janë pjesëtarët e komunitetit Rom. Qëllimi i UNICEF-it është të arrihet arsimimi i përgjithshëm për të gjithë fëmijët në Kosovë. Arbena Kuriu komentoi se:

... në disa vise rurale 15 të femrave janë analfabete. UNICEF-i përkrah projektet kundër analfabetizimit të grave krahas Ministrisë së Arsimit. Nuk mjafton që të kemi femra që kanë njohuri themelore të shkrimit e leximit; arsimimi është mjet për t'i angazhuar ato në punësim dhe fuqizim të tyre. Ekzistojnë disa forma tjera të diskriminimit ndaj grave me të cilat merret UNICEF-i: trafikimi i femrave, trafikimi i fëmijëve dhe vajzave deri në moshën 18-vjeç. Ne kemi qenë shumë aktiv në grupet punuese për luftimin e trafikimit dhe kemi qenë pjesë e përgatitjes së Planit të Veprimit kundër trafikimit.⁵¹

Njohja e parimeve ligjore ndërkombëtare që përkrahin barazinë gjinore nuk është e nivelit të mjaftueshëm në Kosovë, thonë respondentët si dhe qeveria duhet të ofrojë buxhet më të mjaftueshëm për implementimin e politikave dhe programeve të cilat do të konkretizojnë barazinë gjinore.

Nuk mjafton të miratohen, ratifikohen konventat. Nuk mjafton të rishqyrtohet legjislacioni, sepse ju mund të keni ligje të përkryera por nëse nuk ka implementim atëherë nuk ka asgjë. Kështu që në Kosovë qeveria duhet të ketë parasysh se ata duhet të implementojnë politika të ndryshme dhe të fuqizojnë mekanizmat e implementimit.

Duhet gjithashtu të ekzistojë buxheti adekuat. Në të kaluarën kemi qenë të përfshirë në negociimin e strategjive dhe politikave për të drejtat e grave dhe fëmijëve por nuk ka pasur buxhete për t'i përkrahur dhe implementuar ato. Ndonjëherë donatorët nga jashtë ofronin donacione ad hoc, por jo edhe përkrahje afatgjatë për projektet e caktuara. Zotimet buxhetore nuk duhet të nënkuptojnë që fondet të jenë vetëm pjesë e një buxheti shtesë; duhet të kanalizohen gjërat asisoj që çështjet e grave dhe fëmijëve të kenë buxhete të alokuara dhe të jenë prioritare.⁵²

Zyra e Komisarit të Lartë të OKB-së për Refugjatë (UNHCR) ka funksionuar në Kosovë që nga viti 1999 dhe ka në mandat adresimin e mbrojtjes, strehimit, ndihmës

---

⁴⁸ Po aty.

⁴⁹ Intervista me Arbena Kuriun, nëntor 2007.

⁵⁰ Po aty.

⁵¹ Po aty.

⁵² Po aty.

emergjente, arsimimit dhe ofrimit të shërbimeve shëndetësore për personat e zhvendosur dhe refugjatët. UNHCR nuk është agjenci strikte e OKB-së por në fakt një trup koordinues që operon sipas kërkesave të qeverive apo nën autoritetin e OKB-së në çështjet që kanë bëjnë me kthimin apo zhvendosjen e refugjatëve.⁵³ UNHCR punon për së afërmi me Zyrën për Kthim dhe Komunitete të UNMIK-ut, dhe IPVQ-të. Rishtas, UNHCR ka punuar në 'dialogun ndëretnik në komunitete dhe në masat për ndërtimin e besimit për të ofruar siguri adekuate, liri të lëvizjes dhe qasje ndaj shërbimeve bazike, përfshirë punësimin, për të siguruar kthimin e qëndrueshëm të komuniteteve minoritare.'⁵⁴

Responentët e përshkruanin punën e UNHCR-së në Kosovë në këtë mënyrë

... në ish-Jugosllavi Sekretari i Përgjithshëm i OKB-së na ka udhëzuar të shtjellojmë çështjen e personave të zhvendosur, por përmes Rezolutën 1244 të Këshillit të Sigurimit na është dhënë një rol i ri, e veçantë për situatën specifike në Kosovë. Ne nuk kemi për detyrë të koordinojmë por të monitorojmë dhe mbikëqyrim disa nga çështjet ndërsa UNMIK-u dhe disa organizata tjera janë bartëse të implementimit të disa aktiviteteve tjera. Zyra jonë në Kosovë fokusohet në dy çështje, refugjatët për shkak se janë pjesë e mandatit tonë sipas Konventës së Gjenevës, dhe të kthyerit. Ne mbrojmë dhe mbikëqyrim edhe gratë edhe burrat; ne nuk bëjmë dallim mes gjinive, ne i ndihmojmë 'personave përkatës'.⁵⁵ Por në politikat tona, kanalizimi i çështjeve gjinore është bërë pjesë e punës sonë të përditshme, ne duhet të ofrojmë mbrojtjen tonë, ne organizojmë grupe fokusi me fëmijë të të dyja gjinive, dhe duhet të tentojmë të ndryshojmë qasjen e ndarjes mes gjinive.

Lidhjet eksplicite me Rezolutën 1325 mungojnë në punën publike të UNHCR-së në Kosovë, përkundër relevancës që kjo rezolutë ka për punën që e kryen, siç parashihet me Preambulën e Rezolutës 1325, dhe nenet 8, 9, 10, 11 dhe 12. Sidoqoftë, stafi i UNHCR-së përgjigjeshin duke treguar përgjegjësitë specifike të UNMIK-ut dhe IPVQ-ve, dhe duke theksuar kornizën operative sipas të cilës UNHCR përqendrohet në kthimin dhe rivendosjen e refugjatëve dhe të të kthyerve. U potencua edhe referencimi i Rezolutës 1325 në drejtim të parandalimit të dhunës gjinore dhe promovimit të punonjësve femra në pozita me përgjegjësi të shtuar:

Që nga viti 2002 ne kemi një qasje [më të ndjeshme në aspekt gjinor] – kemi komisarë të lartë, dhe zotimet tona për gratë e zhvendosura, refugjate dhe të kthyerat përfshijnë edhe pjesëmarrjen e barabartë të grave në organet vendimmarrëse, nëse është e mundshme deri në 50 përqind. Ne duhet të kemi regjistrim të grave – ne e pamë çka ngjau në terren gjatë punës sonë, burrat shkojnë e regjistrohen edhe për gratë e tyre si kryefamiljarë. Komisari i lartë ... kërkon që të gjithë njerëzit e në veçanti gratë të regjistrohen me emrat e tyre ashtu që të kenë qasje ndaj ndihmës. Ata nuk mund të

⁵³ Shih Gil Loescher. *UNHCR dhe Politika Botërore: Një rrugë e rrezikshme*, Oxford University Press. 2002.

⁵⁴ Shih web-faqen e UNHCR: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/balkans-country?country=kosovo&display=protection>

⁵⁵ 'Personat me brenga' është një term që shfrytëzohet nga UNHCR për të emërtuar personat e zhvendosur dhe të pastrehë, qofshin ata refugjatë apo jo. Kjo kategori përfshin azilkërkuessit, refugjatët, personat pa shtetësi, personat e zhvendosur dhe të kthyerit. Doracaku i Programit Përgatitor për Mbrojtje, <http://www.unhcr.org/publ/PUBL/44b5005c2.pdf>

përfitojnë asistencë përmes përfaqësuesve të tyre mashkullorë. Ne i kushtojmë kujdes të posaçëm 'personave në brengë', posaçërisht grave të cilat janë viktime të dhunës në baza gjinore, dhe gjithashtu të sigurohemi që gratë të përfshihen në shpërndarjen e ushqimit dhe që ushqimi t'i ofrohet drejtpërdrejt femrave e jo të afërmeve të tyre të gjinisë mashkullore. Shpesh ndodh që mashkulli të merr ushqimin për tërë familjen dhe ta shes atë për para, kështu që familja mbetet pa ushqim. Një gjë tjetër që kërkohet nga UNHCR që tu sigurojnë grave qasje ndaj materialeve sanitare që janë specifike për femra; këto janë pika speciale të veprimit të cilave u referohet si 'mbrojtje gjinore'...⁵⁶

UNHCR mbron qëndrimin që 'çështjet gjinore' në vete nuk janë bazë për mbrojtje sipas Konventës së Refugjatëve të vitit 1951, por nëse Konventa interpretohet në mënyrën më gjithëpërfshirëse, atëherë kujdes i veçantë duhet t'i kushtohet çështjeve të ndërlidhura me çështjet gjinore, siç janë "aktet e dhunës seksuale, dhunës në familje, planifikimit familjar, dëmtimit gjenital të femrave, dënimit të transgresionit të normave shoqërore dhe diskriminimit ndaj homoseksualëve".⁵⁷

b. Institucionet dhe mekanizmat kombëtar

Kuvendi i Kosovës, sipas dispozitave kushtetuese, është organi më i lartë i përkohshëm i vetëqeverisjes dhe institucion përfaqësues dhe ligjvënës në Kosovë.⁵⁸ Ai përbëhet nga katërmëdhjetë grupe të partive politike që në kuvend përfaqësohen në pesë grupe parlamentare.⁵⁹ Në Kosovë ekzistojnë tridhjetë komuna që përbëjnë autoritetet lokale që funksionojnë brenda Asociacionit të Komunave, sipas nenit 10 të Kartës Evropiane për Vetëqeverisje Lokale të Këshillit të Evropës. Kapitulli 3 i Kornizës Kushtetuese mbi të Drejtat e Njeriut thotë:

Të gjithë personat në Kosovë do të gëzojnë, pa diskriminim në çfarëdo baze dhe në barazi të plotë të drejtat e njeriut dhe liritë fundamentale.

Korniza Kushtetuese e vitit 2001 ka krijuar Institucionet e Përkohshme të Vetëqeverisjes, përfshirë Kuvendin, Kryetarin e Kosovës, Qeverinë dhe Gjykatat e organet tjera gjegjëse. Edhe pse Rezoluta 1325 nuk përmendet në mënyrë specifike, Kushtetuta përmend drejtpërdrejt promovimin e të drejtave të grave me CEDAW.

Institucionet e Përkohshme të Vetëqeverisjes duhet të mbikëqyrin dhe sigurojnë të drejtat njerëzore dhe liritë fundamentale të njohura ndërkombëtarisht, përfshirë edhe të drejtat e liritë që rrjedhin, mes tjerash, nga Konventa për Eliminimin e të gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave.

Plani për Implementimin e Standardeve për Kosovën definojnë objektivat dhe veprimet e politikave që duhet ndërmarrë nga strukturat e IPVQ-ve, dhe institucionet tjera, në drejtim të arritjes së standardeve të të drejtave të njeriut, me qëllim të krijimit të një 'një Kosove

⁵⁶ Intervista me Tamara Jerman dhe Vjollca Gjonbalaj, nëntor 2007.

⁵⁷ Doracaku i Programit Përgatitor për Mbrojtje
<http://www.unhcr.org/publ/PUBL/44b5005c2.pdf> p. 6.

⁵⁸ Funkcioni i Kuvendit rregullohet me Kapitullin 9 të Kornizës Kushtetuese për Vetëqeverisje të Përkohshme në Kosovë.

⁵⁹ Shih web-faqen e Kuvendit të Kosovës, <http://www.assemblyofkosovo.org/>

multietnike, stabile dhe demokratike që i afrohet standardeve Evropiane.⁶⁰ UNMIK-u është përgjegjës për sundimin e ligjit, megjithatë të gjitha standardet duhet të arrihen në bashkëpunim mes IPVQ-ve dhe UNMIK-ut. Objektivat përqendrohen në sundimin e ligjit, lirinë e lëvizjes, kthimin e qëndrueshëm, ekonominë, të drejtat pronësore, trashëgiminë kulturore, Trupat Mbrojtëse të Kosovës dhe Dialogun me Beogradin. Të gjitha standardet kanë nga disa qëllime. Çështjet gjinore janë integruar si çështje që prek të gjitha standardet. Objektivat e barazisë gjinore dhe veprimet specifike janë inkorporuar në Planin për Implementimin e Standardeve të miratuar nga Këshilli i Sigurimit i OKB-së më 12 dhjetor të vitit 2003. Vlerësimet e rregullta mujore që monitorojnë progresin në këtë aspekt i raportohen grupeve punuese të bashkëkryesura nga IPVQ-të dhe zyrtarët e lartë ndërkombëtarë. Vetëm një nga nëntë grupet kryesohet nga një grua.

ZÇGGJ ka sajuar indikatorë të ndjeshëm në aspektin gjinor të cilët lidhen me standarde të ndryshme si 'barometër i prekshëm' me të cilin matet progresi drejt arritjes së barazisë gjinore, si dhe lista kontrolluese për secilin standard si 'hartë' drejt mundësive të barabarta për gratë dhe burrat. ZÇGGJ gjithashtu ka ndërreferencuar çështjet gjinore në Standardet për Kosovën në nenet e ndryshme. Kjo paraqet një përpjekje të rëndësishme të vënies në praktikë të dispozitave të Rezolutës 1325 dhe angazhimit të UNMIK-ut në implementimin e saj.

Përderisa shumica e përfaqësuesve qeveritar në nivelin kombëtar dhe komunal kanë njohuri themelore për Rezolutën 1325, procesi i artikulimit të rezolutës dhe instrumenteve të ndërlidhura të të drejtave të njeriut, në legjislacionin vendor nuk kuptohet gjithnjë qartë⁶¹. Mekanizmat për arritjen e barazisë gjinore janë krijuar në të gjitha nivelet e qeverisjes, por artikulimi në politika dhe rregulla administrative mbetet i ngadalshëm për shkak të përkufizimeve financiare dhe mungesës së vullnetit të zyrtarëve në nivelet më të larta të vendimmarrjes. Disa nga të intervistuarit kanë cituar shembuj të bashkëpunimit të parregullt dhe pakoordinuar nga lidhshipi i komunitetit ndërkombëtar dhe agjencive gjegjëse të cilët kanë penguar përfshirjen efektive të grave në proceset vendimmarrëse dhe kanë ngadalësuar inicimin e kanalizimit të çështjeve gjinore nga niveli qendror në atë komunal. Për më tej, respondentët theksuan shembuj të shumtë të dialogut të kufizuar dhe joproduktiv ndërqeveritar dhe mungesës së vullnetit politik në nivel kombëtar për të përfshirë më shumë gra në vendimmarrje. Në vitin 2006-7 prioritet i është dhënë vendimit mbi statusin e ardhshëm të Kosovës.⁶²

Arritja e përfaqësimit prej rreth tridhjetë përqind të grave në parlament, falë kuotës së përcaktuar, nga shumica e të intervistuarve vlerësohet si e arritur që ofron 'cilësi përmes kompromisit'. Respondentët vërejtën marginalizimin e përgjithshëm të grave brenda strukturave partiake dhe mungesën e programeve për kanalizim të çështjeve gjinore si në politikat partiake ashtu edhe në negociatat politike në Kuvend.

⁶⁰ Plani për Implementimin e Standardeve për Kosovën, 2004
http://www.unmikonline.org/pub/misc/ksip_eng.pdf

⁶¹ Nga intervistat e kryera në vitin 2007, nga RRGGK, Kosovë

⁶² Mekanizmat qeveritar për arritjen e barazisë gjinore përfshijnë; Planin e Standardeve për Kosovën; Ligjin mbi Barazinë Gjinore (Rregullorja e UNMIK-ut 2004/18); Ligjin Kundër Diskriminimit, gusht 2004; Udhëzimin Administrativ mbi Barazinë Gjinore, 2003 dhe 2007 (NR. 2007/03-MSHP); Rregulloren kundër trafikimit me qenie njerëzore dhe Rregulloren mbi dhunën në familje, 2003/12.

Në nivelin komunal, pozitat e Zyrtarëve Komunal për Çështje Gjinore (shtjelluar më lartë) konsideroheshin nga disa të intervistuar si ilustrim i miratimit të limituar të mekanizmave për barazi gjinore dhe i mungesës së përgjithshme të vetëdijes lidhur me çështjet gjinore në nivel komunal. Siç u tha edhe më lartë, përkufizimet financiare kufizojnë aktivitetin në këtë sferë dhe atë jo vetëm të zyrtarëve komunal për barazi gjinore por edhe përfshirjen e grave në proceset vendimmarrëse në nivel komunal.

Në pajtueshmëri me Ligjin për Barazi Gjinore, të prillit të vitit 2005, u krijua Zyra për Barazi Gjinore brenda Zyrës së Kryeministrit, ndërsa në vitin 2007 ajo u shndërrua në Agjencinë për Barazi Gjinore. Qëllimi i kësaj agjencie është të rrisë vetëdijen lidhur me barazinë gjinore dhe të promovojë atë. Disa nga të intervistuarit komentonin se të gjitha iniciativat që kanë të bëjnë me Rezolutën 1325 mund të dështojnë, përkundër faktit që Agjencia i ka 'duart e lira të implementojë çkado që ka të bëjë me barazinë gjinore'. Reagimet që morën theksonin se Agjencia funksionon nën presion të konsiderueshëm politik që të përmbush detyrat që aktualisht i parashihen. Në anën tjetër, Këshilltari në ABGJ deklaroi se Agjencia është e përqendruar në implementimin e CEDAW dhe nuk ka ndonjë trajnim të caktuar lidhur me Rezolutën 1325. Ngjashëm, nga përgjigjet e Zyrës Ligjore në Ministrinë e Shërbimeve Publike vërehet mungesë e qartësisë sa i përket mënyrës së implementimit të Rezolutës 1325, ngase ata deklarorin se roli i Zyrës Ligjore nuk parasheh domosdoshmërisht përfshirje në implementimin e Rezolutës 1325 por në hartimin e ligjeve relevante mbi çështjet gjinore.

Sipas Zyrtarit të Lartë për Mundësi të Barabarta dhe Çështje Gjinore në ZKQM, të themeluar në prill të vitit 2003, Kryeministri ka ndërmarrë masa drejt ngritjes së pjesëmarrjes së grave në vendimmarrje. Sidoqoftë, rezultatet e kësaj nuk janë të dukshme. Aktualisht, gratë nuk kanë arritur nivelet më të larta të vendimmarrjes qeveritare dhe as në negociatat për statusin final nuk ka gra të pranishme. Në nivelet e menaxhmentit të mesëm në qeverinë qendrore, gratë marrin rreth 38 përqind të pozitave udhëheqëse.⁶³ ZKQM ka bashkëpunuar për së afërmi me RGGK dhe UNIFEM lidhur me Planin Kombëtar të Veprimit për Arritjen e Barazisë Gjinore (PKV), por nuk i është dhënë kujdes i shtuar Rezolutës 1325, ndërsa arsyet që jepen zakonisht e identifikojnë mungesën e vëmendjes së UNMIK-ut në këtë aspekt.

Shërbimi Policor i Kosovës (SHPK) është themeluar nën mandat të OSBE-së për zhvillimin e një institucioni efektiv policor për një Kosovë demokratike. Mandati i UNMIK-ut, sipas Rezolutës 1244, përfshinte edhe detyrën e krijimit të një force të re policore. SHPK është nën komandën e UNMIK-ut, komisar i policisë së të cilës i komandon edhe policinë ndërkombëtare (CIVPOL) dhe SHPK-në. SHPK ka arritur madhësinë e paraparë prej afro 7000 pjesëtarësh në vitin 2004. Rreth 85 përqind të zyrtarëve të SHPK-së janë shqiptarë, 15 përqind i përkasin etnicitetit serb dhe etniciteteve tjera. Rreth 15 përqind të pjesëtarëve të SHPK-së janë të gjinisë femërore.

Trupat Mbrojtëse të Kosovës (TMK) paraqesin një shërbim emergjent civil nën administrimin e OKB-së që nga vitit 1999, kur TMK u krijua me shpalljen e Rregullores së UNMIK-ut Nr 1999/8 dhe me nënshkrimin e marrëveshjes mbi 'Deklarimin e Parimeve' lidhur me rolin e mundësuar për TMK-në në Kosovë. Rregullorja 1999/8

---

⁶³ Zyra Statistikore e Kosovës, 2007. *Gratë dhe burrat Kosovë (Women and Men in Kosovo)*, p. 44.

përcakton se mandati i TMK-së përfshin.⁶⁴ asistencën humanitare dhe kontribuimin ndaj rindërtimit të infrastrukturës dhe komunitetit. Rreth 2 përqind të pjesëtarëve të TMK-së janë të gjinisë femërore.

Shërbimi Korrektues i Kosovës (SHKK) administrohet nga Divizioni i Menaxhimit Penal (Shtylla I, Departamenti i Drejtësisë dhe Policisë). Që nga themelimi i tij në vitin 1999, janë krijuar gjashtë qendra të mbajtjes dhe dy burgje, duke punësuar kështu 1300 punonjës të cilët janë rekrutuar dhe të cilëve u është ofruar trajnim bazik, ndërsa janë krijuar edhe bazat ligjore për korrektim penal dhe janë emëruar drejtorë vendorë. Në vitin 2006 është emëruar edhe Komisari Kosovar. Një përqindje e vogël e pjesëtarëve të SHKK janë të gjinisë femërore.

Ligjet shtesë, politikat dhe institucionet e Kosovës që zbatohen me qëllim të fuqizimit dhe promovimit të të drejtave të grave në nivel kombëtar, adresohen në legjislacionin vijues:

Ligji për Barazinë Gjinore (LBGJ) që hyri në fuqi në vitin 2004. Ai përcakton standardet për arritjen e barazisë gjinore, dhe i ndan përgjegjësitë për arritjen e kësaj barazie mes Kuvendit, qeverisë dhe ministrive dhe organeve të pushtetit lokal. LBGJ parasheh specifikisht krijimin e Zyrës për Barazi Gjinore si institucion të ndarë qeveritar, dhe emërimin e Avokatit për Barazi Gjinore që do të monitorojë dhe mbikëqyr implementimin e LBGJ-së dhe do të rishqyrtojë shkeljet e rregullave të këtij ligji dhe rastet e diskriminimit në baza gjinore.

Plani Kombëtar i Veprimit për Arritjen e Barazisë Gjinore (PKV) zakonisht vlerësohet si hap konkret drejt një kanalizimi efektiv të çështjeve gjinore dhe inkorporimit të dispozitave të Rezolutës 1325 në politikë veprimi. Plani Kombëtar i Veprimit i Kosovës në mënyrë specifike ka përfshirë përfaqësuesit nga shoqëria civile në grupin e vet punues.⁶⁵ Siç u përmend më herët, PKV është krijuar me ndihmë nga UNIFEM-i dhe është miratuar përfundimisht nga Qeveria e Kosovës në prill të vitit 2004. Ai në mënyrë eksplicite bazohet në Konventën CEDAW dhe Deklaratën dhe Platformën e Veprimit të Pekinit. Një dokument tjetër i dalë nga PKV i quajtur Objektivat dhe Veprimet Strategjike që Adresojnë Fusha Specifike Kritike fokusohet në shëndetësinë, të drejtat e njeriut dhe dhunën ndaj grave dhe fëmijëve, arsimin, politikën dhe kulturën.⁶⁶ Ai përcakton zotimin e të gjitha niveleve të qeverisë dhe grupeve të shoqërisë civile në krijimin e masave kundër diskriminimit dhe fuqizimin e grupeve të brishta. I njëjti përcakton kornizën e përgjegjësive qeveritare për koordinimin dhe implementimin e këtyre masave. Me rëndësi është fakti që PKV shtjellon kontekstin e përgjithshëm Kosovar, duke analizuar ndryshimet e paskonfliktit dhe pasojat që janë shkaktuar nga këto ndryshime. PKV thekson se qëllimet e tij duhet të arrihen përmes bashkëpunimit ndërsektorial të institucioneve joqeveritare, kombëtare dhe ndërkombëtare në periudhën mes 2003-2007.

⁶⁴ TMK ka mandat që të ofrojë reagim në raste katastrofe, posaçërisht në rast të zjarreve të mëdha, aksidenteve industriale apo rrjedhjeve toksike; të kryejë operacione të kërkimit dhe shpëtimit; të ofrojë ndihmë humanitare; të ndihmojë në çminim; dhe të kontribuojë në rindërtimin e infrastrukturës dhe komuniteteve në Kosovë.

⁶⁵ *Plani i Veprimit për Arritjen e Barazisë Gjinore në Kosovë*, UNIFEM. Rrallë herë ndodh që të hartohet vetëm nga institucionet qeveritare, për shembull nëse krahasohet me PKV të Danimarkës.

⁶⁶ Po aty.

Ligji Kundër Diskriminimit, i miratuar në vitin 2004, si rrjedhojë e nevojës për legjislacion që do të mbulonte 'rëndësinë e përkrahjes së bashkekzistencës, mbrojtjes së të drejtave të njeriut dhe përfaqësimin e barabartë të popullit të Kosovës në procesin e zhvillimit të institucioneve demokratike vetëqeverisëse."⁶⁷ Qeveria është e obliguar që të ofrojë informata lidhur me Ligjin Kundër Diskriminimit ndërsa trajnime specifike janë ofruar për gjyqtarët dhe prokurorët mbi përdorimin praktik dhe konsistent të ligjit. Ligji 'ndalon diskriminimin e drejtpërdrejt dhe të tërthortë dhe definojnë të gjitha format e paraqitjes së tij – ngacmimin, viktimizimin dhe segregacionin, mes tjerash. [...] Një risi e rëndësishme është [...]që] barra e provës bie mbi palën e akuzuar që ka ndërmarrë veprime diskriminuese."⁶⁸

Në pajtueshmëri me Ligjin Kundër Diskriminimit, të vitit 2004, është krijuar **Zyra për Barazi Gjinore në Zyrën e Kryeministrit** në vitin 2004 ndërsa në prill të vitit 2007 ajo u shndërrua në **Agjencinë për Barazi Gjinore (ABGJ)**, si agjenci ekzekutive e kryesuar nga një shef ekzekutiv që i jep përgjegjësi Kryeministrit. Agjencia financohet nga resurset e alokuara për Zyrën e Kryeministrit dhe përbëhet nga tri drejtori të shtjelluara në vijim. Në vitin 2004, nga ZKQM u patën krijuar Zyrat për Çështje Gjinore në të gjitha ministritë e Qeverisë, përderisa është krijuar edhe një grup ndërministror që ka për qëllim koordinimin, menaxhimin dhe mbikëqyrjen e të gjitha funksioneve lidhur me çështjet gjinore nëpër ministri. Zyrtarët për Çështje Gjinore asistojnë në formulimin e planeve të politikave gjinore dhe punojnë drejt realizimit të politikave dhe strategjive. Në vitin 2005, dymbëdhjetë nga trembëdhjetë ministri kanë pasur pozita të tilla.

ABGJ zakonisht organizon diskutime ndërsektoriale në tryeza të rumbullakëta lidhur me barazinë gjinore. ABGJ gjithashtu ndihmon në ndërtimin e kapaciteteve të grupeve të shoqërisë civile dhe mban punëtori lidhur me standardet ligjore Evropiane.

Tani jemi në fazë të përgatitjes së raportit lidhur me implementimin e Konventës CEDAW. Ne kemi pasur trajnime mbi barazinë gjinore dhe integrimin në Bashkim Evropian, në mënyrë që të shtjellojnë sfidat dhe pengesat si dhe rolin e barazisë gjinore në Bashkimin Evropian, në kontekst të të cilit mund të përmendi Planin e Veprimit për Partneritet Evropian. Ky plan është kërkuar nga Komisioni Evropian. Ne kemi përgatitur planin e veprimit për Partneritet.⁶⁹

Gjatë intervistës u kuptua se ABGJ përballet me probleme të shumta, përkundër qartësisë sa i përket objektivave të tyre operative.

Pengesa e parë është numri i vogël i punonjësve të kësaj zyre... ne jemi vetëm tetë zyrtarë, përfshirë këtu edhe menaxherin. Ne përballemi me mungesë të kapaciteteve dhe mungesë të trajnimeve specifike (për shembull mbi Rezolutën 1325). Zakonisht kur flasim për Rezolutën 1325 stafi dhe menaxheri i drejtohen ndonjë juristi, por ne këtu i kemi vetëm dy juristë. Për neve, sfida më e madhe mbetet koha [për të ndërmarrë trajnime] sepse ne duhet të përpilojmë ligje apo rregullore dhe duhet të përgatisim komentet për Komisionin Parlamentar.

⁶⁷ Shih Marcus Brand, *Zhvillimi i Institucioneve të Kosovës dhe Bartja e Autoriteteve nga UNMIK-u tek Institucionet Lokale të Vetëqeverisjes*, Gjenevë, Qenda për Shkenca Aplikative në Negociata Ndërkombëtare (CASIN), janar 2003.

⁶⁸ Radoslaw Rzehak, *Ligji Kundër Diskriminimit u miratuar, fillon implementimi*, Focus Kosovo <http://www.unmikonline.org/pub/focuskos/feb05/focusksocaffair2.htm>

⁶⁹ Intervistë me Mehdi Gecin, korrik 2007.

Megjithatë respondenti gjithashtu raportoi se në vitin 2006, IPVQ-të implementuan një strategji për ngritjen e pozitës së gruas në vendimmarrje. Strategjia u iniciua në vitin 2007, dhe bazohej në dispozitat e Rezolutës 1325 dhe të CEDAW. Një pjesë e strategjisë përfshinte shpalljen e vitit 2007 nga Kryeministri i Kosovës vit të diskriminimit pozitiv në baza gjinore. Ministria e Shërbimeve Publike kështu obligohet të përpilojë një udhëzim administrativ për implementimin e këtij vendimi. ABGJ ka hulumtuar statistikën e përfshirjes së gruas në vendimmarrje të cilat janë përfshirë në strategji⁷⁰.

Brenda Ministrisë së Shërbimeve Publike, Drejtoria për Legjislacion monitoron dhe implementon Ligjin për Barazi Gjinore të vitit 2004, si dhe të gjitha rregulloret tjera të ndërlidhura me këtë ligj. Kjo drejtori është përgjegjëse për të komunikuar me qeverinë dhe ministrinë mbi të gjitha ndryshimet dhe plotësimet e ligjeve si dhe për hartimin e politikave që promovojnë barazinë gjinore dhe mbikëqyrjen e implementimit të tyre. Kjo drejtori i ndihmon nënkomisionit për Barazi Gjinore të Komisionit Parlamentar për Legjislacion në rishqyrtimin e ligjeve.

Drejtorja për Bashkëpunim është përgjegjëse për koordinimin dhe mbikëqyrjen e të gjitha aktiviteteve të ndërmarra nga Zyrtarët për Çështje Gjinore nëpër ministri dhe komuna. Kjo drejtori koordinon të gjitha aktivitetet e veta me Zyrën për Qeverisje të Mirë, Njësinë për Barazi Gjinore, Institucionin e Ombudspersonit dhe bashkëpunon me Zyrën për Çështje Gjinore të UNMIK-ut. Ajo në veçanti përkrah dhe financon projekte dhe aktivitete të iniciuara nga institucionet publike dhe promovon projektet për barazi gjinore të organizatave joqeveritare të cilat janë relevante me këtë drejtori dhe të cilat bashkëpunojnë me kornizën e kësaj drejtorie.

Juridiksioni i Drejtorisë së tretë mbulon *Raportimin dhe Monitorimin e Arritjes së Barazisë Gjinore*. Siç u cek më lartë, ABGJ duhet të mbikëqyr dhe të raportojë mbi implementimin e marrëveshjeve ndërkombëtare mbi barazinë gjinore (përfshirë Rezolutën 1325) dhe të ofrojë asistencë profesionale dhe të zhvillojë metoda e teknika të cilat e ndihmojnë implementimin. Gjithashtu ajo ka për obligim të iniciojë hulumtimin dhe analizimin e fushave relevante për çështjet gjinore.

Zyra Këshillëdhënëse për Qeverisje të Mirë, Të Drejtat e Njeriut, Mundësi të Barabarta dhe Çështje Gjinore ishte themeluar në vitin 2002, brenda Zyrës së Kryeministrit. Përgjegjësia kryesore e kësaj Zyre, të krijuar përmes Rregullores 2001/19 të UNMIK-ut dhe 2005/15 është monitorimi dhe zhvillimi i mekanizmave për një shoqëri demokratike që bazohet në të drejtat njeriut, posaçërisht ato të grave, fëmijëve dhe personave me aftësi të kufizuara. Këto objektiva arrihen përmes 'inicitimit, hartimit dhe mbikëqyrjes së implementimit të politikave, planeve të veprimit dhe strategjive në sferën e Qeverisjes së Mirë, Drejtave të Njeriut, Mundësive të Barabarta dhe Çështjeve Gjinore'.⁷¹ ZKQM ka rol udhëheqës në koordinimin e të gjitha veprimtarive kundër trafikimit në Kosovë si dhe me implementimin e Planit të Veprimit të Kosovës për Luftimin e Trafikimit me Qenie Njerëzore.

Grupi ndërministror për arritjen e barazisë gjinore ishte themeluar nga Zyra e Kryeministrit në prill të vitit 2003 dhe përfshin përfaqësues të ZKQM-së, që edhe

⁷⁰ Po aty.

⁷¹ Web-faqja e Kryeministrit të Kosovës, <http://www.ks.gov.net/pm/?menuid=3&subid=1&subs=81&lingo=2>

kryeson këtë grup, të të gjitha ministrive, OJQ-ve dhe përfaqësuesve të agjencive që punojnë në çështje gjinore. Grupi ndërmintor punon brenda kornizës së PKV në identifikimin e prioriteteve brenda ministrive, krijimin e politikave, zhvillimin e programeve dhe në përpunimin e strategjive të përbashkëta sa i përket barazisë gjinore në të gjitha aspektet e jetës. Grupi gjithashtu është i përfshirë në raportimin e ministrive mbi 'standardet'.

Institucioni i Ombudspersonit fillimisht ishte krijuar nga Rregullorja e UNMIK-ut, Nr. 2000/38:

Ombudspersoni promovon dhe mbron të drejtat dhe liritë e individëve dhe entiteteve ligjore dhe siguron që të gjithë personat e Kosovës të gëzojnë efektivisht të drejtat e njeriut dhe liritë themelore të mbrojtura nga standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut, në veçanti ato të mbrojtura me Konventën Evropiane mbi të Drejtat e Njeriut dhe Protokollat e saj, dhe nga Konventa Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike.⁷²

Ombudspersoni ka mandat për të pranuar dhe hetuar ankesat lidhur me rastet e diskriminimit nga UNMIK-u dhe IPVQ. Megjithatë, që nga viti 2006, zyra e Ombudspersonit është bartur në kompetencë lokale dhe nuk ka më tej mandat që të hetojë rastet që involvojnë agjencitë ndërkombëtare, sipas Rregullores së UNMIK-ut Nr. 2006/06, që ndryshon Rregulloren Nr. 2000/38.

Ai gjithashtu ka përgjegjësi për rishqyrtimin e projektligjeve dhe politikave, komentimin sa i përket implementimit të ligjeve të të drejtave të njeriut dhe qeverisjes së mirë. Ombudspersoni mund të ndërmjetësojë mes palëve të përfshira në ankesë, të ofrojë avokim dhe këshilla dhe të adresojë këto brenga përmes mediave. Shërbimet e ofruara nga zyrat e Ombudspersonit janë pa pagesë. Respondenti nga Zyra e Ombudspersonit përshkruajti detyrat e tij:

...brenda Zyrës së Ombudspersonit ekzistojnë tri njësi. I pari është grupi për të drejta të fëmijëve, pastaj grupi që punon kundër diskriminimit dhe së treti grupi që avokon për barazi gjinore. Ideja pas krijimit të këtyre grupeve është se disa kategori sociale pësojnë më shumë nga diskriminimi ... Grupi i fëmijëve ishte krijuar në bashkëpunim me UNICEF-in, ndërsa dy grupet tjera janë krijuar pas miratimit të ligjeve përkatëse nga qeveria. Në këto ligje Zyra e Ombudspersonit përshkruhet si mekanizëm special, dhe kështu ligji për barazi gjinore gjithashtu kërkonte që Ombudspersoni të mbulojë edhe çështjet e barazisë gjinore.⁷³

Rishtas Qendra për Mbrojtjen e Grave dhe Fëmijëve dorëzoi një ankesë lidhur me implementimin e dobët të politikave nga ana e UNMIK-ut, kundër dhunës në familje. Megjithatë, hulumtimi i ankesave kundër institucioneve dhe agjencive ndërkombëtare nuk bie nën mandatin e Ombudspersonit. Respondentët komentuan mbi frustrimin e femrave që nuk kishin mundësi të procedojnë kundër praktikave diskriminuese në punë, siç janë ngacmimit seksual dhe largimit të padrejtë nga agjencitë ndërkombëtare.

⁷² Rregullorja e UNMIK-ut Nr 2000/38, korrik 2000.

⁷³ Intervistë me Violeta Krasniqin, korrik 2007.

c. Shoqëria Civile në Kosovë

Një aspekt i dallueshëm i shoqërisë civile në Kosovë është lidhja e liderëve të organizatave dhe OJQ-ve të grave, të cilat kanë punuar në mënyrë të koordinuar në nivel të terrenit dhe janë rrjetëzuar në mënyrë përmbajtësore në proceset e shërbimit civil dhe të qeverisë qendrore, duke ofruar edukim dhe përkrahje lidhur me pjesëmarrjen e grave lokale. Kjo pjesë e raportit fokusohet ekskluzivisht në organizatat e grave, edhe pse ato përbëjnë vetëm një sektor të shoqërisë së gjerë civile në Kosovë.

Shumica e përfaqësuesve të shoqërisë civile që kemi intervistuar⁷⁴ dëshmonin një nivel të caktuar të të kuptuarit të kornizës ligjore ndërkombëtare për arritjen e barazisë gjinore: Rezolutës 1325, CEDAW dhe Platformës Vepruese të Pekinit. Brenda organizatave të grave, kjo kornizë është e rëndësishme së veçantë. Siç u përmend edhe më herët, aktivistet Kosovare ishin të përfshira në hartimin e Planit Kombëtar të Veprimit për Arritjen e Barazisë Gjinore. Megjithatë, ky proces i përkrahur nga UNIFEM-i bazohej fuqimisht në veprat ligjore ndërkombëtare për avancimin e të drejtave njerëzore të grave dhe në lidhjet ekzistuese me rrjetet ndërkombëtare të avokimit, disa prej të cilave ekzistonin edhe para vitit 1999.

Rrjeti i gjerë i Grupeve të Grave të Kosovës (RRGGK) grupon 81 organizata të grave që përfaqësojnë të gjitha grupet etnike dhe komunitetet e ndryshme në tërë Kosovën. Organizatat më të vogla brenda rrjetit nuk janë hulumtuar me këtë projekt. Misioni i RRGGK është të 'përkrahë, mbrojë dhe promovojë të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave në tërë Kosovën, pa dallim sa i përket mendimit të tyre politik, fesë, moshës, nivelit të arsimit, orientimit seksual apo aftësisë. RRGGK përmbush nivelin e vet përmes këmbimit të përvojave dhe informatave, partneriteteve dhe rrjetëzimit, hulumtimeve, avokimit dhe shërbimeve.⁷⁵ Grupet anëtare të rrjetit vijnë nga një varg i gjerë i sektorëve socialë, përfshirë arsimin, zhvillimin ekonomik, shërbimeve psiko-sociale, nevojat speciale, ndërtimin e kapaciteteve, hulumtimet dhe studimet gjinore, grupet që punojnë rreth dhunës në baza gjinore dhe grupet që ofrojnë avokim dhe përkrahje ligjore.

Siç sqaron Drejtoresha Ekzekutive Igballe Rogova, Rezoluta 1325 është shfrytëzuar nga aktivistet Kosovare si mjet për të obliguar agjencitë hezituese ndërkombëtare të hyjnë në dialog me grupet e grave në Kosovë:

[në vitin 1999] ... para se të vij në Kosovë nga të qenit refugjat, isha shumë e ngazëllyer për arsyen që OKB-ja do të administrojë me Kosovën sepse pritja shumë nga ta, dhe mendoja se ata do të respektojnë të drejtat e grave, dhe do të implementojnë të gjitha deklaratat, por ... kur erdha në shtëpi që nga dita e parë e kuptova se ata plotësisht injoronin lëvizjen e grave dhe gratë udhëheqëse nga Kosova. Ne kishim gra në politikë, gra shumë të fuqishme, dhe gra në shoqërinë civile, gjithashtu gra shumë të fuqishme, të cilat u injoruan, dhe unë mendova se si mund të ndryshojmë këtë? Kështu që tentuam, organizuam takime me qëllim të avokimit ... dhe thjesht për të thënë 'na dëgjoni'. Dhe më pastaj kur OKB nënshkroi Rezolutën, ne kishim një mike në një organizatë të caktuar, Komisionin e Grave për Gra dhe Fëmijë Refugjatë, Znj. Maha Muna, e cila nga kjo organizatë u dërgua për të punuar në UNIFEM. Ne po i tregonim komisionit të grave se çfarë por ndodhte në Kosovë dhe se gratë po injoroheshin, dhe Maha na tha që të përdorim Rezolutën. Kështu që në vitin 2000 ne filluam të

⁷⁴ Nga intervistat e kryera në vitin 2007, nga RRGGK, Kosovë

⁷⁵ Shih web-faqen e RRGGK, <http://www.womensnetwork.org>

shfrytëzojmë rezolutën dhe të avokojmë, t'i shkruajmë letra OKB-së, madje edhe OKB-së në Nju Jork, duke u thënë që kjo rezolutë duhet implementuar.⁷⁶

Organizatave të grave kanë dhënë kontribut drejtpërdrejt për implementimin e Rezolutës 1325 në takime të ndryshme zyrtare dhe joformale, trajnime, demonstrata dhe përmes projekteve, rrjetëzimit lokal, rajonal dhe ndërkombëtar si dhe lobimit. Aktivitetet e organizatave të grave përfshijnë ndihmën e dhënë për viktimat e dhunës seksuale të shkaktuar gjatë luftës, dhunës në familje dhe trafikimit. Aktualisht, organizatat anëtare të RRGK ndërlidhen rregullisht dhe llojnë tek zyrat qeveritare të të gjitha niveleve, si individualisht ashtu edhe nën ombrellën e RRGK.

Grupet e grave janë i vetmi sektor i shoqërisë kosovare që në mënyrë eksplicite dhe konsistente adreson Rezolutën 1325 si parim operativ që integrohet në punën e tyre. Si rezultat i drejtpërdrejt i kësaj, në vitin 2007, RRGK ka filluar një seri të bisedimeve me forcat e KFOR-it të stacionuara në Kosovë lidhur me mënyrën se si dhe përse është e Rëndësishme Rezoluta 1325 për misionin e tyre. Megjithatë, lobimi i përgjithshëm për fuqizimin dhe avancimin e grave në Kosovë mbetet i nënçmuar nga bashkëpunimi i pamjaftueshëm i institucioneve kombëtare dhe komunitetit ndërkombëtar me grupet e grave.⁷⁷

Nga intervistat u bë e qartë se ekziston një zbrastje e shpeshtë në komunikim mes shumë administratorësh ndërkombëtarë dhe grupesh të grave. Edhe pse në sipërfaqe zakonisht ekziston një vullnet i dukshëm për të konsultuar dhe diskutuar, ky është arritur përmes përpjekjeve të shumta nga ana e RRGK-së. Megjithatë, administratorët ndërkombëtar kanë qenë të ngadalshëm në sigurimin e përkrahjes së vazhdueshme për iniciativat e ndërmarra nga grupet e shoqërisë civile, për të shtyrë më tej qasjen e barabartë të grave në rrjedhat zhvillimore dhe në të drejtat e njeriut në përgjithësi. Sigurisht se kjo reflekton mungesën e përgjegjësisë së drejtpërdrejt të administratorëve ndërkombëtar ndaj opinionit publik kosovar dhe faktin që parimet ndërkombëtare ligjore të të drejtave të njeriut, përfshirë barazinë gjinore, duhet të fitojnë shumë më shumë përkrahje se sa përkrahja retorike që aktualisht është duke u ofruar nga komuniteti ndërkombëtar. Gjatë diskutimit të pengesave me të cilat përballet implementimi gjithëpërfshirës i Rezolutës 1325, Drejtoresha Ekzekutive e RRGK sqaronte:

Mungesa e vullnetit politik është pengesa kryesore dhe mungesa e njohurive zë vendin e dytë. Por mungesa e vullnetit politik është numër 1 ... Rezoluta fuqimisht kërkon përfshirjen e grave në pozitat vendimmarrëse, posaçërisht në negociatat paqësore. Por të gjithë liderët në nivelet lokale dhe ndërkombëtare nuk ofrojnë hapësirë të mjaftueshme për gratë ... për shkak se ata mendojnë se është obligim i meshkujve të bisedojnë për paqen, ndërsa rezoluta përmban shumë nene të cilët duket se për OKB-në janë të pamundshëm për tu implementuar. Për shembull, një nen i qaset luftës kundër trafikimit. Por ... kudo që shkon ushtria, shtohet trafikimi. Kështu që kjo ndikon në moszbatimin e planit të tyre [për të implementuar në plotësi Rezolutën 1325].⁷⁸

Pozita ironike me të cilën përballen organizatat e grave është tejet e dukshme, e kjo ka të bëjë me atë që këto organizata shfrytëzojnë një mekanizëm ligjor ndërkombëtar për të kërkuar përgjegjësi nga agjencitë ndërkombëtare sa i përket kanalizimit të parimeve të

⁷⁶ Intervistë me Igballe Rogovën, korrik 2007.

⁷⁷ Po aty.

⁷⁸ Po aty.

çështjeve gjinore. Nga intervistat që kryem me gratë nga shoqëria civile u la të kuptohet se kjo vetëdije ripërtërin përcaktimin e tyre për të adresuar në mënyrë gjithëpërfshirëse që të adresohen pabarazitë gjinore në Kosovën e pasluftës, përmes rrjetëzimit mes sektorëve politikë dhe socialë dhe duke u lidhur sërish me grupet simotra nga shtetet fqinje. Një draft raport përmbledhës mbi implementimin e Rezolutës 1325 në Kosovë është përpiluar në mars të vitit 2006 dhe është parashtruar në Shtojcën 3.

Duke e njohur punën efikase të organizatave që funksionojnë në terren, Flora Macula sugjeron që nga ta duhen realizuar edhe më shumë aktivitete:

... duhet të ketë edhe më shumë punë të OJQ-ve ... më shumë argumente, më shumë ngritje të kapaciteteve në mënyrë që të ngritet cilësia e organizatave.⁷⁹

Megjithatë kapaciteti i grupeve të grave lokale për tu takuar dhe diskutuar në mënyrë proaktive paraqet një nga fuqitë e theksuara të shoqërisë civile Kosovare, siq është vërejtur në tryezën e rrumbullakët të organizuar në korrik për të diskutuar 'leksionet e mësuara nga tetë vite të UNMIK-ut', dhe për të përgatitur rekomandimet për Misionin e ardhshëm të Bashkimit Evropian në periudhën pas vendimit për statusin final të Kosovës. Takimi mbledhi pjesëtarë të RRGK-së dhe përfaqësuesve të agjencive ndërkombëtare dhe qeverisë. Diskutimet në tryezë të rrumbullakët paraqisnin përmbledhje të të arriturave dhe parashtrim të ideve nga organizatat e grave, dhe u ndanë në dy pjesë:

1. Të arriturat e diskutuara në tryezën e rrumbullakët: 'ne nuk jemi aty ku ishin para tetë vitesh'

Hartimi i legjislacionit specifik për çështje gjinore që mbulon dhunën në familje, antitrafikimin, barazinë gjinore, familjen dhe luftën kundër diskriminimit edhe më tej ka përafuar cakun e arritjes së barazisë gjinore në Kosovë, që do të mund të sillte përmirësime të theksuara sa i përket respektimit të të drejtave të grave dhe fëmijëve dhe marrëdhënieve mes gjinive në përgjithësi. Unifikimi dhe fuqizimi i lëvizjes së grave Kosovare u paraqit si rezultat i administrimit nga agjencitë ndërkombëtare, siç u shpreh një nga gratë; neve 'na u desh të punojmë së bashku kështu që u bashkuam'.⁸⁰ Krahas administrimit ndonjëherë të tepruar nga agjencitë ndërkombëtare, u ripërtëri dhe rithemelua Lobi i Grave Kosovare; Lobi Rajonal i Grave për Evropën Juglindore; e veçanërisht duhet përmendur rikrijimin e lidhjeve me gratë nga Serbia, si masa të domosdoshme e pozitive drejt ndërtimit të një shoqërie civile kohezive. Importimi i ideve dhe agjendave të panjohura pa konsultim të mjaftueshëm paraprak, stimuloi dhe ndonjëherë provokoi një reagim më koherent dhe të determinuar nga rrjetet e grave se sa që ndoshta do të mund të arrihej brenda tetë vitesh nën kushte normale.

Themelimi i mekanizmave gjinorë në të gjitha nivelet e qeverisë, edhe pse jo gjithnjë të implementuar, teoretikisht dhe potencialisht paraqesin pika të rëndësishme referimi, të cilat mund të përmirësohen në të ardhmen, në veçanti grupet ndër-komunale të punës si një mekanizëm i rëndësishëm ndërlidhës në nivel të komuniteteve, i cili ndihmon në bartjen e ligjit kombëtar dhe ndërkombëtar në jetërat dhe nevojat e përditshme të qytetarëve. Së dyti, puna e OJQ-ve që fokusohen në çështjet e grave, të cilat janë financuar nga agjencitë ndërkombëtare kanë mundësuar që disa prej tyre të shtrihen të

⁷⁹ Intervistë me Flora Maculën, korrik 2007.

⁸⁰ Diskutimi në tryezë të rrumbullakët, Qendra Kosovare për Studime Gjinore, korrik 2007.

sigurta në shoqërinë Kosovare, ndërsa vetë këto organizata kanë dëshmuar se janë në gjendje të punojnë si të bashkuara ashtu edhe ndaras.

Pjesëtarët në takim u pajtuan se shumë gra me sukses kanë iniciuar biznese, edhe pse ka ende hapësirë për përmirësim të kapaciteteve të grave sa i përket marrjes së kredive dhe konkurrimit ekonomik në botën e afarizmit.

Ka qenë mendim i përgjithshëm se Plani Kombëtar i Veprimit për Arritjen e Barazisë Gjinore, i miratuar nga Kryeministri dhe qeveria, paraqet një hap të rëndësishëm drejt promovimit dhe mbrojtjes së drejtave të grave dhe përcaktimit të standardeve për implementimin e barazisë gjinore në të gjitha nivelet e qeverisë. Tri elemente janë veçanërisht të rëndësishme: përcaktimi i tetë standardeve për Kosovën si pjesë e 'planit të standardeve' ritheksoi rëndësinë e barazisë gjinore si agjendë e të drejtave të njeriut që shërben për të krijuar një shtet multietnik dhe demokratik. Së dyti, lobimi politik rreth PKV dhe standardeve bëri që prapë të afrohen gratë nga shoqëria civile dhe politikanet për të diskutuar mbi çështje të rëndësishme. Së treti, lobimi dhe puna me media dhe zyrtarë qeveritarë ka qartësuar faktin se arritja e barazisë gjinore është një proces i vazhdueshëm që duhet vazhdimisht të monitorohet në mënyrë shumëstresore. Roli i grave në media konsiderohet nga të gjithë të jetë strategjikisht i rëndësishëm.

Procesi i hulumtimit dhe hartimit të raportit në hije mbi Rezolutën 1325 në vitin 2005 u pa si një hap drejt të kuptuarit të proceseve komplekse organizative dhe të rrjetëzimit të domosdoshëm për shfrytëzimin e Rezolutës 1325 si mjet avokimi. 'Imponimi i vetes sonë si fuqi e rëndësishme' ishte një nga frazat që na u përsërit si përgjigje nga shumë grupe të ndryshme të UNMIK-ut. Edhe pse shpesh ishte problematik me qasjen vet 'nga lartë poshtë' dhe me konsultime të pamjaftueshme, shumë struktura të UNMIK-ut i ofronin disa grupeve të grave hapësirë fizike, materiale dhe psikologjike, duke u mundësuar atyre të 'vetëorganizohen' dhe të përcaktojnë prioritetet dhe agjendat e tyre. Ekzistonte pajtimi që gjatë periudhës në shqyrtim shumë grupe të grave fituan përvoja dhe shkathësi për tu bërë lobiste efektive, ndërsa shumë anëtarë gjithashtu patën mundësi të shtojnë njohuritë e tyre në fushat lidhur me barazinë gjinore.

Tryeza e rumbullakët shqyrtoi përvojat e ndryshme të të punuarit me agjenci ndërkombëtare mbi çështjet gjinore lidhur me çka pati diskutime nga më të llojllojshmet. Gjatë rikujtimit të 'leksioneve të mësuara', u shfaqën edhe komentet vijuese:

... me shpresë se EUMIK do të jetë më i gatshëm se sa UNMIK-u për të shfrytëzuar kapacitetet ekzistuese, vullnetin dhe entuziazmin e OJQ-ve lokale që janë aktive në fushën e çështjeve gjinore në Kosovë, që si rezultat do të mundësonte bashkëpunim dhe partneritet në projektet e përbashkëta. Si rezultat, EUMIK-ut do t'i vihen në dispozicion informata të shumta nga terreni, për të mundësuar kësisoj realizimin e politikave dhe projekteve më të mira, më të kuptueshme dhe më efektive (gjë që nuk u realizua gjatë administrimit të UNMIK-ut).

Një shembull ekstrem i 'mundësive të humbura' mund të jetë organizata 'Iniciativa e Grave të Kosovës' (KWI) e themeluar në korrik të vitit 1999. KWI u krijua pasi që Zyra për Popullatë, Refugjatë dhe Migrim e Departamentit të Shtetit të Shteteve të Bashkuara ndau një grant prej 10 milionë dollarësh për Komisionin e Lartë të Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Refugjatë i cili duhej implementuar këtë projekt. Ideja ishte që të shfrytëzohet ky fond për të përkrahur nevojat e grave Kosovare dhe për të ndihmuar në rigjenerimin dhe konsolidimin e organizatave ekzistuese të grave kosovare,

të cilat ishin dëmtuar rëndë e në disa raste edhe shkatërruar plotësisht gjatë luftës së vitit 1999.

Megjithatë u bë një gabim trashanik, që eventualisht rezultoi me dështim të plotë të kësaj iniciative. Planifikimi i alokimit të fondeve u krye përmes një qasje 'nga lartë poshtë'. Nuk pat kurrfarë konsultimi paraprak me akterët lokalë, të cilët do të mundësonin identifikimin e nevojave reale të grave kosovare dhe OJQ-ve të grave. Si rrjedhojë, pjesa më e madhe e fondeve u përdorën për të financuar kostot operative të partnerëve ndërkombëtarë të UNHCR-së. Një pasojë tjetër ishte fakti që për shkak të mungesës së njohurive dhe informatave relevante lokale, pjesa tjetër e fondeve u shpërnda në baza 'ad hoc' tek organizata të cilat i përmbyllën aktivitetet e veta pas shpenzimit të donacioneve dhe me ndërprerjen e rrjedhës së fondeve.⁸¹

Duke përmbledhur rekomandimet e diskutimit në tryezë të rrumbullakët, organizatori komentoi, 'me qëllim të parandalimit të përsëritjes së gabimeve nga tetë vitet e kaluara në të ardhmen, është e domosdoshme që misioni EUMIK të merr parasysh përvojat e akterëve lokalë gjatë periudhës mes viteve 1999-2007.'⁸²

2. Rekomandimet nga tryeza e rrumbullakët: "Nuk jemi duke filluar nga zero"

Në këtë takim u theksuan konkluzionet të cilat ekziston dëshira që të merren parasysh nga Misioni i Bashkimit Evropian në Kosovë, që pritet shpejt të zbarkojë në Kosovë:

1. Mekanizmat ligjorë dhe politikë janë të domosdoshëm për implementimin e barazisë gjinore, por gjithashtu nevojiten edhe njerëz më të kualifikuar;
2. Akterët ndërkombëtar duhet të lejojnë pjesëmarrje më të gjerë dhe të kenë vullnet për të bashkëpunuar me vendorët;
3. Do të ishte maturi e vërtetë për Misionin në ardhje të mos fillojë me 'lojën e fajësimit', do të thotë të mos fillojnë me paragjykime negative dhe të pavërtetuara lidhur me popullatën vendore
4. Gratë nga shoqëria civile duhet të ndihmojnë aktivisht në formësimin e mandatit të Misionit të BE-së, duke qenë proaktive në krijimin e një 'agjende gjinore' paraprakisht të miratuar nga të dyja palët.
5. Në planifikimin e misionit të BE-së duhet të jetë prezente edhe perspektiva gjinore, dhe kjo duhet tu sqarohet akterëve lokalë që nga fillimi dhe të negociohet me ta;
6. Perspektivat gjinore duhet të përpilohen dhe mbrohen nga nivelet e larta të udhëheqësisë së Misionit dhe jo të mbesin të ngujuara në nivele të cilat zakonisht mbulohen nga gratë;
7. Pritet të ekzistojë transparenca në të gjitha proceset administrative, ndërsa për këtë dhe për monitorim nga grupe të shoqërisë civile do të lobohet;
8. Ndarja e fondeve për të trajnuar të porsaarrurit;
9. Duhet krijuar një grup punues ndërsektorial, i cili do të informojë stafin dhe punëtoritë lidhur me çështjet aktuale dhe leksionet e mësuara, në mënyrë që të sigurohet vazhdimësia dhe komunikimi i hapur;

⁸¹ Luljeta Vuniqi, Mirëserdhët në Kosovë! *Pjesa e dytë*, Qendra Kosovare për Studime Gjinore, gusht 2007, f. 7. Për më shumë informata lidhur me këtë citat, shih Chris Corrin *Auditimi Gjinor*, Jock M. Baker dhe Hilde Haug *Raporti Përfundimtar: Vlerësimi Ekstern i Iniciativës së Grave të Kosovës* (2002).

⁸² Luljeta Vuniqi, Mirëserdhët në Kosovë! *Pjesa e dytë*, Qendra Kosovare për Studime Gjinore, gusht 2007, f. 7.

10. Duhet krijuar dhe mbajtur kanalet e hapura të komunikimit me grupet e grave në baza të rregullta dhe në mënyrë të vazhdueshme;
11. Të gjithë akterët ndërkombëtar duhet të konsultohen me grupeve e grave lokale gjatë dizajnit të programeve për përkrahjen e grave vendore.

Pjesa e dytë: Obligimet e Rezolutës 1325

Pjesa e dytë e këtij raporti mbi implementimin e Rezolutës 1325 përmbledh rezultatet kryesore sipas neneve të Rezolutës, të cilat adresojnë fushat kyçe të obligimeve:

- Përfshirja e grave në të gjitha nivelet e vendimarrjes;
- Perspektiva gjinore dhe trajnimi i policisë dhe personelit ushtarak;
- Mbrojtja dhe respektimi i të drejtave njerëzore të grave dhe vajzave;
- Përfshirja e perspektivës gjinore në raportet e OKB-së.

a. Përfshirja e perspektivës gjinore në të gjitha nivelet e vendimmarrjes

Rezoluta e Këshillit të Sigurimit të OKB-së 1325 në nenin 1 “*Nxitë* Shtetet anëtare që të sigurojnë përfaqësim më të madh të grave në të gjitha nivelet e vendimmarrjes në institucionet kombëtare, rajonale dhe ndërkombëtare si dhe mekanizmat për parandalimin, menaxhimin dhe zgjidhjen e konflikteve.” Neni 8 “*Nxitë*” shtetet anëtare që të sigurojnë përfaqësim më të më të madh të grave në të gjitha nivelet e vendimmarrjes në institucionet kombëtare, rajonale dhe ndërkombëtare si dhe mekanizmat për parandalimin, menaxhimin dhe zgjidhjen e konflikteve.

Marrëveshja e Rambujesë, e hartuar nga forcat e NATO-së në mars të vitit 1999, e cila e përfundoi luftën, kishte referenca të seksit apo gjinisë vetëm në *Kapitullin 2, 'Policia dhe siguria e popullatës civile, nenin 1, Parimet e përgjithshme*. Zëdhënësja për marrëdhënie të jashtme e (Presidentit) Ibrahim Rugova, Edita Tahiri, ishte gruaja e vetme e pranishme gjatë negociatave të Rambujesë. Ajo kishte thënë se nuk ka ndjerë diskriminim gjinor në lëvizjen e hershme të pavarësisë dhe në Rambuje:

... ishte 10 vite para se lëvizja për pavarësi të përgjigjej ndaj okupimit serb këtu, duke luajtur rolin tonë në procesin e dezintegrimit të Jugosllavisë duke tentuar të realizonim ëndrrën tonë për pavarësinë e Kosovës. Unë isha në krye të kësaj lëvizjeje dhe të tjerët ishin 14 meshkuj ... në atë kohë nuk ndjeja kurrfarë diskriminimi gjinor, ndonëse ulesha në takime vetëm me meshkuj, madje edhe në Rambuje ... Unë kurrë nuk e kam ndjerë këtë dallim dhe diskriminim gjinor.⁸³

Atmosfera e pasluftës në Kosovë, megjithatë, ishte e karakterizuar me marginalizim të shtuar të grave në të gjitha sferat dhe me presione shoqërore për t’iu përshtatur roleve më tradicionale:

Pas luftës, ishte një çlirim i kësaj barre të okupimit, meshkujt ishin agresivë dhe gratë ishin të marginalizuara, madje edhe unë.⁸⁴

⁸³ Intervistë me Edita Tahirin, korrik 2007.

⁸⁴ Intervistë me Edita Tahirin, korrik 2007.

Optimizmi i grave aktiviste me arritjen e bashkësisë ndërkombëtare në Kosovë⁸⁵ shpejtë u konfrontua me mungesën e vetëdijes dhe interesin e administratës së lartë ndërkombëtare për të përkrahur dhe praktikuar kanalizimin e çështjeve gjinore. Jo vetëm që gjinia dështoi të njihej nga nivelet më të larta të proceseve vendimmarrëse ndërkombëtare, por edhe stafi i gatshëm për të punuar në proceset e kanalizimit të çështjeve gjinore nuk inkurajohej dhe në këtë mënyrë përfshirja e kanalizimit të çështjeve gjinore si parim i politikëbërjes dështoi.

Aktivistet Kosovare dhe organizatat joqeveritare kanë pritur që administrata e OKB-së do të përkrahte në mënyrë aktive dhe do të bashkëpunonte me aktivistet vendore, por siç u tha më herët, gratë vendore kanë luftuar që të kenë ndonjë zë apo përfshirje në vendimmarrjen e pas-konfliktit. Duke diskutuar mungesën e përfaqësimit të grave në bisedimet aktuale për përcaktimin e statusit final të Kosovës, Igballe Rogova tha:

... ekziston kjo mungesë e vullnetit politik... në fillim jemi munduar me dërgim të letrave, pastaj organizuam protesta në rrugë... ishte minus 20 gradë celsius dhe mbajtëm protestë në ambient të hapur me shfaqje, me këngë dhe me një flamur të madh që kishte mbishkrimin Rezoluta 1325 na jep të drejtën që të jemi pjesë e ekipit negociator. Parulla qëndroi në muret [e] ndërtesës së Kuvendit të Kosovës për 6 apo 7 muaj. Dhe ajo ishte periudha kur ne kishim filluar Koalicionin paqësor të grave me Gratë në të zeza të Serbisë. Ne vendosëm të fillojmë këtë koalicion sepse, pikësëpari, nuk kishte femra në ekipin negociator, po, në rregull, ata e kishin një grua por ajo nuk përfaqësonte të gjitha gratë e Serbisë, andaj ato kishin ndjenjën se nuk kishin përfaqësim të gruas. Prandaj ne organizuam protesta në të njëjtën kohë, në të njëjtën orë, në Prishtinë dhe në Beograd, dhe pastaj vazhduam të punojmë së bashku. Ne mendonim se nëse ne, gratë, nuk mund të jemi në ekipin negociator, ne mund të tregojmë [një] zë alternativ dhe mund të sjellim perspektivën e gruas në negociata. Si? Ne sollëm deklaratat, ne shkruam deklaratat para se ata të takoheshin atje, në Vjenë, dhe në çdo deklaratë që e dërguam përmendim Rezolutën 1325, në çdo letër, dhe me Koalicionin paqësor të grave, dërguam deklaratat mbi atë se çfarë mendojmë ne për statusin e Kosovës, kështu që ne e përdorëm Rezolutën dhe në të gjitha letrat që i dërguam shfrytëzuam hapësirën për të përmendur 1325. Unë mendoj se kjo Rezolutë na ndihmoi që të kemi një takim të veçantë me të Dërguarin Special i cili ishte në krye të procesit negociator, Martti Ahtisaarit, sepse ai na hapte derën çdo herë që kërkonim takim me të. Gjatë vitit 2006 ne u takuam 4 herë me të, por zyrtarisht na mungonte ky përfaqësim.⁸⁶

Megjithatë, nëse i kthehemi prapa vitit 1999, themelimi i Këshillit transitor të Kosovës nga ana e UNMIK-ut, ndoshta parashikoi atë që do të bëhej praktikë dominuese gjinore e intervenimit ndërkombëtar. KTK ishte organ konsultativ për Përfaqësuesin Special të Sekretarit të Përgjithshëm (PSSP) që numëronte 12 përfaqësues vendorë, si serbë ashtu edhe shqiptarë, të cilët të gjithë ishin meshkuj. Në anën e shqiptarëve, përfaqësuesit vendorë u zgjodhën nga Ushtria Çlirimtare e Kosovës (UÇK), udhëheqës ushtarakë gjatë konfliktit të armatosur, të cilët me gjasë e zvogëluan zërin alternativ të partisë LDK. Kështu, informatat mbi shoqërinë e Kosovës të ofruara nga ky sektor i shoqërisë shqiptare tradicionalisht i orientuar ishte shpeshherë i njëanshëm dhe e

⁸⁵ *Për ta rregulluar si duhet?; Qasja gjinore në Administratën e UNMIK-ut 2001 në Kosovë, Kvinna Till Kvinna.*

⁸⁶ Intervistë me Igballe Rogova, korrik, 2007.

konsideronte përfshirjen e grave në rindërtimin e shoqërisë pas konfliktit si gjë negative, përkundër roleve publike të gruas gjatë viteve të nëntëdhjeta dhe për disa edhe gjatë luftës. Referencat publike për mungesë të “grave kompetente dhe të fuqishme” e arsyetuan përjashtimin e grave nga jeta politike. Madje edhe si anëtare të partive politike, gratë në përgjithësi dështuan që të përfshihen në bashkëpunim me zyrtarë të UNMIK-ut:

... madje edhe ata [ndërkombëtarë] të cilët e përpiluan këtë rezolutë, kur të vijnë delegacione që të takohen me anëtarë të PDK-së, takoheshin vetëm me meshkuj... strukturat vendimmarrëse të UNMIK-ut ishin të plotësuara nga meshkujt, prandaj mendoj se ky është problemi sepse ata e [injoruan] këtë rezolutë apo nuk e zbatonin në mënyrën e duhur.⁸⁷

Shumë aktiviste femra mendonin se bashkësia ndërkombëtare fuqizoi qëndrime diskriminuese drejt grave dhe synonin të portretizonin femrën kosovare si të ngujuar në tradita represive, të prapambetura të cilat e zvogëlojnë çdo shpresë të barazisë gjinore dhe që nuk mund të sfidohet pa çrregulluar dominimin e vlerave mashkullore në Kosovë. Struktura e përbashkët e përkohshme administrative (SPAK), e themeluar në fund të vitit 1999, së bashku me Këshillin e Përkohshëm Administrativ, përfshinte tre përfaqësues meshkuj shqiptardhe një femër serbe. Eventualisht, KPA u zgjerua duke përfshirë 17 për qind femra, por në atë kohë veç kishte humbur shumicën e rëndësisë së vet. Kur në vitin 2001, Kryetari i Këshillit të Sigurimit të OKB-së vizitoi Prishtinën dhe takoi gratë vendore përfaqësuese të OJQ-ve, ai mirëpriti përpjekjet e lëvizjes së grave në Kosovë për promovimin e pajtimit dhe bashkëpunimit ndërgrupor. Megjithatë, për shumë gra të shoqërisë civile, “ky gjest diplomatik nuk u kthye në pjesëmarrje më cilësore të grave në nivel të mesëm dhe të lartë të procesit të ndërtimit të paqes atëherë – apo tani.”⁸⁸

Shumica e të intervistuarve në vitin 2007 besonin se përgjegjësinë për implementimin e Rezolutës së Këshillit të Sigurimit të OKB-së 1325 e kanë nivelet më të larta të organeve vendimmarrëse. Në njërën anë kjo ishte një njohje e pushtetit mbizotërues të PSSP-së, dhe në anën tjetër një pohim se strukturat e IPVQ-ve gjithnjë e më shumë bartin përgjegjësinë për promovimin dhe mbrojtjen e barazisë gjinore.

Si organe vendimmarrëse përfundimtare në Kosovë, UNMIK-u dhe agjencitë e OKB-së si dhe organizatat tjera ndërkombëtare në Kosovë, ato priten të jenë shembull për institucionet vendore duke implementuar Rezolutën në tërë procesin e negociatave për status dhe veprat relevante ndërkombëtare për barazi gjinore. Ndonëse PSSP-ja, Soren Jessen Petterson, dëshmoi përpjekje të kufizuara në asistimin e grave të Kosovës duke sjellë OGA në nivelet më të larta brenda strukturave të UNMIK-ut dhe duke i dhënë atyre kompetenca për të kryer punën e tyre, mungesa e përgjithshme politike në emër të Petersonit, i cili zotëronte fuqinë për të ndikuar në përbërjen e ekipit negociator, ishte dëmtuese për sa i përket përfshirjes së grave në proceset negociatore.⁸⁹ Krijimi i Grupit të Unitetit nga ish Presidenti Ibrahim Rugova dhe PSSP Petterson me udhëheqës të partive politike të cilët posedonin vende të fituara në Parlament, përfshirë kryetarin e parlamentit dhe Kryeministrin, parashihte përfshirjen e një përfaqësuesi të shoqërisë civile. Përzgjedhja e një mashkulli, Kryeredaktorit të gazetës ditore *Zëri*, Blerim Shala,

⁸⁷ Intervistë me Flora Brovinën, gusht, 2007.

⁸⁸ Monica Llamazares, *Femrat e Kosovës: Lidhjet që mungojnë në ndërtimin e dështuar të paqes së pasluftës*

⁸⁹ Intervistë me Luljeta Vuniqi, korrik 2007.

për të zënë këtë pozitë ishte shembull i qartë i përjashtimit të grave nga nivelet politike dhe të shoqërisë civile gjatë proceseve të negociatave paqësore.⁹⁰

Flora Brovina, thekson se është esenciale që gratë të përfshihen për negociata më të suksesshme meqë ato kanë kuptim dhe njohuri më të mira të trashëgimisë kulturore dhe pikave strategjike, decentralizimit dhe centralizimit. Duke dhënë pasqyrimin e saj në gratë e zgjedhura në qeveri në vitin 2003, ajo tha:

Kishte gra që kishin përvojë dhe dinin si të negociohet, ato e njihnin më mirë historinë dhe gjithashtu kishin investuar [në] lirinë e Kosovës.⁹¹

Nga njëzetën anëtarët që hartuan kushtetutën e re vetëm katër janë të gjinisë femërore. Respondentët komentuan se nevojiten më shumë sosh për të siguruar se përfaqësohen dhe mendohen çështjet e gjinisë femërore në qarqet e tilla vendimmarrëse. Nekibe Kelmendi, Deputete në Kuvendin e Kosovës dhe Kryesuese e Komisionit për shërbime publike, administratë lokale dhe media, theksoi:

Personalisht, unë jam e zotuar që të gjej një vend në Kushtetutë që do t'i referohej Rezolutës 1325, meqë është fakt i njohur se struktura e popullatës së Kosovës është pothuajse 50 me 50 për qind, prandaj femrat duhet të kenë rol në vendimmarrje dhe në institucionet vendimmarrëse... fatkeqësisht në praktikë, kjo nuk është realitet. Unë do të doja të përmend se madje edhe në vet Kombet e Bashkuara, në Këshillin e Sigurimit, ku është ... miratuar kjo Rezolutë, (unë kam pasur rastin të marr pjesë në vitin 2004 në një kongres në Kombet e Bashkuara mbi barazinë gjinore dhe të drejtat e grave) kam parë se femrat atje nuk janë të përfshira në departamentet dhe organet vendimmarrëse. Në vend të kësaj, ato më shpesh përdoren si administratore; si staf në nivele më të ulëta.

Përderisa stafi individual i UNMIK-ut dhe OSBE-së ka përkrahur gratë vendore dhe se janë ndërmarrë disa iniciativa nga organizata të ndryshme për të adresuar çështjet gjinore, rëndësia e iniciativave të tilla në punën e tyre të përgjithshme dhe në adresimin e çështjeve gjinore si fushë e veçantë e të drejtave të njeriut dhe të grave si fushë e veçantë në shoqëri është e diskutueshme. Në përgjithësi, respondentët kishin besimin se prania e bashkësisë ndërkombëtare në Kosovë ka fuqizuar hierarkitë ekzistuese gjinore.⁹²

Në përgjithësi, shumica e zyrave ndërkombëtare dhe një bollëk pozitash me 'përgjegjësi gjinore' duket të jenë dobët të menaxhuara pa plane të mirëfillta të veprimit dhe pa synime të qarta, që nuk rezultoi në kanalizim të çështjeve gjinore, por në marginalizim të mëtutjeshëm dhe trajtim të çështjeve dhe shqetësimeve të grave si çështje të buta krahasuar me agjendat dhe ambiciet më të mëdha politike "dhe në një atmosferë të konkurrencës dhe territorialitetit në mes të aktorëve të shumtë."⁹³

Veç kësaj, Drejtori ekzekutivi i Qendrës kosovare për studime gjinore (QKSGj) theksoi se ka pak mirëkuptim të rëndësisë së punës së shoqërisë civile dhe vullnet të rrallë

⁹⁰ Intervistë me Igballe Rogova, korrik 2007.

⁹¹ Intervistë me Flora Brovinën, gusht 2007.

⁹² Raporti për Kosovën: Konflikti, përgjigja ndërkombëtare, mësimet e mësuara. *Komisioni i pavarur ndërkombëtar në Kosovë*. Shtypi i Universitetit të Oksfordit, 2000.

⁹³ Po aty.

politik për të ndërtuar partneritete me organizatat e grave për të ndihmuar në lehtësimin e udhëheqësisë femërore dhe hyrjen e tyre në role vendimmarrëse. Fitohej ndjenja se agjencitë ndërkombëtare vijnë në Kosovë me pikëpamje paragjyquese dhe shumë shpesh në baza të përkohshme. Financimi për projekte të ndryshme është i kufizuar nga donatorët të cilët shpesh kanë agjenda të tyre politike. Kështu, krahas varësisë së shoqërisë civile në donacione ndërkombëtare, nuk ofrohet asnjë përkrahje nga strukturat e IPVQ-ve.⁹⁴

Gratë në qeverinë lokale dhe shoqërinë civile kanë identifikuar disa arsye ekzistuese për mungesën krahasuese të grave në pozita vendimmarrëse. Pikësëpari është ndikimi i kuptimit sipërfaqësor i Rezolutës 1325, që reflekton një mungesë të përgjithshme të vullnetit politik të lidhshëm në promovimin e barazisë gjinore:

Në OKB, nuk shoh përkushtim në Rezolutën 1325; mendoj se ata vetëm dëshirojnë që të kenë një dokument për të qenë në gjendje që t'i thonë grave, ja ku e keni [kjo është për ju]. Kjo nuk mjafton. Pasi që të keni krijuar një mekanizëm, duhet të ketë përkushtim për të zbatuar atë. Prandaj mendoj se organet më të larta të OKB-së nuk përkrahin çështjet e grave.⁹⁵

Është raportuar se UNMIK-u ka mungesë të profesionalizmit dhe konsistencës në bilancin gjinor të përzgjedhjes së punonjësve të vetë dhe janë shprehur shqetësime mbi njohurinë dhe vizionin aktual të përbërësve të kërkuar për paqe dhe siguri që kanë të bëjnë me marrëdhëniet kulturore, kombëtare, politike dhe gjinore në Kosovë:

Kur erdhi UNMIK-u, punësoi femra dhe asnjëherë punësimet nuk ishin të bazuar në perspektivë gjinore por bazoheshin në faktin nëse ajo është e bukur, nëse ka njohuri të vogël të gjuhës angleze, dhe [nëse po] kishin përparësi. Ku janë profesionistët? Ne kishim shumë femra profesioniste. Ne kishim shumë gjenerata të arsimuara, por UNMIK-u asnjëherë nuk bazohej në këtë fakt. Ata sillnin ekspertë të fushave të ndryshme, dhe e tëra kjo për shkak se nuk kishin informata të cilat mund t'i merrnin bazuar në hulumtime të cilat duheshin të kryheshin për vendin në të cilin shkonin.⁹⁶

Arsyeja e tretë e dhënë ishte besimi se kultura kryesisht mashkullore në pozitat kyçe të strukturave të UNMIK-ut dobëson kapacitetin e administratës për të siguruar përfshirjen e grave në vendimmarrje. Që nga fillimi i misionit, të pesë PSSP-të ishin meshkuj, siç ishin edhe të gjithë Zëvendësit Kryesorë dhe Zëvendësit e PSSP-së. Kryesuesit e misionit dhe Zëvendës Kryesuesit e Misionit të shtyllave tjera ishin të gjithë meshkuj, ndërsa në pozitën e Drejtorëve të Departamenteve femrat emëroheshin herë pas here:

...femrat në Kombet e Bashkuara nuk janë përfshirë në departamentet dhe organet vendimmarrëse, por më së shpeshti janë përdorur si administratore, si staf i nivelit më të ulët ...⁹⁷

Agjencitë e OKB-së, siç janë, UNICEF, UNIFEM, UNFPA, UNHCR dhe UNDP, kanë patur tendencë që të kenë më shumë femra në pozitat kyçe, por fillimisht ishin të

⁹⁴ Intervistë me Karl Kulesa, Nëntor, 2007.

⁹⁵ Intervistë me Edita Tahirin, korrik 2007.

⁹⁶ Intervistë me Lumnije Deçani, korrik 2007.

⁹⁷ Intervistë me Nekibe Kelmendin, korrik 2007.

përrjashtuara nga pjesëmarrja në diskutimet e nivelit më të lartë dhe vendimmarrës të UNMIK-ut në vitet hershme të pas konfliktit. Megjithatë, kjo situatë rrjedhimisht është ndryshuar. Këto agjenci kanë praktika më të vazhdueshme dhe më të përqendruar në pajtim me të drejtat e njeriut të gruas dhe dispozitat e Rezolutës së OKB-së 1325, përkundër faktit se ato në përgjithësi nuk i janë referuar kësaj të fundit në politikat operative.

Më të vërtetë, Igballe Rogova thekson përkrahjen thelbësore të UNIFEM-it në Kosovë për projektet vendore të organizatave të grave:

Ata përkrahin iniciativa vendore dhe kjo është arsyeja pse unë i admiroj ata, e admiroj zyrën e tyre në Prishtinë.⁹⁸

Në nivelin kombëtar, Ligji për barazi gjinore synon të krijojë përfaqësim të barabartë të meshkujve dhe femrave në të gjitha nivelet e organeve ekzekutive, legjislativë dhe gjyqësore, institucionet publike dhe emërimet në qeverinë qendrore dhe lokale. Sipas nenit 3.2 të Ligjit për barazi gjinore:

Pjesëmarrja e barabartë gjinore e femrave dhe meshkujve, sipas nenit 3.1, arrihet në rastet kur pjesëmarrja e gjinisë së veçantë në institucione, organe, apo nivel të autoritetit është 40 për qind.

Zgjedhjet e dyta për Kuvend të Kosovës në tetor të vitit 2004 mundësuan zgjedhjen e 33 grave parlamentare në Kuvendin e përbërë prej 120 vendesh (27.5 për qind). Gratë, po ashtu, zotërojnë 28 për qind të vendeve të të gjitha kuvendeve komunale. Në zgjedhje morën pjesë mbi tridhjetë parti politike dhe votuan 49.5 për qind e elektoratit prej afro 1.5 votuesve me të drejtë vote. Megjithatë, pak gra kanë pozita të larta vendimmarrëse apo janë ministre. Vetëm një nga 10 ministrat qeveritarë është grua. Vetëm një nga nëntë sekretarët e përhershëm është e gjinisë femërore; dhe dy nga pesë kryesuesit e grupeve parlamentare janë gra. Në mesin e tetëmbëdhjetë kryesuesve të komisioneve parlamentare, shtatë janë gra por vetëm dy nga kryeshefat ekzekutivë në komuna janë të gjinisë femërore:

... Unë luftova kundër korrupsionit dhe nepotizmit; sepse unë thash se këto fenomene do të shpien Kosovën në dështim [...] Unë u mundova ta ndryshoj sistemin politik ashtu që njerëzit me kualitete të vijnë në parlament dhe qeveri ... Nuk kishte sukses të mirë ...⁹⁹

Përkundër trajnimeve të shumta për kandidatë politike nga 2002 dhe lidhjeve të krijuara në mes të udhëheqësve të komunitetit të grave dhe politikaneve femra akoma ka kritika të mëdha nga të dyja grupet në lidhje me performancën e njëri tjetrit mbi çështjet sociale dhe politike. Ndoshta kjo pasqyron shumë veçime dhe kontradikta në mes të teorisë dhe praktikës së standardeve të të drejtave të njeriut kur ato zbatohen në mënyrë jokonsistente.

Sipas shumicës së të intervistuarve futja në përdorim e sistemit të kuotës për arritjen e barazisë gjinore në vitin 2001 nuk ka sjellë rezultatet e pritura dhe shqetësime të përgjithshme se gratë e zgjedhura në qeveri në cilindo nivel kanë tendencë të jetë

⁹⁸ Intervistë me Igballe Rogova, korrik 2007.

⁹⁹ Intervistë me Edita Tahiri, korrik 2007.

relativisht të papërgatitura për të përfaqësuar vizionin e grave dhe punën për ndryshimin e kërkuar, siç e cekë Edi Shukriu, nënkryetare e ADK-së:

[A]jo që ne kemi arritur është vetëm 30 për qind të grave në parlament, që duket si një teatër, unë do të doja kishim gra në parlament, por gra të kualifikuara për të ngritur zërin e tyre, gjë që fatkeqësisht nuk është duke ndodhur.¹⁰⁰

Disa respondentë thanë se pamja e përfaqësuesve të “heshtura” gra nuk është faktik por në fakt shumë gra në parlament duhet të imponojnë vetveten dhe të insistojnë në zënieën e pozitive më të mira në qeveri. Në përgjithësi, pabarazia gjinore në proceset e vendimmarrjes konsiderohej që domosdo fillon në partitë politike:

Nëse partitë politike janë më të përqendruara, nëse ato do të kishin si prioritet ngritjen e pozitës së gruas brenda partisë, me siguri se do të kishim edhe gra në grupin negociator, do kishim më shumë ministre gra, në presidencë dhe kudo tjetër.¹⁰¹

Përparësia e disa partive më të vogla të krijuara në tradita të reja, siç janë ORA dhe ADK, është se ato kanë gra në pozitat më të larta vendimmarrëse brenda partisë. Teuta Sahatçia, Deputete e Kuvendit të Kosovës dhe nënkryetare e partisë ORA, thotë se politika e barazisë gjinore në parti është për shkak të statutit të partisë që garanton së paku 30 për qind pjesëmarrje të grave në çdo organ të partisë. Në forumin rinor aktualisht janë 53 për qind gra në anëtarësi.

Megjithatë, në parti të mëdha, siç janë PDK, nuk ka politika të veçanta mbi barazinë gjinore dhe nuk ka programe për zbatimin e Rezolutës të KS të OKB-së 1325. Gratë përshkruhen si të pavetëdijshme për të drejtat e tyre brenda partisë, dhe është raportuar se gratë nuk e dinë se çka të pritet nga kryesia, nuk janë të barabarta me meshkujt në kryesi dhe për më tepër janë të përjashtuara nga proceset vendimmarrëse.

... shumë gjëra nuk zbatohen në qeveri apo parlament. Meshkujt në kuvend akoma vendosin gjatë [pauzave] të kafesë me kolegët e tyre, kështu që në parlament nuk bëjnë asgjë.¹⁰²

Përderisa përfaqësuesit e qeverisë mund të kenë njohuri themelore të Rezolutës 1325, hapat dhe strategjitë e zbatimit të saj nuk janë kuptuar sa duhet.

Lidershipi politik, si dhe përfaqësuesit institucional, kushdo qoftë në të vërtetë; është fakt se ka një nivel të ulët të mirëkuptimit, të njohurit të ekzistimit të përmbajtjes së Rezolutës 1325. Askush nuk ka njohuri për të [...] ne e kishim një takim me Kryeministrin tonë. Ai ishte krenar që dinte se çka është Rezoluta 1325, sepse në takimet e mëparshme ai nuk e dinte ... ju e dini tani, por a do ta zbatoni atë në të vërtetë, prandaj, ky ishte një zhgënjim i radhës.¹⁰³

¹⁰⁰ Intervistë me Edi Shukriu, korrik 2007.

¹⁰¹ Intervistë me Teuta Sahatçia, korrik 2007.

¹⁰² Intervistë me Flora Brovinën, korrik 2007.

¹⁰³ Intervistë me Luljeta Vuniqin, korrik 2007.

Ekzistonte një mendim i përgjithshëm se disa përfaqësues të zgjedhur të qeverisë dhe parlamentit ishin të korruptuar dhe shumë meshkuj në parlament konsideroheshin si më agresivë gjatë garës për pushtet:

[N]je jemi të marginalizuar [...] jo se nuk kemi shkathtësi për t'u përballur me të gjitha problemet e shoqërisë kosovare, por për faktin se ne thjeshtë jemi të injoruar nga bota mashkullore.¹⁰⁴

Mbizotëronte ndjenja se kjo përfundimisht do të përbënte vështirësinë që gratë e ndienin në paraqitjen e ideve të tyre; duke rrezikuar në vartësi të mëtutjeshme të tyre, marginalizim dhe injorim, madje edhe nëse numri i grave në Kuvendin e Kosovës do të rritej në masë të konsiderueshme:

Ne akoma nuk kemi mundësi kur jemi diskriminuara brenda partisë që të ngrisim zërin për një vend në parlament. Nuk do të ishte [ndryshim] i madh edhe sikur të rrisim numrin e grave në parlament deri në 50 për qind.¹⁰⁵

Kaqusha Jashari, udhëheqëse e Partisë Socialdemokrate të Kosovës, me 30 për qind gra në organet e partisë, por pa ulëse të fituara në parlament, komenton mbi gatishmërinë e shoqërisë si të tillë për të pranuar gra si udhëheqëse, meqë mendimi i opinionit publik është se nuk ka gra të afta për të qenë udhëheqëse të vendit. Zgjedhjet më lista të hapura e dëmtuan edhe më tepër zgjedhjen e grave, meqë populli i zgjodhi "meshkujt që i njihte" nga listat. Zgjedhjet e vitit 2001 ishin të bazuara në sistem të listave të mbyllura dhe kuota për përfaqësueset femra u arrit, ndonëse Jashari ndante mendimin se gratë janë zgjedhur për shkak të lojalitetit partiak, e jo aftësive udhëheqëse:

... për shkak të mungesës së demokracisë brenda partisë, cilësisë udhëheqëse të grave nuk janë vënë në shprehje. Shumë shpesh gratë ishin në lista vetëm për shkak të strukturave të kërkuara dhe jo për shkak të cilësisë së tyre ...Deri më sot nuk kishim cilësi sepse është insistuar se [ne duhet] vetëm të arrijmë përqindjen e [kuotës].¹⁰⁶

Në anën tjetër, disa respondentë e shohin fushatën për të ndryshuar sistemin zgjedhor në lista të hapura si një hap pozitiv në rritjen e pjesëmarrjes së grave në proceset vendimmarrëse. Thuhej se kjo do të siguronte llogaridhënie individuale të udhëheqësve të zgjedhur meshkuj e jo të tërë partisë (madje edhe nëse gratë nuk zgjidhen) në përfaqësimin e tyre të interesave të grave dhe pajtueshmërisë së tyre në zbatimin e ligjeve dhe politikave përkatëse gjinore. Përkrahësit e sistemit me lista të hapura do të kërkojnë me ngulm cilësi dhe sasi, sepse një gjë e tillë do të dekurajonte dhe parandalonte korrupsionin gjatë emërimeve të kandidatëve:

...ata emëruan lojalistë dhe u munduan të eliminojnë zërat e pavarur, zërat vizionarë; sepse ata menduan se janë rivalë potencialë për ta.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Intervistë me Flora Brovinën, korrik 2007.

¹⁰⁵ Po aty.

¹⁰⁶ Intervistë me Kaqusha Jasharin, korrik 2007.

¹⁰⁷ Intervistë me Edita Tahirin, korrik 2007.

Përkrahësit e intervistuar të sistemit me lista të hapura besojnë se forca shtytëse për ndryshime lokale dhe kombëtare qëndron në nivele rrënjësore, dhe IPVQ-të nuk janë të hapura për ndryshime. Sektori joqeveritar konsiderohet të ketë përgjegjësinë për ndryshimin e strukturave qeveritare përmes lobimit të drejtpërdrejtë. Responndët theksuan një perspektivë përgjithësisht pozitive mbi arritjen e barazisë gjinore te qytetarët dhe besojnë se shoqëria përfundimisht do të pranojë gra si udhëheqëse të shtetit.

Ndonëse janë krijuar mekanizmat kombëtar strukturor për arritjen e barazisë gjinore, zbatimi i tyre mbetet i ngadaltë për shkak të kufizimeve financiare dhe duket se janë shumë të varur në nivelet e larta vendimmarrëse. Edita Tahiri tha se aktiviteti kulturor është thelbësor për ndryshimin e qëndrimeve publike ndaj gjinisë. Ajo vazhdon se siguria dhe fuqizimi i grave mund të arrihet pa pasur gra në pozitat më të larta vendimmarrëse që do të shërbenin si shembuj për shoqërinë:

... ne duhet të identifikojmë gratë më kulmore dhe t'i përdorim ato si shembuj për të tjerat, sepse nëse dëshirojmë të inkurajojmë dhe fuqizojmë gratë që të hyjnë në jetën politike apo aspektet tjera të jetës, të udhëheqin, inkurajojnë lidërshtipin e grave, ne duhet të identifikojmë modele të tilla.¹⁰⁸

Megjithatë, për t'u zgjedhur në mënyrë të suksesshme brenda partisë dhe për t'u ngritur në zgjedhjet kombëtare, gratë kanë nevojë për resurse dhe përkrahje logjistike.¹⁰⁹

Gratë në politikë në këtë vend nuk kanë para për të garuar për vende në parlament¹¹⁰

Thuhej se distribuimi i buxhetit të ndarë nga prioritetet e bashkësisë ndërkombëtare duhet të përfshijë asistencën financiare për gratë e përfshira në politikë. Aktualisht, buxheti i ndarë për brengat specifike gjinore synojnë të jenë të shpërndara në sektorët jopolitikë për shkak të kufizimeve në financimet e aktiviteteve politike.

Në nivelin komunal, pjesëmarrja e barazisë gjinore në shërbimet civile nuk është arritur. Gratë kanë prirje që më parë të punësohen në degët ekzekutive komunale sesa të zgjidhen në degët legjislative komunale:

Është konkludim i përgjithshëm se ndonëse kuota prej 40 për qind është realizuar, përfaqësimi i grave në pozitat e larta menaxherial nuk është përmirësuar.¹¹¹

Gratë në shërbimet civile zakonisht punësohen në role përkrahëse përfshirë pastrime dhe pozita të asistenteve. Arsyet e cekura zakonisht janë të metat e pretenduara në punë dhe mungesa e aktivitetit të ZKBGj-ve dhe mospërfillja për ligjet e barazisë gjinore nga menaxherët e lartë komunal dhe "përcjellja joadekuate e procedurave ekzistuese" e

¹⁰⁸ Intervistë me Edita Tahirin, korrik 2007.

¹⁰⁹ Intervistë me Flora Brovinën, gusht 2007.

¹¹⁰ Intervistë me Edita Tahirin, korrik 2007.

¹¹¹ *Roli i dhe funksioni i Zyrtarëve komunalë për barazi gjinore në Kosovë*, OSBE, Departamenti për të Drejta të njeriut dhe sundim të ligjit
http://www.osce.org/documents/mik/2006/11/22088_en.pdf

autoriteteve të qeverisë qendrore. Kjo e fundit mund të bie në përshkrimin e diskriminimit dhe pengesa në zbatimin e barazisë gjinore duket të jetë një pikë e lidhur me rezistencën kulturore me gratë punonjëse. Titujt e punës të ZKBGj-ve duket se kanë mungesë të senioritetit në mjedisin hierarkik. ZKBGj-të kanë mungesë të autoritetit formal dhe të së drejtës për të marrë pjesë në vendimmarrje, gjë që ka ndikim të drejtpërdrejtë në resurset në dispozicion për ta dhe aftësinë e tyre për të punuar me popullatën rurale me Rezolutën e KS të OKB-së 1325. Domethënë, ka mungesë të respektit për ZKBGj-të në tërë Kosovën, si dhe nuk ka udhëzime dhe asistencë nga nivelet e qeverisë qendrore për përmbushjen e mandatit të tyre.

Ndonëse shumica e ZKBGj-ve kanë ndjekur trajnimin themelor, shqetësimi është i shprehur. Takimet e rregullta me ABGj së fundi janë zvogëluar dhe nuk mbahen çdo muaj siç kërkohet me ligj. Mungesa e aktivitetit të ZKBGj-ve është e dukshme në përgatitjen e planit të veprimit të ZKBGj-ve, në këtë mënyrë nuk ka përcaktim të prioritetëve dhe planifikim të aktiviteteve që rezultojnë me mungesë të përgjegjshmërisë të ZKBGj-ve në nivelet qendrore dhe komunale.

Ekziston një mungesë e përgjithshme e mirëkuptimit ndaj rolit të ZKBGj-ve nga ana e menaxherëve të lartë komunalë dhe në shumicën e komunave ZKBGj-të me qëllim lihen jashtë proceseve të rekrutimit dhe ngarkohen me një mori detyrash. Veç kësaj, ZKBGj-të disa herë janë viktime të rrethanave në komunat e tyre ku resurset financiare për aktivitete janë kritike por jo gjithmonë të gatshme nga buxhetet komunale. Mungesa e kandidateve femra për vende të lira të punës në nivele komunale është poashtu arsye për mospërmirësim në pjesëmarrje të barabartë në nivelet vendimmarrëse.¹¹² Aktualisht nuk ka pjesëtarë të komunitetit pakicë në pozita të ZKBGj-ve.¹¹³

Sipas Cyme Mahmutaj, Zyrtare e lartë për mundësi të barabarta dhe çështje gjinore në ZKQM, që nga prilli 2003, ZKQM ka qenë mjaft aktiv në hartimin e Planit kombëtar të veprimit për arritjen e barazisë gjinore, por para së gjithash në krijimin e një mandati dhe zgjedhjen e pikave fokale gjinore brenda ministrive përmes konsultimeve me sekretarët e përhershëm çdo gjashtë muaj. Rëndësia e Zyrës shihet si “urë lidhëse me të gjithë mekanizmat që kanë të bëjnë me çështjet gjinore dhe të drejtat e njeriut, jo vetëm në rajon por edhe më gjerë.”¹¹⁴ Mungesa e zbatimit të Rezolutës 1325 nga ana e UNMIK-ut dhe fakti se asnjë grua nuk ka qenë administratore e Kosovës në tetë vitet e fundit dhe asnjë grua asnjëherë nuk ka udhëhequr forcat ushtarake shihen si pengesa serioze në sjelljen e ZKQM. Kryesisht meshkujt merrnin pjesë në takimet me Ahtisaarin dhe ndjenja e papërshtatshmërisë është përforcuar nëse kishte prani të grave:

Unë e kisha përshtypjen se [meshkujt] mendonin; “ti duhet të shkosh në shtëpi”, kontrolloje ligjin për familje sepse aty e ke vendin.¹¹⁵

Ndonëse Kryeministri i ri bëri disa përpjekje për të rritur pjesëmarrjen e gruas në vendimmarrje, ato përpjekje nuk janë të dukshme. ZKQM ka bashkëpunim të afërt me dy aktorë të fuqishëm, RrGGK-në dhe UNIFEM-in, dhe e sheh këtë si shumë të

¹¹² *Roli dhe funksionimi i Zyrtarëve komunalë për barazi gjinore në Kosovë*, OSBE, Departamenti për të Drejta të njeriut dhe sundim të ligjit.
http://www.osce.org/documents/mik/2006/11/22088_en.pdf

¹¹³ Po aty.

¹¹⁴ Intervistë me Cyme Mahmutaj, korrik 2007.

¹¹⁵ Po aty.

rëndësishme për mbijetesën e vet. Për më tepër, Mahmutaj beson se Plani kombëtar i veprimit për arritjen e barazisë gjinore është zbatuar me sukses brenda mekanizmave kombëtar institucional.

Sipas mendimit të Behar Selimit, koordinator i ShPK-së për çështje gjinore, barazia gjinore ka pranuar vëmendje të konsiderueshme në planifikimin strategjik për përfshirjen e grave në nivelet e vendimmarrjes dhe përmbajtjen gjinore dhe disa dispozita të Rezolutës 1325 janë integruar në trajnimin policor dhe plan-programin e trajnimeve të mbikëqyrësve të ShPK-së, rreshterëve dhe togerëve.

Nga të intervistuarit, është e dukshme, se rregulloret që qeverisin përzgjedhjen, rekrutimin dhe zhvillimin e karrierës brenda ShPK-së, kryhen në pajtim me Rezolutën 1325, dhe se merren parasysh përfaqësimet e barabarta të grave jo vetëm në pjesën administrative por edhe në ato operative të shërbimeve. Është arritur përfaqësimi i përgjithshëm prej 15 për qind të policeve femra. Në mesin e grave më të graduara në ShPK, është një gjeneral, një kolonel, një komandant rajonal dhe një grua kryesuese e operacioneve. Pozita e këshilltarit për çështje gjinore është integruar brenda strukturave administrative të ShPK-së dhe është krijuar komisioni për barazi me dy këshilltarë gjinorë për çdo rajon në Kosovë. Veç kësaj, pesëdhjetë për qind të Këshilltarëve për çështje gjinore në stacionet policore anembanë Kosovës janë femra.

Behar Selimi mendon se kultura mashkullore rezistuese si në institucione ndërkombëtare ashtu edhe në ato lokale është pengesa kryesore në zbatimin e Rezolutës. Në përgjithësi, administratorët ndërkombëtarë kanë qenë të ngadalshëm në qasjen e mëtutjeshme të barabartë të grave në zhvillim dhe të drejta të njeriut, duke reflektuar mungesë të përgjegjshmërisë së drejtpërdrejtë para opinionit publik në Kosovë. Forca policore ndërkombëtare nuk tregoi shembull të mirë në zbatimin e Rezolutës 1325 por në fakt kishte tendenca që të përjashtojë gratë nga nivelet më të larta të punësimit. Përmes bashkëpunimit të ngushtë me UNIFEM-in, ShPK-ja ka organizuar takime pune dhe seminare për të ngritur vetëdijen e rëndësishë së pjesëmarrjes së grave në nivelet vendimmarrëse.¹¹⁶

Rritja e pjesëmarrjes së gruas në qeverisje dhe përfshirja aktive e tyre në nivelet më të larta të udhëheqësisë dhe vendimmarrjes është konsideruar të jetë në mënyrë të drejtpërdrejtë e lidhur me përfaqësimin domethënës dhe të drejtë të grave në media:

Mediat janë të instrumente të rëndësishme për prezantime të aktiviteteve: ne kemi një numër të vogël të grave që udhëheqin medime. Ne shikojmë tërë ditën meshkuj në TV të cilët kërkojnë nga koleget e tyre femra që të shkruajnë diçka për ta meqë ata kanë fjalime në TV, ata i prezantojnë mendimet e [grave] si ide të tyre. Po ashtu, mediat i paraqesin gratë shumë sipërfaqësisht, jo për shembull për grupin negociator apo atë që mendojnë ato për zhvillimin ekonomik [apo] çka ajo mendon për kulturën. Ajo gjithmonë ka mendimin e saj për çdo gjë. Madje edhe nëse një grua nuk është anëtare e ndonjë partie, ajo mund të jetë qytetare, por ajo, po ashtu, mund të ketë mendim të vetin. Po ashtu, një ... aspekt i 1325 është çështja e varfërisë, që është e lidhur me arsimin, situatën ekonomike dhe barazinë gjinore.¹¹⁷

¹¹⁶ Intervistë me Hysni Shala, korrik 2007.

¹¹⁷ Intervistë me Flora Brovina, gusht 2007

Afërdita Kelmendi dhe Xheraldina Vula komentuan mbi nevojën për një fokus gjinor në programet televizive për të arsimuar dhe ndikuar në qëndrimet stereotipe gjinore të shoqërisë dhe për të siguruar pasqyrë pozitive gjinore dhe prezantim të barabartë të meshkujve dhe femrave në media. Në Kosovë, gratë përbëjnë audiencën më të madhe televizive.¹¹⁸ Iniciativa për të prodhuar një film dokumentar që avokon dhe shpjegon Rezolutën 1325 nga RTV21 kishte synim arsimues:

... ne e kishim një ide dhe ne e bëmë [atë] tërësisht në mënyrë edukative, jo për të edukuar vetëm aktivistet femra por femrat në të gjitha [pjesët] e shoqërisë, si dhe për të debatuar për mënyrën që duhet edukuar komunitetin, dhe se çka mund të arrijmë me Rezolutën 1325.

Afërdita Kelmendi, drejtoreshë ekzekutive e RTV21, mban mendimin se ekziston një qasje gjinore diametralisht e ndryshme në televizionet që drejtohen nga meshkujt. Veç kësaj, Vjosa Dobruna, kryesuese e bordit të RTK-së, tha se gratë në përgjithësi nuk janë të kënaqura me praninë e tyre në media, veçanërisht në programet e RTK-së; domethënë se mediat janë më të interesuara në prezantimin e çështjeve politike sesa ato sociale dhe gjinore.

U theksua se përkundër faktit se një e treta e Kuvendit të Kosovës është e gjinisë femërore, rrallëherë gratë kërkohen që të paraqiten në gazeta apo TV për të komentuar problemet ditore të natyrës politike. Megjithatë, kur shikojmë shtypin, perceptimi i grave është përgjithësisht më pozitiv dhe shumica e artikujve mendohet se pranonin arritjet e grave në politikë, sport, ekonomi dhe fusha tjera të jetës.

Përfundimisht, në Kosovë, trashëgimia e turbulencës politike të viteve të nëntëdhjeta dhe periudhës së pas luftës vazhdon të përlulë pjesëmarrjen e grave në jetën publike, veçanërisht në politikë dhe ekonomi. Shumë familje në Kosovë jetojnë në kushte shumë të varfra. Papunësia është zvogëluar që nga viti 2002, por në vitin 2005 akoma raportohej se 33 për qind meshkuj dhe 60 për qind femra të fuqisë punëtore ishin të papunë.¹¹⁹ Nivele relativisht të ulëta të arsimit komplikojnë mundësitë për punësim me pagesë për shumë gra. Për shembull, përdërisa analfabetizmi si për meshkuj ashtu edhe për femra është i lartë deri në moshën 45 vjeçe, për gratë mbi moshën 50 vjeçare kjo shkallë është 24 për qind krahasuar me atë të meshkujve prej 4 për qind. Veç kësaj, pas sistemit të ri të shkollimit të futur në përdorim në vitin shkollor 2003/2004, 81 për qind të braktisjeve të shkollës në të gjitha nivelet e arsimit janë të gjinisë femërore. Niveli më i lartë i arsimit të përfunduar nga shumica e meshkujve dhe femrave është shkolla e mesme; vetëm 6 për qind meshkuj dhe 5 për qind femra të moshës njëzet dhe tridhjetë vjeçare në vitin 2003 e kanë përfunduar arsimin e lartë.¹²⁰ Është e qartë se duhen më shumë strategji për promovimin e të drejtave të njeriut të femrave në arsim, në mënyrë që femrat të trajnohen si duhet për të hyrë në nivele të ndryshme të vendimmarrjes politike dhe civile. Ndonëse është e dukshme se gratë janë të përjashtuara nga jeta publike për shkak të prapavijës së tyre të dobët arsimore dhe mungesës së mundësive të punësimit, kultura mashkullore e sektorëve politikë dhe civilë kontribuon në masë të madhe në mungesën e grave.

¹¹⁸ Intervistë me Afërdita Kelmendi dhe Xheraldina Vula, korrik 2007.

¹¹⁹ Enti statistikor i Kosovës, 2007. Tregu i punës për *Gratë dhe burrat Kosovë*, f. 29.

¹²⁰ Po aty, f. 27.

b. Perspektiva gjinore në trajnime të personelit policor dhe ushtarak: rendi dhe ligji

Rezoluta e KS të OKB-së 1325, neni shtatë “*Nxitë*” vendet anëtare që të rrisin përkrahjen vullnetare financiare, teknike dhe logjistike për trajnimet gjinore, përfshirë ato të ndërmarrë nga fondet dhe programet relevante, mes tjerash, Fondi i Kombeve të Bashkuara për Gra dhe Fondi i Kombeve të Bashkuara për Fëmijë si dhe nga Zyra e Komisarariatit të Lartë të Kombeve të Bashkuara për Refugjatë dhe organe tjera relevante.

Për sa i përket pasojave për kanalizimin e çështjeve gjinore si konsideratë themelore në mandatin humanitar të KFOR-it, pabarazia e trajnimeve gjinore të trupave të KFOR-it është zhgënjyese. Trajnimi gjinor ka më shumë gjasa të përfshihet në edukimin e forcave të shumicës së vendeve perëndimore dhe veriore Evropiane sesa shtetet anëtare më të largëta. Trupat e KFOR-it Suedez, Italian dhe Gjerman në veçanti kanë punuar me organizata të grave në problemet lokale të trafikimit dhe prostitucionit të detyruar pasi që ishte zbuluar se nuk është siguruar asnjë trajnim i tillë për ushtrinë e KFOR-it. Megjithatë, OJQ-të kanë mungesë të autoritetit për të zhvilluar trajnime të tilla pa përkrahje institucionale të UNMIK-ut dhe komandës së KFOR-it, e cila nuk është e disponueshme. Në prill të vitit 2007, vlerësohej se ishin të pranishëm 16,000 ushtarë nga 34 vende si pjesë e KFOR-it; nuk janë në dispozicion statistika të ndara në bazë gjinore.¹²¹

TMK ka 5,052 pjesëtarë, ku përafërsisht 2 për qind janë gra. Respondentët sugjeruan se ka probleme të rëndësishme për gratë që kërkojnë gradime për shkak të ndalesës së rekrutimit që pengon lëvizjen dhe gradimin dhe se ekziston një kulturë “mashkullore” në rekrutime. Megjithatë, trupat e TMK-së kanë pranuar trajnime gjinore në seri prej katër modulesh dyditore dhe pastaj kanë ndjekur kurse të vazhdueshme të rastit pasi që të kenë përfunduar orët. Planet përfshijnë zhvillimin e një kursi të “trajnimet të trajnuesve” në mënyrë që të sigurohet shkathtësia e brendshme.

Në Shërbimin Korrektues të Kosovës (ShKK) janë ndërmarrë hapat për zbatimin e Rezolutës 1325 në trajnime për stafin me synimin se një gjë e tillë do të bëhet tipar i përhershëm i Trajnimit themelor për Zyrtarët korrektues, me plane për trajnime më të avancuara për menaxherë. Po ashtu, është përpiluar një anketë për tërë stafin për të identifikuar brengat me kushtet e shërbimit, për mes së cilës do të dizajnohen politikat dhe aktivitetet në mënyrë që të krijohen trajnues gjinorë të brendshëm; të avancohen mundësitë për aplikimin e femrave për pozita të larta të stafit të ShKK-së; të avancohet trajnimi gjinor për menaxherë dhe të krijohen përshkrime të detyrave të punës për zyrtarët për mundësi të barabarta. Ndonëse zbatimi i kanalizimit të çështjeve gjinore është i mandatuar brenda shërbimit, ai akoma nuk është detyrë e caktuar për asnjë zyrtar. Zëvendës drejtori i ShKK-së është pika fokale për çështje gjinore. Rreth 18 për qind e ShKK-së janë femra, shumica e tyre civile në pozita administrative. Në nivele vendimmarrëse punon vetëm stafi mashkullor.

Shërbimi Policor i Kosovës (ShPK) në mënyrë efektive ka integruar Rezolutën 1325 në rolet dhe obligimet e veta si në nivelin administrativ ashtu edhe atë operativ. Koordinator i ShPK-së për Çështje gjinore theksoi se përqindja e policeve femra të uniformuara është aktualisht rreth 15 për qind, ku 10 për qind të tyre janë në pozita vendimmarrëse,

¹²¹ Shih NATO, *Informata mbi trupat në Kosovë*
www.nato.int/kfor/docu/pr/2007/04/pr070404.htm

që do të thotë, në mes të gradave të Rreshter dhe Gjeneral. Në mesin e grave më të graduara në ShPK, është një gjeneral, një kolonel, një komandant përgjegjës për 2-3 komuna dhe një grua kryesuese e operacioneve. Veç kësaj pesëdhjetë për qind të Këshilltarëve për çështje gjinore në stacione policore anembanë Kosovës janë femra. Ndonëse vëmendja ndaj gjinisë është integruar në administratën policore, formalizimi i ligjit dhe rregulloreve në të ardhmen konsiderohet se varet nga lidhshipi individual në ShPK dhe BE. Kishte spekulime mbi themelimin e pranisë së BE-së në Kosovë pasi që të vendosej 'statusi final' i saj. Pika fokale gjinore në ShPK raportoi se ShPK ka marrëdhënie përkrahëse të punës me Agjencinë për barazi gjinore dhe se këmbimi i ndërsjellë i informatave me Zyrën e Kryeministrit, komunitetin, OJQ-të dhe mbarë rajonin ka qenë mjaft efektiv dhe i dobishëm. Ndryshime të ngadalta por pozitive shihen në kanalizimin e çështjeve gjinore, përkundër këmbënguljes së stereotipizmit të çështjeve gjinore dhe mosbesimit të bilancit gjinor.

c. Mbrojtja dhe respektimi i të drejtave të njeriut të grave dhe vajzave

Rezoluta 1325, neni dhjetë "*Thërret* të gjitha palët në konflikte të armatosura që të ndër marrin masa speciale që të mbrojnë gratë dhe vajzat nga dhuna në baza gjinore, veçanërisht dhunimit dhe formave tjera të keqpërdorimit seksual dhe të gjitha formave të dhunës në situatat e konfliktit të armatosur."

Stabiliteti dhe mbajtja e paqes në shoqëritë e pas-konfliktit është drejtpërdrejtë e lidhur dhe e përcaktuar me arritjen e sigurisë njerëzore. Kosovën e pas-konfliktit, dhuna dhe ngacmimet ndaj grave janë rritur dhe kjo në përgjithësi kuptohet si pasqyrim i efekteve të situatës së rëndë ekonomike dhe traumës së pasluftës.

Sipas UNIFEM-it, pasiguria e grave dhe vajzave mbahet dhe përforcohet nga këmbëngulja në pabarazi gjinore, posaçërisht e spikatur në shoqëritë e pas-konfliktit për shkak të erozionit të infrastrukturave sociale:¹²²

Qoftë në sigurinë ekonomike, sigurinë e ushqimit, sigurinë shëndetësore, personale apo politike, gratë dhe vajzat e reja preken në një mënyrë shumë specifike për shkak të dallimeve të tyre fizike, emocionale dhe materiale dhe për shkak të pabarazive të rëndësishme sociale, ekonomike dhe politike që ekzistojnë ndërmjet grave dhe meshkujve.

Përgjegjësitë shtëpiake, mos-ofrimi i kujdesit të fëmijëve, kushtet e vështira të punës, aktivitetet e pavlerësuara dhe të nënçmuara të punësimit, punësimi i favorizuar për meshkuj janë pengesa në realizimin e aspiratave ekonomike të gruas. Gjendja socio-ekonomike e Kosovës përkeqësohet edhe më shumë nga zhvillimi i ngadalshëm ekonomik, reformat drastike ekonomike dhe privatizimi i ndërmarrjeve shoqërore.¹²³

¹²² Shih raportin e UNIFEM-it, "Tregimi prapa numrave: Gratë dhe punësimi në Evropën qendrore dhe lindore dhe Komonuelthin perëndimor të Shteteve të pavarura,"

<http://www.unifem.sk/index.cfm?Module=Static&page=w&s=IWP>

¹²³ Gratë në punë; Gjendja ekonomike dhe mundësitë për gra në Kosovë, UNIFEM, DFID. shtator 2000

Përafërsisht, 37 për qind të popullatës së Kosovës jetojnë me më pak se €1.42 në ditë. Një numër gjithnjë e më i madh i njerëzve është duke u kategorizuar si persona që jetojnë në varfëri të skajshme; më shumë se 15 për qind të popullatës jeton me më pak se €0.93 në ditë.¹²⁴ Sipas statistikave në vitin 2007, shkalla e papunësisë për gratë arrinte mbi 70 për qind me mesatare të punësimit rreth 50 për qind.¹²⁵ Shkalla e papunësisë për personat e moshës 15 deri 24 vjeçe është 70.5 për qind, dy herë më e lartë sesa ajo e të rriturve.¹²⁶

Mundësitë e punësimit për gratë janë kryesisht në fushat e bujqësisë dhe bizneseve të vogla. Sipas pasqyrës së proceseve të privatizimit në Kosovë, në mesin e 2,100 ofertuesve të parakualifikuar, 70 janë femra, ku 49 sosh janë të vetme dhe 21 përfaqësojnë kompani të ndryshme, duke e bërë përfaqësimin e gjinisë femërore në vetëm 3 për qind. Rëndësia e sigurisë ekonomike të gruas në Kosovë nuk është njohur gjatë negociatave për statusin final të Kosovës dhe në proceset e përditshme politike, ndonëse stabiliteti varet në sigurinë e gruas.

Përpjekjet e dështuara për të inkorporuar perspektivat e gruas në strategjinë ekonomike të qeverisë kanë ndikim të konsiderueshëm në arritjen e sigurisë së grave dhe vajzave. Përpilimi i komponentëve strategjikë makroekonomikë deri më tani ka shpërfillur çdo brengë të rëndësishme gjinore, që sinjalizonte mosinteresim në të drejtat e gruas. Ndikimi i pasigurisë ekonomike është i dukshëm në shumë sfera të jetës, siç janë punësimi, martesja, trashëgimia, marrja e kredive dhe arsimit. Promovimi i mundësive të barabarta për të gjithë është esencial përmes marrjes në konsideratë të faktorëve politikë, ekonomikë, socialë, kulturorë, demografikë, institucionalë, mjedisorë dhe fetarë. Për të qenë strategjitë makroekonomike efektive, ato duhet të trajtojnë pasigurinë ekonomike qysh në rrënjë, me krijimin e programeve specifike dhe me analiza të thella të buxhetit:

[K]ur të flasim për fuqizimin e gruas, ta quajmë fuqizim ekonomik të gruas, duhet të ketë programe speciale që ky grup i pafavorshëm të bëhet i barabartë.¹²⁷

Prona private

Tradicionalisht meshkujt kosovarë posedojnë pronë private dhe përkundër të drejtës për pronësi të përbashkët në martesë; titullar i pronës është zakonisht mashkulli. Në rast të shkurorëzimit, gratë shpeshherë e humbin pronën e përbashkët.

Sipas legjislacionit për barazi gjinore në Kosovë, trashëgimia është transferim i pronës së një personi bazuar në ligj apo bazuar në testament (të trashëgimisë) nga i vdekuri te një apo disa persona tjerë (trashëgimtarët) në pajtim me dispozitat e përcaktuara me ligj. Prona e të vdekurit i cili nuk kishte fëmijë trashëgohet nga prindërit dhe bashkëshortja e

¹²⁴ IFRC, *Mal i Zi, Serbia dhe Kosova: Programi dhe buxheti i Kosovës 2007*, <http://www.ifrc.org/docs/appeals/annual06/MAACS00105.pdf>

¹²⁵ Zyra e ZPSSP-së për lajme dhe komunikim, Transkripti i kumtesës për shtyp, http://www.euinkosovo.org/upload_briefing/Economic_percent20Press_percent20Briefing_percent2022_percent20March_percent202007.pdf Mars, 2007.

¹²⁶ Ueb faqja e UNDP-së, *Zhvillimi ekonomik dhe punësimi*, <http://www.kosovo.undp.org/?cid=2,89,222>, 2007.

¹²⁷ Intervistë me Flora Brovinën, gusht 2007.

tij. Prindërit e të vdekurit trashëgojnë gjysmën e pronës në pjesë të barabarta dhe gjysma tjetër e pronës do të trashëgohet nga bashkëshortja e tij. Nëse nuk ka bashkëshorte të gjallë, prindërit e të vdekurit do të trashëgojnë tërë pronën në pjesë të barabarta dhe kjo paraqet shkallën e dytë të trashëgimisë e cila hyn në fuqi vetëm nëse shkalla e parë e trashëgimisë nuk ekziston.¹²⁸

Në mungesë të fletëposedimit të pronës, është shumë vështirë për gratë që të sigurojnë kredi për biznese private. Mungesa e kolateralit, nivelet e ulëta të arsimit dhe mungesa e përvojës ndërmarrëse parandalojnë gratë që të hyjnë në këtë treg, posaçërisht në zonat rurale.

Sipas Ligjit për barazi gjinore, puna e të dy partnerëve, përmes së cilës është krijuar prona e përbashkët, konsiderohet si kontribut i barabartë për krijimin e pronës së përbashkët dhe në rast të shkurorëzimit, prona e përbashkët ndahet në mënyrë të barabartë.¹²⁹ Trashëgimtarët, si femrat ashtu edhe meshkujt mund të pranojnë dhe mund të heqin dorë nga pjesa e tij/saj, pas regjistrimit të pronës së tyre dhe personat e të dy gjinive kanë qasje të barabartë në sistemin e sigurimit dhe të mirëqenies sociale gjatë tërë jetës së tyre.¹³⁰

Privatizimi

Një instrument kyç në tranzicionin në ekonomi të tregut është privatizimi. Programi i privatizimit për Kosovën është siguruar në rregulloren për themelimin e Agjencisë Kosovare të Mirëbesimit (AKM). AKM është përgjegjëse për menaxhimin e mbikëqyrjes së ndërmarrjeve shoqërore dhe publike (energji, mbeturinat, uji, aeroporti, hekurudha dhe sistemet e postës dhe telekomunikacionit). Nuk është asnjë grua në Bordin e Agjencisë Kosovare të Mirëbesimit.

Në vitin 2004, reformat strukturore përparuan në një hap modest, ndonëse autoritetet bënë disa hapa të rëndësishëm para, përfshirë vazhdimin e procesit të privatizimit të Ndërmarrjeve në pronë shoqërore (NSh-ve) dhe miratimin e Ligjit për marrëveshje ndërkombëtare financiare që shpjen në Marrëveshjen kornizë me Bankën Evropiane për Investime (EIB) më 3 maj 2005, për të lehtësuar huadhënien në Kosovë.

Ndikimi gjinor i këtij procesi nuk është analizuar. Megjithatë, nuk është e paarsyeshme që të supozojmë se, duke i parë shabllonet tradicionale të punësimit dhe gjendjen shumë të rëndë ekonomike, gratë do të vazhdojnë të ndikohen në mënyrë armiqësore. Pa sindikata të fuqishme të punës për t'i përfaqësuar ato dhe duke e parë këmbëngulësinë e qëndrimeve patriarkale që favorizojnë punësimin e meshkujve si mbajtës të familjes, punonjëset femra në NSh me gjasë do të jenë në mesin e të parëve që do të humbin vendet e tyre të punës.

Procesi i privatizimit ka përqendruar vëmendjen më shumë në mundësinë e punësimit për shifrat e punonjësve serbë – për shembull, KosovoTransi, i cili po ashtu ofron shërbime me autobus për enklavat serbe – sesa në punësimin e barabartë gjinor.

¹²⁸ Mëso të drejtat tua, Grupi për analiza dhe studime të barazisë gjinore (GAJGE), Prishtinë 2005.

¹²⁹ Ligji nr. 2004/2; Ligji për barazi gjinore në Kosovë, Barazia gjinore dhe të drejtat civile f. 11.

¹³⁰ Ligji nr. 2004/2; Ligji për barazi gjinore në Kosovë, Barazia gjinore dhe të drejtat civile f. 12.

Shablloni i pasigurisë dhe paqartësive të lidhura me zgjidhjen e statusit final të Kosovës pengojnë investimet dhe rritjen. Nën-investimi, reformat dhe nivelet e ulëta të punësimit janë të ndërthurura shumë dhe të përbëra nga ekonomia 'false' e investimeve të rënda personale në shtëpi dhe biznese të vogla të nxitura nga diaspora, kryesisht të rinj, të cilët vazhdojnë të dërgojnë para (13 për qind e BPV-së) te shumë grupe familjare.

Dhuna në familje

Kur u lancua kampanja "16 Ditët e aktivizmit kundër dhunës" për herë të parë në vitin 2000, çështja e dhunës në familje ishte akoma tabu në Kosovë. Aktivitete të ndryshme të ngritjes së vetëdijes kanë ndryshuar qëndrimet e njerëzve ndaj dhunës ndaj grave dhe fëmijëve dhe numri i rasteve të raportuara është rritur.¹³¹ Shumë raste të dhunës në familje dhe të dhunimeve kalojnë pa u raportuar meqë konsiderohen si çështje private.¹³²

Dhuna në familje në Kosovë në të gjitha format e saj njihet nga niveli ndërkombëtar dhe sanksionohet përmes mbrojtjeve ligjore dhe mekanizmave të krijuar të asistencës të dhunës në familje. Megjithatë, përkundër zhvillimeve pozitive në ligje dhe politika, gjykatat janë duke dështuar në zbatimin adekuat të Rregullores kundër dhunës në familje.¹³³

Rregullorja 2003/12 parasheh siguri për tri lloje të urdhrave mbrojtës. Urdhrat mbrojtës me disa apo të gjitha masat e parapara në Rregulloren 2003/12 për Mbrojtje ndaj dhunës në familje mund të caktohen nga seancat gjyqësore në kohëzgjatje maksimale prej 12 muajve dhe lëshohen brenda 15 ditëve nga pranimi i kërkesës. Femrat mund të kërkojnë zgjatë të urdhrit mbrojtës pas kësaj periudhe të përshkruar nëse rrethanat të cilat e rrezikojnë mirëqenien e saj janë akoma të pranishme.¹³⁴ Viktimat e dhunës në familje referohen nga policë të ShPK-së apo zyrtarë të Qendrave për mirëqenie sociale, të cilët ekzistojnë në komuna, në strehimore private të pakontrolluara nga qeveria. Ekzistenca e këtyre dispozitave i ngjan mbrojtjes por gratë viktimat të dhunës në familje akoma duhet t'i qasen informatave se përkrahja dhe mbrojtja janë në dispozicion për to; edukimi i konsiderueshëm mbi të drejtat e gruas për të jetuar pa dhunë vazhdon të mbetet nevojë, veçanërisht në zonat rurale.

Në dhjetor të vitit 2006 është organizuar një tryezë e rumbullakët nga UNDP-ja dhe Institucioni i Ombudspersonit të Kosovës për të shënuar ditën ndërkombëtare për eliminimin e dhunës së ushtruar ndaj grave. Pjesëmarrësit në tryezë diskutuan zbatimin e Rezolutës 2003/12 mbi Mbrojtjen kundër dhunës në familje dhe premtuan strategji të reja për trajtimin e dobësive në ofrimin aktual të mbrojtjes kundër dhunës në baza gjinore.¹³⁵

¹³¹ Kryeartikulli i OSBE-së – Ndryshimi i qëndrimeve ndaj dhunës në familje, 14 dhjetor 2004. <http://www.osce.org/item/25770.html>

¹³² Qendra për mbrojtjen e grave dhe fëmijëve; Raporti vjetor 2002

¹³³ <http://www.osce.org/item/25770.html>

¹³⁴ Mëso të drejtat tua, Grupi për analiza dhe studime të barazisë gjinore (GAJGE), Prishtinë 2005

¹³⁵ Shih www.united.nations.org/Development/20Programme.html.

Arsimimi

Varësia ekonomike e grave dhe qëndrimet shoqërore që parandalojnë përfshirjen e grave në vendimmarrje përgjithësisht duket se injorohen.¹³⁶ Pozita ekonomike e grave është e ndërlidhur me qasjen e barabartë në arsim dhe punësim.¹³⁷ Megjithatë, injorimi i shtrirë i institucioneve kombëtare dhe partive politike mbi varfërinë gjinore është i shprehur. Varfëria, më parë sesa siguria fizike, konsiderohet nga shumica e respondentëve si dëmtuese e pozitës ekonomike të grave dhe si e tillë në mënyrë të drejtpërdrejtë ndikon në pjesëmarrjen e vajzave në arsim. Megjithatë, ky lloj komenti ironik ishte, po ashtu, i zakonit:

Nuk mund të besoj se vajzat e reja nuk shkojnë në shkollë për shkak të sigurisë. Unë mendoj se ato nuk shkojnë në shkollë për shkak të situatës së tyre ekonomike. Situata [e tyre] ekonomike i bën femrat të pasigurta. Krahasuar me vendet tjera, mendoj se ne këtu kemi siguri. Nuk mendoj se një grua në Paris është më e sigurt sesa në Kosovë.¹³⁸

Sipas statistikave të viteve 2004/2006, meshkujt kanë një përparësi të lehtë në arsim, por më shumë femra vijojnë shkollat fillore. Megjithatë, të dhënat e vitit 2003 tregojnë boshllëkun e përgjithshëm në rritjen e dallimit gjinor me avancimin e arsimimit, ku 17 për qind më shumë meshkuj vijojnë arsimin në moshën 15-24 vjeçe dhe madje ka një boshllëk më të madh në vitet 24-29. Analfabetizmi të gratë e moshave më të vjetra është çështje e rëndësishme kulturore me 24 për qind për grupmoshën 55-64 vjeçe dhe të grupmosha prej 64 e më shumë, numri i analfabetizmit të grave është tri herë më madh sesa ai meshkujve, sipas statistikave të vitit 2003. Në vitin 2003/2004, përqindja e vajzave që braktisin shkollën ishte 81 për qind e numrit të përgjithshëm të braktisjeve. Ka dallime në nivelet e arsimit të grave në zonat rurale dhe urbane, ku vetëm 17 për qind femrave në zonat rurale përfundojnë arsimin pas nivelit fillor.¹³⁹ Arsyet kryesore që u theksuan përfshinin pasiguritë sociale dhe ekonomike siç janë, shkolla gjendet shumë larg, si dhe mungesa e transportit publik.

Në vitin 2006 në Ministrinë e arsimit, shkencës dhe teknologjisë (MAShT) është krijuar Njësia për të drejta të njeriut, e cila i përgjigjet drejtpërdrejtë Zyrës për Qeverisje të Mirë pranë Zyrës së Kryeministrit dhe Zyrës së sekretarit të përhershëm. Roli i njësisë është që të vëzhgojë dhe përcjellë zbatimin e strategjisë së punës për arritjen e perspektivës gjinore në arsim brenda afatit kohor 2005-2010. Ajo është përgjegjëse edhe për strategjitë dhe projektet shitesë të cilat trajtojnë arsimin parauniversitar dhe universitar dhe është e mandatuar për të identifikuar çdo parregullsi që ngritet nga zbatimin ligjeve për barazi gjinore nga ana e MAShT-it në tërë sistemin arsimor. Plan-programi arsimor është përpiluar në bazë të diskutimeve publike dhe nevojës së ndier për të trajtuar rolet stereotipike gjinore qysh në kopsht të fëmijëve si dhe ndarjes në mes djemve dhe vajzave në shkolla. Ajo ndërmerr trajnime të specializuara për trajnues për çështje gjinore të siguruar nga MAShT-i dhe KEDP. Ekzistojnë 21 trajnues në shtatë rajone të Kosovës të cilët trajnojnë mësimdhënës, dhe, po ashtu, programet për trajnim të stafit parashkollor janë duke u përgatitur. Në bashkëpunim me UNICEF-in dhe Shërbimet katolike për asistencë, janë krijuar fushata mediale, debate dhe aktivitete për të bërë

¹³⁶ Intervistë me Cyme Mahmutaj, korrik 2007.

¹³⁷ Intervistë me Flora Brovina, gusht 2007.

¹³⁸ Intervistë me Flora Brovina, gusht 2007.

¹³⁹ Femrat dhe meshkujt në Kosovë <http://www.ks-gov.net/ESK/> Enti statistikor i Kosovës, mars 2007.

fushatë kundër braktisjes së hershme të shkollës nga ana e vajzave. Ekipet e kontaktit janë organizuar për të punuar me familjet dhe për t'u përpjekur që t'i inkurajojnë familjet që t'i kthejnë vajzat në shkollë. Te komunitetet RAE, ekziston një tendencë më e madhe për vajzat që të braktisin shkollën pas klasës së nëntë për shkak të martesave të hershme. Me përkrahje të UNICEF-it, MASHT-i ka përfshirë lëndë opsionale në nivelin tetëvjeçar, "Aftësitë e jetës" me module që kanë të bëjnë me stereotipa gjinorë, role gjinore, trafikimi dhe aftësi të komunikimit dhe bashkëpunimit. Kufizimet buxhetore pamundësojnë zbatimin e projekteve të parapara dhe ndërtimin e infrastrukturës efikase shkollore. Mungesa e hapësirës dhe klasat e mbingarkuara paraqesin vështirësi në parandalimin e dhunës fizike. Buxheti duket të jetë brenga kryesore në zbatimin e të gjitha projekteve dhe ligjeve ekzistuese në të cilat ka punuar MASHT-i dhe partnerët e tij.

Trafikimi dhe dhuna në baza gjinore

Kosova mbetet burim, vend transiti dhe pikë destinimi për gratë dhe fëmijët e trafikuar për seks dhe punë në familje.¹⁴⁰ *Amnesty International* raporton se Kosova është bërë vend kryesor destinimi për gratë dhe vajzat e trafikuar për prostitucion të detyruar.¹⁴¹ Që nga arritja e KFOR-it dhe themelimit të UNMIK-ut në vitin 1999, femrat, kryesisht nga Moldavia, Bullgaria dhe Ukraina janë trafikuar në Kosovë dhe gjithnjë e më shumë vajza dhe gra vendore trafikohen brenda dhe jashtë Kosovës. Përderisa OSBE-ja ka pranuar se trafikimi është problem i madh, masat e UNMIK-ut mbeten jo të përshtatshme për të luftuar këtë problem.¹⁴²

OSBE-ja ka definuar mirë kornizën për veprim që duhet të ndërmerret nga vendet anëtare në luftimin e trafikimit. Vendimi i Këshillit Ministror të Maastricht-it nr. 2, Lufta kundër trafikimit të qenieve njerëzore (2003) ka sjellë *Planin e veprimit të OSBE-së për të luftuar trafikimin e qenieve njerëzore*¹⁴³. Plani identifikon obligimet e institucioneve të OSBE-së dhe vendeve pjesëmarrëse dhe propozon rekomandime që duhet të ndërmerren në fushën e hetimit, zbatimit të ligjit dhe ndjekjes gjyqësore, mbrojtjes së viktimave dhe parandalimit të trafikimit¹⁴⁴.

OSBE-ja vendos përgjegjësinë përfundimtare në përpjekjet kundër trafikimit në IPVQ. Në nivelin kombëtar, IPVQ-të kanë ndërmarrë masa të ndryshme për të luftuar trafikimin. Dy Procedurat standarde operative (PSO-të) në Kosovë përbëhen nga politikat dhe obligimet shtetërore për të trajtuar gratë dhe fëmijët e trafikuar si në brenda vendit ashtu edhe ndërkombëtarisht. Memorandumi i Mirëkuptimit që themeloi PSO-në e parë është përpiluar në vitin 2000 në mes të OSBE-së, Njësitit hetues të trafikimit dhe prostitucionit brenda policisë së UNMIK-ut (TPIU), Organizatës ndërkombëtare për migrime (IOM) dhe

¹⁴⁰ Shih

http://www.unifem.sk/index.cfm?module=project&page=country&CountryISO=KS#_ftn8

¹⁴¹ *A do të thotë se i kemi të drejtat? Mbrojtja e të drejtave të njeriut të grave dhe vajzave të trafikuar për prostitucion të detyruar në Kosovë*, 2004,

<http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR700102004>

¹⁴² UNDP, *Rini: Një gjeneratë e re për Kosovën, Raport i zhvillimit njerëzor*, 2006, Prishtinë

¹⁴³ Vendimi i OSBE-së nr. 557 i Këshillit të përhershëm, korrik 2003

http://www.osce.org/documents/pc/2003/07/724_en.pdf

¹⁴⁴ Ueb faqja e Sekretariatit – Zyrës së përfaqësuesit special dhe koordinatorit për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore, <http://www.osce.org/cthb/13336.html>

një OJQ-je ndërkombëtare.¹⁴⁵ Grupi punues për asistencë dhe përkrahje të drejtpërdrejtë është mandatar për të krijuar dhe zbatuar “asistencë dhe përkrahje të drejtpërdrejtë për politikat favorizuese për viktimat”¹⁴⁶ dhe përbëhet nga Njësia kundër trafikimit të qenieve njerëzore (THBS) pranë Shërbimit Policor të Kosovës (ShPK), Divizionit për Avokim dhe Asistencë për Viktima (DAAV) pranë Ministrisë së Drejtësisë (MD), dy strehimoreve, Ministrisë së punës dhe mirëqenies sociale (MPMS), IOM-it dhe OSBE-së.

Në nivelin strategjik, *Plani i Veprimit i Kosovës për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore* (PVK), i miratuar në maj të vitit 2005, përvijon projekte të ndryshme dhe mekanizma strategjik për të luftuar trafikimin. Koordinatori kosovar kundër trafikimit i përgjigjet drejtpërdrejtë Kryeministrit, dhe është përgjegjës për zbatimin e PVK-së dhe i raporton qeverisë. Ai poashtu, kryeson grupin punues ndërministror për Parandalimin, mbrojtjen dhe ndjekjen ligjore, që është përgjegjësi i drejtpërdrejtë për zbatimin e parimeve të PVK-së. Grupi punues ndërministror përfshin përfaqësues të Zyrës këshillëdhënëse për qeverisje të mirë (ZKQM) pranë Zyrës së Kryeministrit, Ministrisë së arsimit, shkencës dhe teknologjisë (MASHT), Ministrisë së kulturës, rinisë, sportit dhe çështjeve jorezidente, MPMS-së, Ministrisë së Shëndetësisë (MSh), Ministrisë së shërbimeve publike (MShP) dhe Kreun e DAAV të MD-së.¹⁴⁷

Në vitin 2007 ishin institucionet e përkohshme qeverisëse të cilat konsideroheshin përgjegjëse për luftimin e trafikimit.¹⁴⁸ Megjithatë, shumë probleme ekzistojnë me këtë strukturë. Ekziston një mungesë e qartësisë për mënyrën më të mirë të funksionimit të mekanizmave të identifikimit dhe atyre referuese; parashtrihen pyetje mbi mënyrën e sigurimit të analizave të të dhënave aktuale mbi trafikimin; aktualisht nuk ka fare kompensim për viktimat e trafikimit; dhe duhet të ekzistojë një koordinator me orar të plotë kundër trafikimit. Veç kësaj:

... ligjet penale diskriminuese të pas konfliktit ... kanë mungesë të drejtësisë gjinore, dhe pjesëtarët e familjes që kufizojnë sigurinë e grave [dhe] vajzave në masë të madhe zvogëlojnë mundësinë e tyre të angazhimit në aktivitete të rindërtimit të paqes.¹⁴⁹

¹⁴⁵ *Vlerësimi për themelimin e mekanizmit referues për viktimat e trafikimit të qenieve njerëzore në Kosovë* OSBE, Departamenti për të drejta të njeriut, decentralizim dhe komunitete, Njësia kundër trafikimit, tetor 2007
http://www.osce.org/documents/mik/2007/10/27677_en.pdf

¹⁴⁶ *Vlerësimi për themelimin e mekanizmit referues për viktimat e trafikimit të qenieve njerëzore në Kosovë* OSBE, Departamenti për të drejta të njeriut, decentralizim dhe komunitete, Njësia kundër trafikimit, tetor 2007,
http://www.osce.org/documents/mik/2007/10/27677_en.pdf, f. 14.

¹⁴⁷ *Vlerësimi për themelimin e mekanizmit referues për viktimat e trafikimit të qenieve njerëzore në Kosovë* OSBE, Departamenti për të drejta të njeriut, decentralizim dhe komunitete, Njësia kundër trafikimit, tetor 2007,
http://www.osce.org/documents/mik/2007/10/27677_en.pdf

¹⁴⁸ Shih *Vlerësimi për themelimin e mekanizmit referues për viktimat e trafikimit të qenieve njerëzore në Kosovë*¹⁴⁸, përgatitur nga Njësia kundër trafikimit, Departamenti për të drejta të njeriut, decentralizim dhe komunitete.

¹⁴⁹ McKay, S., *Kapitulli 7. Gratë, Siguria njerëzore dhe ndërtimi i paqes: Analizë feministe*,
<http://home.hiroshima-u.ac.jp/heiwa/Pub/E19/Chap7.pdf>

Plani Kombëtar i Veprimit, Ligji për Gjini, Ligji kundër Diskriminimit dhe Ligji për Familje janë të arritura të rëndësishme në drejtim të barazisë gjinore dhe gjithësesi lehtësojnë promovimin e të drejtave të njeriut më gjerësisht në Kosovë. Megjithatë, shumica e meshkujve dhe femrave në Kosovë mbesin të painformuara për të drejtat e tyre. Aktiviste femra të RrGGK-së janë aktive në fushata publike për ngritjen e vetëdijes mbi dhunën ndaj femrave dhe në informimin e femrave mbi të drejtat e tyre. Fushata e vitit 2005 përfshinte tregime personale dhe shfaqje teatrale në rrugë, duke adresuar një varg shembujsh të dhunës në baza gjinore, përfshirë ato të kryera nga ndërkombëtarët.

Zhvillimi i iniciativave kompetente kundër trafikimit dhe të punës mbi dhunën në familje brenda ShPK-së së fundi ka konsoliduar kapacitetin e policisë lokale për të trajtuar dhunën në baza gjinore. Prania e policeve femra ka qenë e rëndësishme për të trajtuar në mënyrë më të efektshme me krime të tilla. Ndryshime të ngadalta por pozitive janë parë në kanalizimin e çështjeve gjinore në këto fusha të interesit, përkundër këmbënguljes së stereotipizimit të çështjeve gjinore dhe mosbesimit të përgjithshëm në përparësitë sociale të politikave të drejtësisë sociale të ndjeshme ndaj gjinive.

Ndonëse viktimat janë duke raportuar më shumë raste në sistemin e drejtësisë dhe faktit që kanë ndodhur zhvillime pozitive në ligj dhe politika, gjykatat e Kosovës janë duke dështuar në zbatimin adekuat të Rregullores kundër dhunës në familje. Megjithatë, ekzistojnë shumë shembuj të bashkëpunimeve të shoqërisë civile me aktorë ndërkombëtarë dhe departamente të qeverisë mbi të drejtat e njeriut të gruas. Këto përfshijnë takimet e RrGGK-së me divizionin për çështje gjinore brenda Zyrës së Kryeministrit për Qeverisje të Mirë për të formuluar një "Draft Strategji për të drejta të njeriut në Kosovë", si dhe punën e UNIFEM-it me njësitë gjinore të Trupave Mbrojtëse të Kosovës (TMK) dhe të Shërbimit Policor të Kosovës (ShPK) në ligjin për barazi gjinore dhe Rezolutën 1325.

Në vitin 2005, Qendra Kosovare për Studime Gjinore (QKSGj) ka sponsorizuar një studim në bashkëpunim me disa organizata të grave në Kosovë mbi dhunën ndaj femrave për Divizionin e Kombeve të Bashkuara për Avancimin e Grave (UNDAW). Ministria e Shërbimeve Publike ka bashkëpunuar Qendrën Kosovare për Studime Gjinore (QKSGj) në hartimin e raportit mbi ngacmimet seksuale në vendin e punës për Universitetin e Prishtinës. Ndonëse akoma nuk është miratuar, ai paraqet potencialin e grupeve të shoqërisë civile për të punuar në mënyrë më të efektshme së bashku me aktorë shtetërorë, në artikullimin e parimeve të Rezolutës 1325, në avokim për të drejta të njeriut.

Të drejtat e pakicave

Ndonëse ka vetëdijësim për ekzistencën e Rezolutës së KS të OKB-së 1325, gratë Rome, Ashkali dhe Egjiptiane (RAE) në përgjithësi nuk kanë pranuar informata mbi Rezolutën dhe ligjet relevante kundër diskriminimit dhe barazisë gjinore, dhe nuk kanë farë njohuri se si këto ligje duhet të zbatohen apo cilat janë implikimet e zbatimit të tillë për komunitetet dhe familjet e tyre. Gratë e komunitetit RAE janë përjashtuar nga shumica e iniciativave të cilat promovojnë të drejtat e gruas. Nuk ka pasur bashkëpunim me gratë e komunitetit RAE nga ana e Kuvendit të Kosovës, qeverisë, ministrive dhe UNMIK-ut në hartimin e ligjeve dhe në çdo proces vendimmarrës që ka të bëjë me miratimin e atyre ligjeve.

Shpresa Agushi, e cila që nga viti 2006 është koordinatore për projekte për komunitetin RAE në KGSC dhe përkrahur nga UNIFEM, theksoi se bashkëpunimi i vetëm me IPVQ-të deri më tani ka qenë nënshkrimi i marrëveshjes së bashkëpunimit me ABGj-në për periudhën 2007-2010.¹⁵⁰ Disa OJQ Rome, me përkrahje të Shpresa Agushit, kanë kontribuar në zbatimin e Rezolutës përmes konsultimeve dhe këshillimeve në grupet punuese të qeverisë, OSBE-së dhe KFOS-it në trajtimin e çështjeve që ndikojnë në gratë RAE. Që nga viti 2006, disa femra rome kanë punuar në monitorimin e zbatimit të barazisë gjinore, ligjeve kundër diskriminimit dhe ligjeve të të drejtave të grave në lidhje me të drejtat e pakicave dhe kanë raportuar te OSI dhe Parlamenti Evropian. Megjithatë, deri më sot efektet e varfërisë, diskriminimit në punësim, mungesës së qasjes në shëndetësi, arsim dhe shërbime të sigurisë sociale thellësisht kanë prekur anëtarët femra të komunitetit RAE. Ekziston një "nevojë për angazhim në krijimin e një klime më të favorshme publike dhe institucionale, për zbatimin e të gjitha të drejtave të grave rome."¹⁵¹

Më një fjalë, disa politikanë kosovarë janë bërë gjithnjë e më aktivë në përkrahjen publike të organizatave të grave dhe duket se e pranojnë rëndësinë e themelimit të legjislacionit të të drejtave gjinore. Aktivistet vendore kanë luajtur një rol të madh në ndihmën e ofruar për politikanët për t'u bërë më të vetëdijshëm për barazinë gjinore dhe në avokimin e suksesshëm për legjislacion që përkrah barazinë gjinore si e drejtë e njeriut. Plani Kombëtar i Veprimit, Ligji për gjini, Ligji kundër diskriminimit dhe Ligji për familje janë të arritura të rëndësishme për barazinë gjinore dhe ndihmojnë në promovimin dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut në mënyrë më të gjerë në Kosovë. Megjithatë, përderisa mekanizmat gjinor ekzistojnë në nivel legjislativ, shumë meshkuj dhe femra në Kosovë janë të pavetëdijshëm për të drejtat e tyre dhe mënyrën për t'u qasur mbrojtjeve të ofruara nga ato ligje. Në këtë mënyrë, zbatimi gjithëpërfshirës i parimeve ligjore ndërkombëtare mbetet të realizohet në tërësi.

Në Kosovën e pasluftës, dhuna dhe ngacmimi seksual ndaj femrave është rritur duke pasqyruar ndikimet e situatës së rëndë ekonomike dhe traumës së pasluftës. Aktivistet femra të RrGGK-së janë aktive në fushatat publike për ngritjen e vetëdijes mbi dhunën ndaj gruas dhe në informimin e grave për të drejtat e tyre. Fushata e vitit 2005 përfshinte tregime personale dhe shfaqje teatrale në rrugë dhe adresoi një varg shembujsh të dhunës në baza gjinore, përfshirë atë të kryer nga ndërkombëtarët. Përderisa krimet e dhunshme kanë pësuar zbritje të vazhdueshme që nga themelimi i CIVPOL/ShPK, dhuna në familje vazhdon të jetë në shkallë alarmante por është duke u raportuar gjithnjë më shpesh. Ndonëse viktimat janë duke raportuar më shumë raste para sistemit të drejtësisë dhe se janë treguar zhvillime pozitive në ligj dhe polici, gjykatat e Kosovës janë duke dështuar në zbatimin adekuat të Rregullores kundër dhunës në familje¹⁵². Megjithatë, ka shumë shembuj të bashkëpunimeve të shoqërisë civile me aktorë ndërkombëtarë dhe departamente të qeverisë në të drejtat e njeriut të grave. Këto

¹⁵⁰ Intervistë me Shpresa Agushin, gusht, 2007.

¹⁵¹ Po aty.

¹⁵² Ligji për familje ndalon dhunën në familje; Rregullorja e UNMIK-ut 2003/25 mbi Shpalljen e Kodit të Përkohshëm Penal, të miratuar nga Kuvendi i Kosovës mbulon "Veprat penale ndaj jetës dhe trupit" përfshirë dhunimin, sulmimin seksual; Rregullorja 2003/12 parasheh tri lloje të urdhrave mbrojtës, përfshirë atë ndaj Dhunës në familje.

përfshijnë takimet e RrGGK-së me Divizionin për çështje gjinore pranë Zyrës për qeverisje të mirë të Kryeministrit në formulimin e një "Draft strategjie të përbashkët për të drejta të njeriut në Kosovë," si dhe puna e UNIFEM-it me njësitë gjinore të Trupave Mbrojtëse të Kosovës (TMK) dhe Shërbimit Policor të Kosovës (ShPK) në legjislativonin për barazi gjinore dhe Rezolutën e KS të OKB-së 1325. Në vitin 2005, Qendra Kosovare për Studime Gjinore (QKSGj) sponsoroi një studim, në bashkëpunim me disa organizata të grave në Kosovë, mbi dhunën ndaj grave për Divizionin e OKB-së për Avancimin e Gruas (UNDAW).

Ministria e Shërbimeve Publike ka bashkëpunuar me Qendrën Kosovare për Studime Gjinore për t'i hartuar Universitetit të Prishtinës një raport mbi ngacmimet seksuale në vendin e punës. Ndonëse nuk është vënë në fuqi akoma, kjo tregon për potencialin që kanë grupet e shoqërisë civile për të punuar në mënyrë të efektshme së bashku me aktorë shtetërorë në artikullimin e parimeve të Rezolutës 1325 në avokimin për të drejta të njeriut. Qendra Kosovare për Studime Gjinore në veçanti, është duke zhvilluar marrëdhënie bashkëpunuese me qeverinë, institucionet, si dhe me mediat kosovare. Rrjeti i përfaqësuar nga RrGGK vazhdon të jetë mbrojtës i rëndësishëm i të drejtave të njeriut për gratë në Kosovë, dhe në dy vitet e fundit ka shënuar marrëdhënie të rëndësishme pune me organizata kyçe të grave në rajon.

Në vitin 2004, Ligji Kundër Diskriminimit ishte nxitur nga nevoja për të siguruar legjislativon që mbështeste "rëndësinë e sigurimit të bashkëjetesës, mbrojtjen e të drejtave të njeriut, si dhe përfaqësimin e drejtë të popullit të Kosovës në proceset e zhvillimit të institucioneve demokratike të vetë-qeverisjes." Ky ligj ndalon diskriminimin e drejtpërdrejt dhe po ashtu përkufizon të gjitha format e saja, mes tjerash, ngacmimin, viktimizimin dhe segregacionin. Ai adreson diskriminimin në të gjitha sferat e jetës sociale: punësim, edukim, kujdes social, strehim, siguri personale dhe qasje në jetën publike. Një inovacion kyç është që barra për të dëshmuar i është vënë palës së akuzuar për veprime diskriminuese. Individit apo institucioni duhen të dëshmojnë se nuk ka pasur diskriminim. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për femrat që kanë vështirësi të mëdha në diskutimet gjinore me mbizotërim patriarkal në Kosovë.

Zyra e Ombudspersonit është e autorizuar për të pranuar dhe hetuar ankesat lidhur me raste të diskriminimit. Krahas me këtë, qeveria është përgjegjëse për ngritjen e vetëdijes publike lidhur me Ligjin kundër Diskriminimit. Tani ofrohen trajnime specifike për gjyqtarët dhe prokurorët mbi përdorimin praktik dhe të vazhdueshëm të ligjit. Pak kohë më parë, Qendra për Mbrojtjen e Gruas dhe Fëmijës kishte paraqitur një ankesë lidhur me implementimin e shturur nga ana e UNMIK-ut të politikave kundër dhunës shtëpiake. Megjithatë, që nga viti 2006, kur zyra e Ombudspersonit i ishte dorëzuar autoritetit vendor, ajo nuk ka më mandatin e hetimit të rasteve që përfshijnë agjenci apo individë ndërkombëtarë. Të intervistuarit komentuan lidhur me frustrimin e grave të cilat nuk kanë në dispozicion mundësinë e procedurave të ankesës ndaj veprimeve diskriminuese në punë, siç janë ngacmimet seksuale dhe përrjashtimet e padrejta nga puna në agjenci ndërkombëtare.

Është e qartë se në vitin 2007, numri i grave dhe vajzave të reja vendore të cilat trafikohen brenda si dhe jashtë Kosovës, është në rritje. Përkundër deklaratimit nga ana e OSBE-së në vitin 1999 se trafikimi është problem madhor, masat e UNMIK-ut mbetën jo të duhura¹⁵³. Standardet e të drejtave të njeriut ligji i aplikueshëm i Kosovës¹⁵⁴ janë të

¹⁵³ UNDP, Rinia; Një gjeneratë e re për një Kosovë të re, *Raporti i Zhvillimit Njerëzor (Human Development Report)*, 2006 Prishtinë

mjaftueshme për nga ana teorike, për t'u përballur me këtë shkelje të të drejtave të njeriut; sidoqoftë shikuar nga mungesa e financimit, ekspertiza dhe koordinimi, kjo bën me dije për mungesë të vullnetit politik ndërkombëtar.

d. Përfshirja e perspektivës gjinore në raportimet e KB-së

Rezoluta 1325, Neni Shtatëmbëdhjetë “Kërkon nga Sekretari i Përgjithshëm që, ku është e mundur, të përfshijë në raportimet e tija para Këshillit të Sigurisë, progresin e kanalizimit të çështjes gjinore përgjatë tëra misioneve paqeruajtëse si dhe të të gjitha aspekteve tjera përkitazi me gratë dhe vajzat”.

Nga ana e organizatave ndërkombëtare vazhdon të mbetet një nivel i ulët i kuptueshmërisë së kanalizimit të çështjeve gjinore si dhe ngatërimi i zakonshëm është barazimi i konceptit “gjinor” me gratë, në vend se të shqyrtohet vleftësimi dallues i meshkujve dhe femrave në shoqëri. Në shumë raste, ndërkombëtarët kanë parë nevojën për ‘barazi gjinore’ si të pamundur të arrihet në “shoqëri kaq patriarkale” dhe kanë komentuar se shumica e femrave janë aq të shtypura saqë Ligji mbi Barazinë Gjinore i vitit 2004 nuk ka mundur të jetë më shumë sesa vetëm përmbledhje retorike. Është argumentuar se qëndrime të tilla përbrenda administratës ndërkombëtare, kanë dobësuar përpjekjet e qeverisë dhe shoqërisë civile për të bërë presion lidhur me drejtësinë gjinore, siç është paraparë nga Rezolutës 1325 si dhe lidhur me traktatet mbi të drejtat e njeriut. Është e qartë se ka shumë përjashtime kur përmendet ky qëndrim i caktuar, që ka mundur disa bashkëpunime të tërthorta drejt artikullimit të Rezolutës 1325 në rregullore, protokole, kode etike dhe ligje përparimtare të arritura në vitin 2005. Megjithatë, artikulli gjithëpërfshirës i Rezolutës 1325 është penguar deri në një masë nga ana e qëndrimeve negative ndërkombëtare dhe në të njëjtën shkallë si rrjedhojë e moskuptueshmërisë së tyre nga ana e shërbyesve civilë vendorë dhe popullatës së përgjithshme.

Zyra e UNMIK-ut për Çështje Gjinore raporton mbi implementimin e Rezolutës 1325 dhe instrumenteve të të drejtave të njeriut si CEDAW. Zyra e Çështjeve Gjinore e shikon Rezolutës 1325 si dokument themelor në punën e saj dhe paraqet fokusin e trajnimit të tyre me stafin e KB-së. Kështu ka komentuar një i/e intervistuar:

Ka mungesë të kuptueshmërisë – vetëm pse dikush hap një program dhe vendos një grua në të, nuk do të thotë se është duke u bërë diçka në aspekt të gjinisë. UNMIK-u mund të thotë që 1325 është me rëndësi, por në mënyrë që të kuptohet, gratë duhet të marrin një zotim nga ata që janë momentalisht në fuqi, kryesisht meshkuj, se kjo nuk është vetëm për çështje grash, por se kjo është për shoqërinë, për krijimin e një shoqërie gjithëpërfshirëse.

¹⁵⁴ Rregullorja e UNMIK-ut 1999/24, Mbi Ligjin e Aplikueshëm në Kosovë, 12 dhjetor 1999, siç është ndryshuar nga Rregullorja e UNMIK-ut 2000/59, 27 tetor 2000. Rregullorja ofron katër burime të mundshme të ligjit të aplikueshëm në Kosovë: ligji në Kosovë siç kishte ekzistuar më 22 mars 1989; Rregulloret e UNMIK-ut; ligji i aplikuar në Kosovë mes datës 22 mars 1989 dhe 12 dhjetor 1999 (më datën kur Rregullorja 1999/24 kishte hyrë në fuqi) po që se kjo është më e favorshme për mbrojtësit penal apo nëse ajo plotëson ndonjë zbrazëti aty ku nuk ekziston asnjë ligj nga marsi 1989; dhe disa, por jo të gjitha, standardet dhe ligjet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut

Edukimi mbi Rezolutën 1325 dhe marrëdhëniet e saja me CEDAW, si dhe rëndësinë e saj për procesin e ndërtimit të paqes në Kosovë konsiderohet të jetë thellësisht i nevojshëm në UNMIK.

Të intervistuarit kanë komentuar se KB-ja nuk ka nënvizuar Rezolutën 1325 si pikë të nevojshme fokusi për UNMIK-un dhe se PSSP-ja paraprak kishte komentuar mbi rëndësinë e saj, në sytë e grupeve e shoqërisë civile, mungon konsistenca në qasjen ndaj rezolutës dhe rëndësisë së saj në ndërtimin e paqes në Kosovë. Një dështim i përgjithshëm në identifikimin dhe promovimin e kontrasteve të Rezolutës 1325 me mënyrën se çfarë vëmendje dhe çfarë drejtimi u tregohet çështjeve specifike të ligjit, rendit, eksploatimit seksual e abuzimit, përkundër faktit që ato janë pjesë e fushëveprimit të Rezolutës 1325. Duhet cekur se dështimi i UNMIK-ut për të miratuar implementimin e Rezolutës 1325 pasqyron vonesën e saj në përfshirjen e grave vendore eksperte apo organizatave joqeveritare (OJQ-ve) në vendimmarrje dhe planifikim programatik.

Përderisa pohohet në OSBE se Rezoluta 1325 është implementuar brenda strukturave të saja të brendshme, rezoluta si e tillë nuk është publikuar apo përdorur në mënyrë strategjike dhe publikisht si kornizë e veprimtarisë së OSBE-së në Kosovë. Që nga viti 2004, OSBE-ja ka përfshirë dy këshilltarë për gjini, si dhe një njësi për çështje gjinore së bashku me ekspertë të ndryshëm të emëruar në detyra shtesë lidhur me çështje gjinore, por mungon integrimi i përgjithshëm mes pikave qendrore në OSBE dhe frymës së gjithmbarshme të organizatës. Këshilltarët për çështje gjinore i raportojnë shefit të departamentit por kanalizimi i çështjeve gjinore si i tillë nuk është e prioritetizuar më gjerësisht. Sipas të intervistuarve, mungesa e planit specifik të veprimit të OSBE-së ndaj kanalizimit të çështjeve gjinore pasqyron qëndrimin e asaj se në OSBE gjinia shpeshherë konsiderohet si çështje që duhet marrë në konsiderim kur të jetë arritur rendi dhe ligji.

Agjencitë ndërkombëtare si UNDP nuk janë të detyruara të raportojnë mbi përfshirjen e perspektivave gjinore dhe kanalizimit të çështjeve gjinore në strukturat e tyre. Në Kosovë, përkundër kësaj, UNDP-ja ka lëvizur drejt rritjes së bashkëpunimit me departamente qeveritare, agjenci të tjera dhe grupe të shoqërisë civile, duke përfshirë edhe organizata të grave. Një shembull i freskët i qasjes së tillë të shumëfishtë, të cilin mund ta imitojnë agjencitë ndërkombëtare është përfshirja e UNDP-së në Iniciativën për Sigurinë e Gruas, e financuar bashkërisht nga Zyra për Parandalim të Krizës dhe Rimëkëmbje dhe Këshilli Britanik. Iniciativa e përbashkët do të hetojë dhunën ndaj grave dhe trafikimin duke pasur synim trajnimin e personelit të zbatimit të ligjit, duke përfshirë gjyqtarët, si dhe do të shikojë çështje të strehimoreve të grave.

5. Përmbledhje

Në përgjithësi, monitorimi ka gjetur se institucionet qeveritare, organizatat ndërkombëtare dhe shoqëria civile në Kosovë kanë nivele shumë të ndryshme të mbështetjes për Rezolutën 1325 dhe promovim të tij. Nivelet e tyre të angazhimit në fushat e mbuluara nga Rezoluta 1325 dhe marrëveshjet përkatëse mbi të drejtat e njeriut janë po ashtu të ndryshme. Gjersa në parim, UNMIK-u u përmbahet parimeve të përfshirjes gjinore në operacionet, partneritetet dhe politikat e saja - veprimtaria dhe ndikimi i saj është jokonsistent në shpërndarjen e kanalizimit të çështjes gjinore, si element kyç i ndërtimit të paqes në nivelin lokal.

Qeveria e Kosovës, si përkufizim, është e kushtëzuar dhe është palë e çdo konvente ndërkombëtare, për shkak të statusit të saj nën përgjegjësinë administrative të UNMIK-ut. Shumë standarde të të drejtave të njeriut veçse kanë qenë në fuqi brenda kushtetutës Jugosllave, dhe këto ishin inkorporuar në rregulloren e ligjit të aplikueshëm të Kosovës në vitin 2000. Atëherë, parimisht del se të drejtat e njeriut për gruan nuk janë risi për territorin e Kosovës dhe ato janë mbrojtur 'dyfish' nëpërmjet shkrirjes së legjislacionit 'vendor' së bashku me pranimin e detyrimeve dhe përgjegjësi ndaj konventave ndërkombëtare si CEDAW. Në efekt, Rezoluta 1325 paraqet një përsëritje të parimeve të të drejtave të njeriut të cilat shpeshherë sulmohen në kohë lufte apo rindërtimi paslufte. Rëndësia e veçantë e Rezolutës 1325 për Kosovën është si një deklaratë e sërishme e aspekteve kyçe të zotimeve qëndruese të të drejtave të njeriut. Për këtë arsye, është dëshpërues fakti që Rezoluta 1325 përmendet rrallë nga administratorët ndërkombëtarë dhe për këtë arsye nuk përdoret në mënyrë të duhur nga ana e organeve zyrtare si kornizë e vazhdueshme veprimi. Në anën tjetër, shoqëria civile ka shfrytëzuar mundësitë e dhëna nga Rezoluta 1325 si vegël avokimi për të inkurajuar, për të lobuar dhe promovuar pjesëmarrjen e gruas në të gjitha nivelet e jetës publike në Kosovë dhe shtetet përreth, dhe atë me shumë suksese.

Testi i zotimit të Kosovës ndaj kornizave ligjore nën administratën ndërkombëtare të UNMIK-ut do të varet nga vullneti i institucioneve politike të saja për të integruar tutje kanalizimin e çështjeve gjinore përgjatë strukturave publike dhe konventave sociale dhe për të vulosur vetë përgjegjësinë mbi drejtat e njeriut, në nivel shtetëror dhe ndërkombëtar.

6. Rekomandime

Në vijim janë paraqitur një numër temash kyçe, të cilat kanë dalë nga intervistat, dhe janë të formuluar si *ka nevojë të adresohen në hulumtimet dhe monitorimet e ardhshme*:

1. Përkundër mekanizmave përparimtarë të barazisë gjinore të cilët ekzistojnë në të gjitha nivelet e qeverisë në Kosovë, ka mungesë të implementimit të hollësishëm dhe konsistent, gjë e cila duhet të zgjidhet në mënyrë që shoqëria kosovare të jetë politikisht e baraspeshuar.
2. Gratë në parlament duhet të "nxiten në angazhim". Përdorimi i kuotave gjinore ka mundësuar që disa gra të hyjnë në role potenciale të udhëheqjes në politikë dhe shërbim civil, por në përgjithësi nuk ka ngritur nivelin e angazhimit publik dhe politik. Stimulimet dhe edukimi i vazhdueshëm mund të jenë të nevojshme për të përmirësuar këtë veprimtari.
3. Pabarazitë gjinore më së shumti theksohen në popullatën rurale, e cila nuk adresohet në mënyrë adekuate në mekanizmat ekzistues të shpërndarjes së barazisë gjinore. Puna me popullatën rurale dhe popullatën minoritare duhet që në mënyrë të njëkohshme të adresojnë skamjen e tyre dhe mungesën krahasimore të qasjes në të mira dhe shërbime themelore.
4. Nevoja për pavarësi dhe siguri ekonomike në Kosovë, në kohën e tanishme, tenton të pengojë vëmendjen e përgjithshme drejt promovimit të barazisë gjinore. Kudo që 'gjinia' shihet si çështje e butë dhe që nuk lidhet me sfera tjera të politikave, duhet të bëhen përpjekje të ripërtëritura me qëllim që të demonstron nevoja për barazi

gjinore drejt arritjes së demokracisë shumë-etnike me standarde ndërkombëtare të të drejtave të njeriut.

5. Duhet vlerësuar shkaqet e mungesës së vullnetit politik për të implementuar, dhe kjo duhet monitoruar në mënyrë të vazhdueshme për të siguruar se niveli i vetëdijes dhe kuptueshmërisë themelore për arritjen optimale të të drejtave të njeriut për gratë dhe meshkujt është gjithnjë pikë fokusi, si politikisht ashtu dhe në aspekt material dhe social.
6. Të gjitha agjencitë ndërkombëtare që veprojnë në Kosovë, duke përfshirë edhe UNMIK-un dhe EUMIK-un që po vjen, duhet të jenë të detyruara që të demonstrojnë implementimin e tyre të Rezolutës 1325 në procedurat dhe praktikatat e operacioneve të tyre.
7. Mungesa e femrave në pozita të larta vendimmarrëse duhet të theksohet dhe adresohet nga ana e politikave, me qëllim të ndihmesës pozitive të grave në ato role.
8. Mungesa e përgjithshme e Rezolutës 1325 duhet të adresohet brenda niveleve administrative politike dhe civile si dhe nëpërmjet mediave dhe sistemit edukativ shtetëror, si prioritet kombëtar.
9. Udhëheqja risi-sjellëse dhe e suksesshme e grupeve të shoqërisë civile meriton njohjen që demonstron nga konsultat e rregullta dhe të planifikuara me autoritete shtetërore dhe ndërkombëtare, në të gjitha pikat e interesit reciprok.
10. Mungesa aktuale e fondeve për implementim më të mirë të provizioneve të Rezolutës 1325 dhe instrumenteve përkatëse mbi të drejtat e njeriut për gratë, duhet hulumtuar dhe ndihmuar nga buxheti shtetëror në mënyrë që të mundësohen më mirë programet e arsimit ndërsektorial, të cilat do të përmirësojnë marrëdhëniet gjinore në Kosovë.

Shtojca 1

<http://www.unmikonline.org/press/reports/N9917289.pdf>

Rezoluta 1244

Miratuar nga Këshilli i Sigurimit në mbledhjen e tij të 4011-të,

më 10 qershor 1999

Këshilli i Sigurimit,

Duke patur parasysh parimet dhe qëllimet e Kartës së Kombeve të Bashkuara, përfshirë përgjegjësinë parësore të Këshillit të Sigurimit për ruajtjen e paqes dhe të sigurisë ndërkombëtare,

Duke iu rikthyer rezolutave të tij [1160](#) (1998) të datës 31 mars 1998, [1199](#) (1998) të datës 23 shtator 1998, [1203](#) (1998) të datës 24 tetor 1998 dhe [1239](#) (1999) të datës 14 maj 1999.

Duke shprehur keqardhje që kërkesat e këtyre rezolutave nuk u respektuan plotësisht.

I vendosur për të zgjidhur situatën e rëndë humanitare në Kosovë, Republika Federative e Jugosllavisë, si dhe për të garantuar një kthim të sigurt e të lirë të të gjithë refugjatëve dhe personave të shpërngulur në shtëpitë e tyre,

Duke dënuar aktet e dhunës kundër popullsisë së Kosovës si dhe të gjitha aktet terroriste nga cilado palë,

Duke iu rikthyer deklaratës së bërë nga Sekretari i Përgjithshëm më 9 prill 1999, në të cilën shprehet shqetësimi për tragjedinë humanitare që po zhvillohej në Kosovë,

Duke rikonfirmuar të drejtën e të gjithë refugjatëve dhe të personave të shpërngulur për t'u kthyer në shtëpitë e tyre në siguri,

Duke patur parasysh juridiksionin dhe mandatin e Gjykatës Ndërkombëtare për Ish-Jugosllavinë,

Duke përshëndetur parimet e përgjithshme për një zgjidhje politike të krizës së Kosovës të miratuara më 6 maj 1999 (S/1999/516, aneksi 1 i kësaj rezolute), duke përshëndetur edhe pranimin që Republika Federative e Jugosllavisë u bëri parimeve të parashtruara në pikat nga 1 gjer më 9 të dokumentit të paraqitur në Beograd më 2 qershor 1999 (S/1999/649, aneksi 2 i kësaj rezolute) si dhe miratimin e këtij dokumenti nga Republika Federative e Jugosllavisë,

Duke rikonfirmuar zotimin e të gjitha Shteteve anëtare për sovranitetin dhe integritetin tokësor të Republikës Federative të Jugosllavisë dhe të Shteteve të tjera të rajonit, siç përcaktohet në Aktin Final të Helsinikut dhe në aneksin 2,

Duke rikonfirmuar thirrjet e rezolutave të mëparshme për një autonomi substanciale dhe për një vetadministrim vlerëplotë për Kosovën,

Duke përcaktuar se situata në rajon vazhdonte të përbënte një kërcënim për paqen dhe sigurinë ndërkombëtare,

I vendosur për të garantuar sigurinë dhe mbrojtjen e personelit ndërkombëtar si dhe implementimin e përgjegjësive të të gjithë të interesuarve në bazë të rezolutës aktuale dhe duke vepruar në emër të këtyre qëllimeve në bazë të Kapitullit VII të Kartës së OKB,

1. Vendos se zgjidhja politike për krizën e Kosovës duhet të mbështetet në parimet e përgjithshme të aneksit 1 si dhe në përpunimin e mëtejshëm të parimeve dhe të elementeve të tjera të detyrueshme në aneksin 2;

2. Mirëpret pranimin, nga ana e Republikës Federative të Jugosllavisë, të parimeve dhe të elementeve të tjera të detyrueshme që përmenden në paragrafin 1 më sipër dhe kërkon bashkëpunimin e plotë të Republikës Federative të Jugosllavisë për implementimin e menjëherëshëm të tyre;

3. Kërkon në veçanti që Republika Federative e Jugosllavisë t'i japë fund menjëherë dhe në mënyrë të verifikueshme dhunës dhe represionit në Kosovë dhe të fillojë tërheqjen graduale, të plotë e të verifikueshme, të të gjitha forcave ushtarake, policore e paraushtarake nga Kosova në bazë të një grafiku të shpejtë me të cilin do të sinkronizohet dislokimi i pranisë ndërkombëtare të sigurisë në Kosovë;

4. Konfirmon se një numër i miratuar forcash ushtarake e poliore serbe e jugosllave do të lejohet të kthehet në Kosovë pas tërheqjes për të kryer funksionet në pajtim me aneksin 2;

5. Vendos për dislokimin e një pranie ndërkombëtare civile dhe të një pranie të sigurisë në Kosovë nën kujdesin e OKB-së me pajisje të përshtatshme dhe me personel të nevojshëm si dhe mirëpret pëlqimin e Republikës Federative të Jugosllavisë për këto prani;

6. I kërkon Sekretarit të Përgjithshëm që në konsultime me Këshillin e Sigurimit të caktojë një përfaqësues të posaçëm për të kontrolluar implementimin e pranisë civile ndërkombëtare si dhe po Sekretarit të Përgjithshëm i kërkon që ta udhëzojë Përfaqësuesin e tij të Posaçëm të bashkëpunojë ngushtë me praninë ndërkombëtare të sigurisë për të siguruar që të dyja pranitë të operojnë në emër të qëllimeve të njëjta dhe në një mënyrë reciprokisht mbështetëse;

7. Autorizon Shtetet Anëtare dhe organizatat përkatëse ndërkombëtare që të vendosin një prani ndërkombëtare të sigurisë në Kosovë, siç përcaktohet në pikën 4 të aneksit 2,

me të gjitha mjetet për të përmbushur përgjegjësitë e saj në bazë të paragrafit 9 më poshtë;

8. Konfirmon nevojën për një dislokim sa më të shpejtë të pranive të efektshme civile dhe të sigurisë në Kosovë dhe kërkon që palët të bashkëveprojnë plotësisht për dislokimin e tyre;

9. Vendos se prania ndërkombëtare e sigurisë që do të dislokohej e do të veprojë në Kosovë do të ketë përgjegjësitë e mëposhtme:

(a) Të frenojë rifillimin e armiqësive, të ruajë, dhe, atje ku është e nevojshme, të imponojë zjarrpushimin, të sigurojë tërheqjen e forcave ushtarake, policore e paraushtarake të Republikës Federative të Jugosllavisë si dhe të parandalojë rikthimin e tyre, me përjashtim siç parashikohet në pikën 6 të aneksit 2;

(b) Të demilitarizojë Ushtrinë Çlirimtare të Kosovës (UÇK) dhe grupet e tjera të armatosura shqiptare kosovare, siç kërkohet në paragrafin 15 më poshtë;

(c) Të krijojë një mjedis të sigurt në të cilin refugjatët dhe personat e shpërngulur të mund të kthehen në shtëpi në siguri, në të cilin prania civile ndërkombëtare të mund të operojë, administrata e përkohshme të mund të vendoset dhe ndihma humanitare të mund të shpërndahet;

(d) Të garantojë sigurinë dhe rendin publik derisa përgjegjësinë për këtë detyrë të mund të marrë prania ndërkombëtare civile;

(e) Të mbikëqyrë çminimin derisa prania ndërkombëtare civile, kur të jetë e përshtatshme, të mund të marrë përgjegjësinë për kryerjen e kësaj detyre;

(f) Të mbështetë praninë ndërkombëtare civile dhe, kur të jetë e përshtatshme, të bashkërendojë ngushtë punën e saj me të;

(g) Të kryejë detyrat e monitorimit të kufirit në përputhje me kërkesat;

(h) Të sigurojë mbrojtjen dhe lirinë e lëvizjes për veten e saj, për praninë ndërkombëtare civile dhe për organizatat e tjera ndërkombëtare;

10. Të autorizojë Sekretarin e Përgjithshëm që me ndihmën e organizatave përkatëse ndërkombëtare të vendosë një prani ndërkombëtare civile në Kosovë për të siguruar një administrim të përkohshëm për Kosovën nën të cilin populli i Kosovës të mund të gëzojë një autonomi substanciale brenda Republikës Federale të Jugosllavisë, prani që do të sigurojë një administrim kalimtar ndërkohë që edhe do të themelojë institucionet e përkohshme demokratike vetëqeverisëse si dhe do të mbikëqyrë zhvillimin e tyre për të krijuar kushtet për një jetë paqësore e normale për të gjithë banorët e Kosovës;

11. Vendos që përgjegjësitë kryesore të pranisë ndërkombëtare civile të përfshijnë:

(a) Derisa të arrihet një zgjidhje përfundimtare, të nxitë themelimin e një autonomie dhe vetëqeverisjeje substanciale në Kosovë duke patur plotësisht parasysh aneksin 2 dhe marrëveshjen e Rambujesë (S/1999/648);

(b) Të kryejë funksionet themelore administrative civile përsa kohë që kjo do të jetë e nevojshme;

(c) Të organizojë dhe të mbikëqyrë zhvillimin e institucioneve të përkohshme për një vetëqeverisje demokratike dhe autonome derisa të arrihet një zgjidhje politike, përfshirë edhe zhvillimin e zgjedhjeve;

(d) Ndërkohë që do të themelohen këto institucione do t'u transferojë atyre përgjegjësitë e saj administrative duke mbikëqyrur e mbështetur edhe konsolidimin e institucioneve të përkohshme vendore si dhe veprimtaritë e tjera paqëndruesë të Kosovës;

(e) Të lehtësojë procesin politik të projektuar për t'i caktuar Kosovës një status të ardhshëm duke patur parasysh Marrëveshjen e Rambujesë (S/1999/648);

(f) Në stadin përfundimtar, të mbikëqyrë kalimin e autoritetit nga institucionet e përkohshme të Kosovës, në institucionet e ndërtuara në bazë të një zgjidhjeje politike;

(g) Të mbështetë rindërtimin e infrastrukturës kyçe si dhe rindërtimet e tjera në ekonomi;

(h) Në bashkërendim me organizatat ndërkombëtare humanitare, të mbështetë ndihmën humanitare dhe ndihmën e emergjencës të rasteve të fatkeqësisë;

(i) Të ruajë rendin civil, përfshirë vendosjen e forcave policore vendore, por ndërkohë rendi do të ruhet nëpërmjet dislokimit të personelit ndërkombëtar të policisë që do të shërbejë në Kosovë;

(j) Të mbrojnë dhe të lartësojnë të drejtat njerëzore;

(k) Të sigurojnë kthimin e sigurt dhe të papenguar në shtëpitë e tyre në Kosovë të të gjithë refugjatëve dhe të personave të shpërngulur;

12. T'i japë rëndësi nevojës së bashkërendimit të operacioneve humanitare të emergjencës, kurse Republika Federale e Jugosllavisë të lejojë hyrjen pa pengesa në Kosovë të organizatave të ndihmës humanitare dhe të bashkëpunojë me këto organizata në mënyrë që të sigurohet shpërndarja e shpejtë dhe e efektshme e ndihmave ndërkombëtare;

13. T'i nxitë të gjitha Shtetet Anëtare dhe organizatat ndërkombëtare që të kontribuojnë në rindërtimin ekonomik dhe shoqëror si dhe në kthimin e sigurt të refugjatëve dhe të personave të shpërngulur si dhe thekson, në këtë kontekst, rëndësinë për mbajtjen e një konference ndërkombëtare donatorësh, veçanërisht për qëllimin e përcaktuar në paragrafin 11 (g) më sipër në një datë mundësisht sa më të hershme;

14. Kërkon bashkëpunimin e plotë të të gjithë të interesuarve, përfshirë edhe atë të pranisë ndërkombëtare të sigurisë, me Gjykatën për Ish-Jugosllavinë;

15. Kërkon që UÇK-ja dhe grupet e tjera të armatosura shqiptare kosovare t'u japin fund menjëherë të gjitha aksioneve sulmuese dhe të zbatojnë kërkesat e çmilitarizimit, të cilat përcaktohen nga kreu i pranisë ndërkombëtare të sigurisë në konsultim me Përfaqësuesin e Posaçëm të Sekretarit të Përgjithshëm;

16. Vendos se ndalimet e imponuara nga paragrafi 6 i rezolutës 1160 (1998) nuk do të zbatohen për armët dhe materialet që lidhen me to dhe që do të përdoren nga prania ndërkombëtare civile dhe nga ajo e sigurisë;

17. Mirëpret punën që është duke u zhvilluar nga Bashkimi Evropian dhe nga organizatat e tjera ndërkombëtare për të ndërtuar një metodologji tërësore për zhvillimin ekonomik dhe stabilizimin e rajonit të prekur nga kriza e Kosovës, përfshirë implementimin e një Pakti Stabiliteti për Evropën Juglindore me një pjesëmarrje të gjerë me qëllim që të nxitet demokracia, prosperiteti ekonomik, stabiliteti dhe bashkëpunimi rajonal;

18. Kërkon që të gjitha Shtetet e rajonit të bashkëpunojnë plotësisht për zbatimin e të gjitha aspekteve të rezolutës;

19. Vendos që prania ndërkombëtare civile dhe ajo e sigurisë të vendosen për një periudhë fillestare prej 12 muajsh për të vazhduar edhe më tej nëse Këshilli i Sigurimit nuk vendos ndryshe;

20. I kërkon Sekretarit të Përgjithshëm që në intervale të rregullta të raportojë përpara Këshillit rreth implementimit të kësaj rezolute, përfshirë edhe paraqitjen e raporteve të lidereshipëve të pranisë ndërkombëtare dhe të asaj të sigurisë, ku raportet e para do të paraqiten brenda 30 ditëve pas miratimit të kësaj rezolute;

21. Vendos që të qëndrojë aktivisht i angazhuar me këtë çështje.

Aneksi I

Deklarata e Kryetarit lidhur me vizionin përfundimtar të mbledhjes së Ministrave të Jashtëm të G8-ës e mbajtur në Qendrën Petersburg më 6 Maj 1999

Ministrat e Jashtëm të G8-ës miratuan parimet e përgjithshme të mëposhtme për zgjidhjen politike të krizës së Kosovës:

-- Përfundim i menjëhershëm dhe i verifikueshëm i dhunës dhe i represionit në Kosovë;

-- Tërheqje e forcave ushtarake, policore dhe paraushtarake nga Kosova;

-- Dislokim i një pranie të efektshme ndërkombëtare civile dhe i një pranie të sigurisë në Kosovë, të miratuara dhe të aprovuara nga Kombet e Bashkuara, të afta për të garantuar arritjen e objektivave të përbashkët;

-- Vendosje e një administrimi të përkohshëm për Kosovën që do të përcaktohet nga Këshilli i Sigurimit të Kombeve të Bashkuara për të siguruar kushtet për një jetë paqësore dhe normale për të gjithë banorët e Kosovës;

-- Kthim i sigurt i të gjithë refugjatëve dhe të personave të shpërngulur dhe hyrje pa pengesa në Kosovë e organizatave të ndihmës humanitare;

-- Një proces politik drejt arritjes së një marrëveshjeje për një kuadër politik të përkohshëm që do të sigurojë një vetëqeverisje substanciale për Kosovën duke marrë plotësisht parasysh marrëveshjen e Rambujesë dhe parimet e sovranitetit dhe të integritetit tokësor qoftë të Republikës Federale të Jugosllavisë, qoftë të vendeve të tjera të rajonit, si dhe çmilitarizimin e UÇK-së;

-- Një metodologji e gjithanshme për zhvillimin ekonomik dhe stabilizimin e krizës në rajon.

Aneksi 2

Marrëveshja që do të çonte drejt zgjidhjes së krizës së Kosovës duhet të arrihet mbi bazën e parimeve të mëposhtme:

1. Ndalim i menjëhershëm dhe i verifikueshëm i dhunës dhe i represionit në Kosovë,
2. Tërheqje e verifikueshme e të gjitha forcave ushtarake, policore dhe paraushtarake nga Kosova në bazë të një grafiku të shpejtë,
3. Dislokim në Kosovë i një pranie të efektshme ndërkombëtare civile si dhe i një pranie të efektshme të sigurisë nën kujdesin e Kombeve të Bashkuara që do të veprojnë mbi bazën e Kapitullit VII të Kartës, të afta për të garantuar arritjen e objektivave të përbashkët.
4. Prania ndërkombëtare e sigurisë me pjesëmarrjen substanciale të Organizatës së Paktit të Atlantikut të Veriut duhet të dislokohe mbi bazën e një komande dhe kontrolli të unifikuar, e autorizuar për të krijuar një mjedis të sigurt për të gjithë popullin e Kosovës si dhe për të lehtësuar kthimin e sigurt të të gjithë refugjatëve dhe të personave të shpërngulur në shtëpitë e tyre.
5. Vendosja e një administrimi të përkohshëm për Kosovën si pjesë e pranisë ndërkombëtare civile në bazë të të cilit populli i Kosovës të mund të gëzojë një autonomi substanciale brenda Republikës Federative të Jugosllavisë, autonomi që do të vendoset nga Këshilli i Sigurimit të OKB-së. Gjatë kohës që do të vendoset dhe do të mbikëqyret krijimi i institucioneve të përkohshme demokratike vetëqeverisëse, administrimi i përkohshëm do të sigurojë një administrim kalimtar për të siguruar kushtet për një jetë normale dhe paqësore për të gjithë banorët e Kosovës.
6. Pas tërheqjes, një numër i miratuar forcash jugosllave dhe serbe do të lejohet të kthehet në Kosovë për të kryer funksionet e mëposhtme:

- Ndërlidhje me misionin ndërkombëtar civil dhe me praninë ndërkombëtare të sigurisë;
- Përcaktim/pastrim i zonave të minuara;
- Mbajtje e një pranie në qendrat trashëgimore serbe;
- Mbajtje e një pranie në kalimet kyçe në kufi.

7. Kthim i sigurt dhe i lirë i të gjithë refugjatëve dhe i personave të shpërngulur nën mbikëqyrjen e Zyrës së Komisarariatit të Lartë të OKB për Refugjatët dhe hyrje e papenguar në Kosovë e organizatave të ndihmave humanitare.

8. Një proces politik drejt arritjes së një marrëveshjeje për një kuadër të përkohshëm politik që do të sigurojë vetëqeverisjen substanciale për Kosovën duke patur parasysh plotësisht marrëveshjen e Rambujesë dhe parimet e sovranitetit dhe të integritetit tokësor qoftë të Republikës Federale të Jugosllavisë, qoftë atë të vendeve të tjera në rajon, si dhe çmilitarizmin e UÇK-së. Negociatat midis palëve për gjetjen e një zgjidhjeje nuk duhet të vonojnë ose të prishin vendosjen e institucioneve demokratike vetëqeverisëse.

9. Një metodologji e gjithanshme për zhvillimin ekonomik dhe për stabilizimin e rajonit pas krizës. Kjo do të përfshijë implementimin e një pakti stabiliteti për Evropën Juglindore me një pjesëmarrje ndërkombëtare të gjerë me qëllim që të nxitet demokracia, prosperiteti ekonomik, stabiliteti dhe bashkëpunimi rajonal.

10. Pezullimi i veprimtarive ushtarake do të kërkojë pranimin e parimeve të parashtruara më sipër plus pranimin e elementeve të tjera të domosdoshme të përcaktuara më parë, të cilat specifikohen në shënimin e mëposhtëm. Pas këtij pranimi duhet të arrihet menjëherë një marrëveshje ushtarako-teknike e cila, ndërmjet të tjerash, do të specifikojë modalitetet shtesë, përfshirë rolin dhe funksionet e personelit jugosllav/serb në Kosovë:

Tërheqja

- Procedurat për tërheqjen përfshijnë një grafik të detajuar për një tërheqje graduale si dhe përcaktimin e një zone tampon në Serbi, matanë së cilës duhet të tërhiqen forcat serbe.

Rikthimi i personelit

- Pajisjet që bashkëshoqërojnë personelet që do të rikthehen;
- Referenca e kushteve për përgjegjësitë e tyre funksionale;
- Grafiku kohor i rikthimit të tyre;

- Konturimi i zonave gjeografike për operacionet e tyre;
- Rregullat që qeverisin raportet e tyre me praninë ndërkombëtare të sigurisë dhe me misionin ndërkombëtar civil.

Elemente të tjera të nevojshme:

- Një grafik i preçizuar për tërheqje të shpejta, gjë që do të thotë, p.sh., shtatë ditë për një tërheqje totale, kurse armët kundërajrore duhet të tërhiqen deri në 25 kilometra jashtë një zone sigurie të ndërsjelltë brenda 48 orëve;
- Rikthimi i personave për të katër funksionet e specifikuar më sipër do të bëhet nën mbikëqyrjen e pranisë ndërkombëtare të sigurisë dhe do të jetë i kufizuar në një numër të vogël të miratuar (me qindra, jo mijëra);
- Pezullimi i veprimtarisë ushtarake do të kryhet pas fillimit të tërheqjeve të verifikueshme;
- Diskutimi dhe arritja e një marrëveshjeje ushtarako-teknike nuk duhet të zgjatet përtej kohës së caktuar për përfundimin e tërheqjeve.

Shtojca 2

UNSCR1325: <http://www.peacewomen.org/un/sc/1325.html#Full>

Rezoluta 1325 (2000)

E miratuar nga Këshilli i Sigurimit në takimin e tij të 4213-të,

më
31 tetor 2000

Këshilli i Sigurimit,

Duke rikujtuar rezolutat e tij: 1261 (1999) e 25 gushtit 1999, 1265 (1999) e 17 shtatorit 1999, 1296 (2000) e 19 prillit 2000 dhe 1314 (2000) e 11 gushtit 2000, si dhe deklaratat përkatëse të Presidentit të tij; duke rikujtuar gjithashtu deklaratën për shtyp të Presidentit me rastin e Ditës së Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Grave dhe të Paqes Ndërkombëtare (Dita Ndërkombëtare e Grave) më 8 Mars 2000 (SC/6816),

Duke rikujtuar gjithashtu zotimet e deklaratës së Pekinit dhe të Platformës për Veprim (A/52/231), si edhe zotimet e përfshira në dokumentin përfundimtar të Sesionit të Veçantë të njëzet e tretë të Asamblesë së Përgjithshme të Kombeve të Bashkuara, të titulluar "Gratë 2000: Barazia Gjjinore, Zhvillimi dhe Paqja për Shekullin e Njëzetë e Një" (A/S-23/10/Rev.1), në veçanti ato që kanë të bëjnë me gratë dhe konfliktin e armatosur,

Duke marrë në konsideratë qëllimet dhe parimet e Kartës së Kombeve të Bashkuara dhe përgjegjësinë kryesore të Këshillit të Sigurimit, sipas Kartës, për mbështetjen e paqes ndërkombëtare dhe të sigurisë,

Duke shprehur shqetësimin se civilët, veçanërisht gratë dhe fëmijët, konsiderohen si shumica dërrmuese e të prekurve nga konflikti i armatosur, përfshirë këtu si refugjatët ashtu edhe të shpërngulurit brenda vendit, dhe faktin që gjithnjë e më tepër ata janë nën shënjestrën e luftëtarëve dhe të elementëve të armatosur, si dhe duke marrë parasysh pasojën e këtij ndikimi për një paqe të qëndrueshme dhe për pajtim,

Duke ripohuar rolin e rëndësishëm të grave në parandalimin, zgjidhjen e konflikteve dhe ndërtimin e paqes, si dhe duke theksuar rëndësinë e pjesëmarrjes së tyre të barabartë dhe përfshirjen e plotë në të gjitha përpjekjet për ruajtjen dhe çuarjen përpara të paqes dhe të sigurisë, si dhe nevojën për të rritur rolin e tyre në proceset vendimmarrëse, lidhur me parandalimin dhe zgjidhjen e konflikteve,

Duke ripohuar gjithashtu nevojën për të zbatuar plotësisht ligjet ndërkombëtare humanitare dhe ato të të drejtave të njeriut, të cilat mbrojnë të drejtat e grave dhe të vajzave gjatë dhe pas konflikteve,

Duke theksuar nevojën që të gjitha palët të bëjnë të mundur që programet për pastrimin nga minat dhe ato për ndërgjegjësimin për praninë e minave, të marrin parasysh nevojat e vecanta të grave,

Duke pasur parasysh nevojën urgjente për të futur perspektivën gjinore në veprimet paqeruajtëse, dhe duke vënë theksin lidhur me këtë në Deklaratën Windhoek dhe në Planin e Namibisë për Veprim në Futjen e Perspektivës Gjinore në Veprimet Shumëpërmasëshe për Mbështetjen e Paqes (S/2000/693),

Duke njohur gjithashtu rëndësinë e këshillës së dhënë për shtyp nga Presidenti i tij më 8 mars 2000 për trajnimin e specializuar të të gjithë personelit paqeruajtës për mbrojtjen, nevojat e veçanta dhe të drejtat e grave dhe të fëmijëve në situatat e konfliktit,

Duke ditur se po të kuptohet ndikimi që konflikti i armatosur ka tek gratë dhe vajzat, atëherë kjo do të nxisë marrëveshjet institucionale që të sigurojnë mbrojtjen e grave dhe të vajzave si dhe pjesëmarrjen e tyre të plotë në procesin e paqes, të cilat nga ana e tyre mund të kontribuojnë dukshëm në ruajtjen e paqes ndërkombëtare dhe të sigurimit,

Duke vënë re nevojën për të konsoliduar të dhënat për ndikimin e konfliktit të armatosur tek gratë dhe vajzat:

1. Nxit Shtetet Anëtare, që të sigurojnë një përfaqësim më të madh të grave në të gjitha nivelet vendimmarrëse në institucionet kombëtare, rajonale dhe ndërkombëtare dhe në mekanizmat për parandalimin, drejtimin dhe zgjidhjen e konfliktit;
2. Inkurajon Sekretarin e Përgjithshëm që të zbatojë planin e tij strategjik të veprimit (A/49/587), duke kërkuar një rritje të pjesëmarrjes së grave në nivelet vendimmarrëse për zgjidhjen e konfliktit dhe proceset e paqes;
3. Nxit Sekretarin e Përgjithshëm që të caktojë më shumë gra si përfaqësuese të posaçme dhe të kërkojë që të kryejnë punë të mira në emrin e tij, dhe lidhur me këtë u bën thirrje Shteteve Anëtare që të sigurojë kandidatë për Sekretarin e Përgjithshëm, për përfshirje në një listë qendrore, e cila ripërtërihet rregullisht;
4. Nxit më tej Sekretarin e përgjithshëm, që të përpiqet që të zgjerojë rolin dhe kontributin e grave në veprimet e kryera në bazë dhe në mënyrë të veçantë mes vëzhguesve ushtarakë, policëve civilë personelit të të drejtave të njeriut dhe atyre humanitare;
5. Shpreh gatishmërinë e tij për të përfshirë perspektivën gjinore në veprimet paqeruajtëse dhe nxit Sekretarin e përgjithshëm që të sigurojë, që atje ku është e mundur, veprimet në bazë të përfshijnë edhe një element gjinor;
6. I kërkon Sekretarit të Përgjithshëm që t'u sigurojë Shteteve Anëtare udhëzues trajnimi dhe materiale për mbrojtjen, të drejtat dhe nevojat e veçanta të grave, si edhe për rëndësinë e përfshirjes së grave në të gjitha masat paqeruajtëse dhe paqendërtuese, fton Shtetet Anëtare që të përfshijnë të gjithë këto elemente si dhe trajnime për ndërgjegjësimin për HIV/AIDS, në programet e tyre kombëtare të trajnimit për personelin policor civil dhe ushtarak, në përgatitje për t'u punësuar. Dhe i kërkon më tej Sekretarit të Përgjithshëm që të sigurojë që edhe personeli civil i veprimeve paqeruajtëse të marrë një trajnim të ngjashëm;
7. Nxit Shtetet Anëtare që të rrisin mbështetjen e tyre financiare vullnetare, teknike dhe logjistike për trajnime me karakter gjinor, përfshirë edhe ato të ndërmarra nga fondet dhe programet përkatëse, inter alia, Fondi i Kombeve të Bashkuara për Gratë dhe Fondi i

Kombeve të Bashkuara për fëmijët, dhe nga Zyra e Komisionerit të Lartë për refugjatët dhe nga organizma të tjerë përkatës;

8. U bën thirrje të gjithë organizmave të përfshirë, që kur zhvillojnë bisedime dhe zbatojnë marrëveshjet për paqen, të miratojnë një perspektivë gjinore, duke përfshirë, inter alia:

(a) Nevojat e veçanta të grave dhe vajzave gjatë riatdhesimit dhe për riaftësimin, riintegrimin dhe rindërtimin pas konfliktit;

(b) masa që mbështesin nismat lokale të grave për paqen dhe proceset vendase për zgjidhjen e konfliktit, dhe që përfshin gratë në të gjitha mekanizmat zbatues të marrëveshjeve për paqen;

(c) Masa që sigurojnë mbrojtjen dhe respektimin e të drejtave të vajzave dhe grave, veçanërisht me ato që lidhen me kushtetutën, sistemin zgjedhor, policinë dhe gjykatësit;

9. U bën thirrje të gjitha palëve në konfliktin e armatosur që të respektojnë plotësisht ligjin ndërkombëtar, të zbatueshëm për të drejtat dhe mbrojtjen e grave dhe të vajzave, duke i trajtuar ato veçanërisht si civilë, si dhe detyrimet e zbatueshme për ta, nën Konventën e Gjenevës të vitit 1949 dhe të Protokolleve Shtesë të vitit 1977, Konventa e Refugjatit e vitit 1951 dhe për më tepër Protokollin e vitit 1967, Konventën për eliminimin e të gjitha formave të Diskriminimit kundër Grave, të vitit 1979 si dhe Protokollin fakultativ të vitit 1999 dhe Konventën e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës të vitit 1989 dhe dy Protokole Fakultative të 25 majit 2000 dhe të mbajë në mendje kushtet përkatëse të statutit të Romës të Gjykatës Ndërkombëtar të Krimeve;

10. U bën thirrje të gjitha palëve të përfshira në konfliktin e armatosur që të marrin masa të veçanta për të mbrojtur gratë dhe vajzat nga dhuna me bazë gjinore, veçanërisht nga përdhunimi dhe format e tjera të abuzimit seksual, dhe të gjitha llojeve të tjera të dhunës në situatën e një konflikti të armatosur;

11. Thekson përgjegjësinë e të gjitha Shteteve që t'u japin fund pandëshkueshmërisë dhe të ndëshkojnë ata që janë përgjegjës për gjenocidin, krimet kundër njerëzimit dhe krimet e luftës, përfshirë këtu edhe ato që janë të lidhura me dhunën seksuale dhe dhunë të llojeve të tjera mbi gratë dhe vajzat dhe lidhur me këtë vë theksin në nevojën për të përjashtuar këto krime, atje ku është e mundur nga kushtet për amnisti;

12. U bën thirrje të gjitha palëve të konfliktit të armatosur që të respektojnë civilët si dhe kampet dhe ngulimet e refugjatëve me karakter humanitar dhe të marrin parasysh nevojat e veçanta të grave dhe vajzave, të përfshira në synimet e tyre, dhe rikujton rezolutat e tij 1208 (1998) të 19 Nëntorit 1998 dhe 1296 (2000) të 19 prillit 2000;

13. Inkurajon të gjitha ata që përfshihen në planin për çarmatim, çmobilizim dhe riintegrim që të konsiderojë nevojat e ndryshme të ish-luftëtarëve meshkuj dhe femra dhe të marrë në konsideratë nevojat e familjarëve të tyre;

14. Ripohon gatishmërinë e tij, kur masat janë marrë nën Artikullin 41 të Kartës së Kombeve të Bashkuara, që të japë vlerësimin e tyre për ndikimin e tyre të mundshme mbi popullsinë civile, duke mbajtur parasysh nevojat e veçanta të grave dhe vajzave, në mënyrë që të kihen parasysh përjashtime humanitare atje ku duhet,

15. Shpreh gatishmërinë e tij, për të siguruar që misionet e Këshillit të Sigurimit të marrin parasysh vlerësimet gjinore dhe të drejtat e grave, të marra prej konsultimeve me grupet lokale dhe ndërkombëtare të grave;

16. Fton Sekretarin e Përgjithshëm që të përfundojë një studim mbi ndikimin e konfliktit të armatosur mbi gratë dhe vajzat, rolin e grave në ndërtimin e paqes dhe përmasat gjinore të proceseve të paqes dhe të zgjidhjes së konfliktit, dhe fton më tej atë që t'i paraqesë një raport Këshillit të Sigurimit mbi rezultatet e këtij studimi dhe ta vërë atë në dispozicion të të gjitha Shteteve Anëtare dhe të Kombeve të Bashkuara;

17. I kërkon Sekretarit të Përgjithshëm, atje ku është e përshtatshme, që të përfshijë në raportin e tij për Këshillin e Sigurimit, përparimin në drejtimet bazë gjinore në të gjitha misionet paqeruajtëse dhe në të gjitha aspektet e tjera që kanë të bëjnë me gratë dhe vajzat.

18. Vendos që të vazhdojë të merret aktivisht me këtë çështje.

Shtojca 3

2001-2007 Iniciativat drejt implementimit të Rezolutës 1325 në Kosovë:

1. Në qershor të vitit 2001, një delegacion i Këshillit të Sigurimit të Organizatës së Kombeve të Bashkuara erdhi në Kosovë. Përfaqësuesit e UNMIK-ut të cilët përgatitnin agjendën e delegacionit thanë se delegacioni nuk ka kohë për tu takuar me gratë Kosovare. Aktivistet theksuan se RKSOKB 1325 u jep atyre të drejtën e takimit me delegacionin. Ambasadori Anwarul K. Chowdhury, i cili po e udhëhiqte këtë delegacion u pajtua që të takohet me gratë në ora 21.30 pasi që të kenë përfunduar të gjitha takimet tjera të delegacionit.¹⁵⁵
2. Në dhjetor të vitit 2002, një delegacion i Këshillit të Sigurimit të Organizatës së Kombeve të Bashkuara vizitoi Kosovën. Pasi që UNMIK-u nuk informoi dhe ftoi gratë lokale në këtë takim, gratë Kosovare avokuan dhe arritën të sigurojnë një takim pas orarit të rregullt të punës. Aktivistet filluan takimin duke diskutuar çështjet që lidhen me statusin final politik të Kosovës. Ambasadori i OKB-së ndërhyri, "Statusi është një çështje për partitë politike. Le të flasim për çështje të grave. Për shembull, le të flasim për Rezolutën 1325." Gratë Kosovare mbetën të befasuara nga mungesa e detyrës së ambasadorit lidhur me RKSOKB 1325, pasi që sipas saj gratë duhet të jenë të përfshira në procesin e negocimit të statusit final politik të Kosovës. Ato pyetën, "A nuk mendoni se statusi është një çështje e cila ndikon tek gratë? Kjo është një çështje e deklaruar drejtpërdrejt në Rezolutën 1325."¹⁵⁶
3. Në nëntor të vitit 2003, aktivistet nga Kosova të nxitura dhe përkrahura nga UNIFEM-i, iu bashkuan iniciativës rajonale për avokim për implementimin e Rezolutës.
4. Në shkurt të vitit 2004, u krijua Grupi Punues Rajonal që përbëhej nga dy përfaqësues të të gjitha shteteve. Si rezultat, ekipi i UNIFEM-it nga Kosova inicoi veprime avokuese që kishin për qëllim ngritjen e vetëdijes publike lidhur me Rezolutën 1325 në tërë rajonin përmes grupeve të grave nga Kosova, Kroacia, Bosnja e Hercegovina, Maqedonia, Serbia dhe Mali i Zi dhe Shqipëria.
5. Në tetor të vitit 2004 aktivistet nga rajoni u takuan në Sarajevë për të mbajtur një punëtori e cila pati për qëllim ngritjen e vetëdijes dhe ofrimin e informatave mbi Rezolutën 1324 për aktivistet e regjionit. Kjo punëtori u mbajt falë përkrahjes së UNIFEM-it, Kvinna till Kvinna dhe Zene Zenama që i kushtojë diskutimit dhe analizës së Rezolutës nga ana e femrave në OJQ dhe qeveri. Në fokus ishte analiza historike dhe teknike e Rezolutës; shembuj nga iniciativat globale për të promovuar dhe monitoruar implementimin e saj; shembuj të çështjeve kombëtare dhe regjionale që kanë të bëjnë me Rezolutën; dhe mënyrat që mund të përdorur për të punuar rreth tyre. Feministe dhe aktiviste nga të drejtat e njeriut dhe grave dhe paqes nga Suedia, SHBA, Republika Çeke, Kosova, Kroacia, Serbia dhe Bosnja e Hercegovina morën pjesë në këtë konferencë.
6. Pas punëtorisë së Sarajevës, OJQ-të vazhduan të avokojnë për implementimin dhe ngritjen e vetëdijes lidhur me Rezolutën 1325 nëpër rrjetet e tyre. U arrit marrëveshja për të mbajtur një Punëtori tjetër.
7. Në prill të vitit 2005, në Maqedoni u mbajt një punëtori, e sponsoruar nga UNIFEM-i. Punëtorja duhej të ishte për nga natyra praktike dhe jo teorike, dhe të

¹⁵⁵ *Building Peace Empowering Women: Gender Strategies to make UN Security Council Resolution 1325 work*, Vienna 2006, p. 28.

¹⁵⁶ Ibid.

- ofronte mundësi për të zhvilluar Planin preliminar të Veprimit për implementim. Pjesëmarrëset nga Maqedonia që kishin qenë aktive në zhvillimin e rrjeteve të tyre që nga tetori i vitit 2004 gjithashtu ishin ftuar të marrin pjesë si vëzhgues.
8. Gjatë takimit me të Deleguarin Special të OKB-së, Ambasadorin Kai Aide në vitin 2005, aktivistet filluan takimin duke diskutuar mbi çështjen e përfshirjes së grave në bisedimet të cilat do të përcaktojnë statusin final të Kosovës. Ambasadori Kai Aide u përgjigj me shaka duke thënë “Mos flisni me mua si burra.” Aktivistet lokale mbetën të tronditura dhe u përgjigjën duke theksuar se RKSOKB 1325 u siguron atyre të drejtën e të biseduarit mbi statusin final politik të Kosovës.¹⁵⁷
  9. Shërbimi Policor i Kosovës (SHPK), Trupat Mbrojtëse të Kosovës (TMK), UNIFEM-i, KFOR-i, Policia e UNMIK-ut dhe Rrjeti i Grupeve të Grave i Kosovës inicuan një bashkëpunim drejt avancimit të implementimit të Rezolutës 1325. Më specifikisht UNIFEM-i dhe RRGK përkrahën njësitë e posaformuara për çështje gjinore në SHPK dhe TMK me trajnime, këmbim të informatave dhe aktivitete bashkëpunuese me qëllim të adresimit të rolit të grave në vendimmarrje, trafikim dhe dhunë në familje. Në përgjithësi, iniciativa kishte për qëllim të rrisë nivelin e komunikimit mes femrave dhe policisë dhe sektorit të sigurisë.
  10. Organizata joqeveritare suedeze Kvinna till Kvinna (KtK) ka përkrahur krijimin e rrjetit dhe aktivitetet e grupeve të grave të Kosovës drejt avancimit të zbatimit të RKSOKB 1325. KtK gjithashtu ka avokuar për përfshirjen e grave në bisedimet për statusin final të Kosovës, duke përpiluar dy letra dhe duke i dërguar ato tek vendimmarrës së nivelit të lartë. E para, e datuar më 8 korrik 2005, i është adresuar Përfaqësuesit Special të Sekretarit të Përhershëm (PSSP) në Kosovë, z. Soren Jessen-Petersen. Letra e dytë, e datuar më 16 janar 2006 i është adresuar të Deleguarit Special për procesin e statusit të ardhshëm të Kosovës, z. Martti Ahtisaari, Këshillit të Sigurimit të OKB-së, Sekretarit të Përgjithshëm të OKB-së, z. Kofi Annan, PSSP-së Soren Jessen-Petersen, dhe Ministres të Punëve të Jashtme të Suedisë, znj. Laila Freivalds.
  11. Në shkurt të vitit 2006, pasi që kishte lexuar mbi iniciativat e aktivisteve lokale drejt përfshirjes së grave në bisedimet për statusin final të Kosovës në buletin informativ të RRGK, të quajtur Zëri i Grave të Kosovës, Shevolution (nga Mbretëria e Bashkuar) filloi bashkëpunimin me RRGK, duke avokuar në Parlamentin Evropian për përfshirjen e grave në ekipin negociator për bisedimet për statusin final, që ka të bëjë me të ardhmen e Kosovës. Advocacy Project (SHBA) gjithashtu mësoi lidhur me iniciativat lokale të fokusuara në zbatimin e RKSOKB 1325 përmes buletinit informativ të RRGK, dhe pasi që intervistuan disa përfaqësues të RRGK-së, ata botuan një tregim në buletin e tyre informativ mbi tentativat e Kosovareve për sigurimin e përfaqësimit të grave në bisedimet mbi statusin final.
  12. Në shkurt, Këshilli për Mbrojtjen e Drejtave dhe Lirive të Njeriut (KMDLNj) organizoi një tryezë të rumbullakët mbi “Rolin e mediave dhe shoqërisë civile në avancimin e pozitës së gruas”, në të cilën morën pjesë përfaqësues të Kuvendit, OJQ-ve, ministrive dhe mediave. Në tryezën e rumbullakët gjithashtu u ngritën çështjet e RKSOKB 1325 dhe grave në pozita vendimmarrëse. Më se dhjetë media Kosovare e përcollën këtë ngjarje.
  13. Më 3 mars, Gratë Kosovare u takuan me Përfaqësuesin Special të OKB-së për procesin e statusit të ardhshëm të Kosovës, z. Martti Ahtisaari dhe theksuan nevojën e përfshirjes së grave në bisedimet mbi negociatat rreth statusit final të Kosovës. Gratë Kosovare avokuan që ky takim të mbahet gjatë takimit me

¹⁵⁷ Po aty.

- zyrtarët e lartë të Departamentit të Misioneve Paqeruajtëse të Organizatës së Kombeve të Bashkuara (DPKO) në New York.
14. Më 5 mars, RRGK nënshkroi një memorandum mirëkuptimi me Gratë në të Zeza – Serbi, në mënyrë që të monitorojnë procesin negociator lidhur me statusin final të Kosovës, për të siguruar se zërat e grave merren parasysh gjatë negociatave. Iniciativa e tyre e përbashkët është publikuar në mediat Serbe dhe Kosovare.
  15. Në javën që i parapriu 8 marsit, përfaqësues të RRGK dhe Lobit të Grave Kosovare (LGK) u paraqitën në më se pesëmbëdhjetë media elektronike dhe të shtypura (p.sh. emisione televizive, artikuj lajmesh) me audiencë që përfshinë tërë Kosovën, me ç'rast ngritën vetëdijen e qytetarëve lidhur me RKSOKB 1325 dhe rëndësinë që ajo ka për përfshirjen e një numri më të madh të grave në vendim-marrje, posaçërisht gjatë negociatave lidhur me statusin final politik të Kosovës
  16. Më 8 mars, RRGK dhe LGK organizuan një demonstratë para teatrit kombëtar në Prishtinë. Këngëtarë dhe aktorë të njohur kosovarë u paraqitën me këngë dhe skeçe të shkruara enkas për këtë ngjarje, të cilat fokusoheshin në RKSOKB 1325 dhe në rëndësinë e përfshirjes së grave në bisedime të cilat merren me statusin përfundimtar të Kosovës. Pjesëmarrësve iu shpërndanë dyqind ekzemplarë të materialeve të shtypura lidhur me RKSOKB 1325. Tri stacionet kombëtare televizive që transmetojnë në tërë Kosovën transmetuan reportazhe mbi këtë demonstratë në lajmet e tyre të mbrëmjes. Pas kësaj ngjarje, pjesëmarrësit varën një pamflet i cili shkruante “Rezoluta 1325 na garanton të drejtën e pjesëmarrjes në bisedimet për statusin final”, jashtë ndërtesës së parlamentit, në qendër të Prishtinës, ku vazhdon të qëndrojë në mënyrë që të shihet nga të gjithë qytetarët dhe politikanët.
  17. Më 8 mars, RTV 21 emitoi një program 10-minutësh gjatë lajmeve kryesore, i cili dokumentonte demonstratat dhe ngjarjet e organizuara nga gratë anë e mbanë botës më 8 mars, përmes të cilave tentohej të arrihet një përfshirje më e madhe e grave në vendim-marrje. RTV21 gjithashtu emitoi një program special 30-minutësh lidhur me demonstratën e RRGK dhe LGK, duke theksuar se RKSOKB 1325 u garanton grave pjesëmarrjen në bisedimet mbi statusin final.
  18. Më 8 mars, aktivistet Kosovare dhe organizatat lokale dërguan letra të tek vendimmarrësit vendorë dhe ndërkombëtarë, përmes të cilave kërkoheshin përfshirja e grave në ekipin që negocion për statusin final të Kosovës, siç parashihet me RKSOKB 1325. Letra i janë dërguar: të Deleguarit Special për procesin e statusit të ardhshëm të Kosovës, z. Martti Ahtisaari, Këshillit të Sigurimit të OKB-së, PSSP Soren Jessen-Petersen, Presidentit Fatmir Sejdiu, Kryeministrit Agim Çeku, Komandantit të KFOR-it Giuseppe Valotto, ekipit negociator, si dhe kontakt grupit të pesë zyrave të huaja në Kosovë. Kjo letër gjithashtu është lexuar gjatë mbajtjes së demonstratës së sipërpërmendur.
  19. Më 10 mars, Qendra Burimore dhe Trajnuese për Avokim (ATRC) bashkëpunoi me Qendrën për Trajnime dhe Studime Gjinore për të organizuar një diskutim publik, gjatë të cilit përfaqësuesit e shoqërisë civile debatuan lidhur me çështjen e pjesëmarrjes së grave në negociatat për statusin final të Kosovës.
  20. Më 22 mars, ATRC ka organizuar një debat tjetër lidhur me temën e sfidave dhe opozitës gjatë bisedimeve mbi statusin final. Pothuajse gjysma e takimit u fokusua në përfshirjen e grave në bisedimet për statusin pasi që kjo çështje ngrihej pandërprerë nga aktivistet e pranishme aty. Përfundimisht, avokimi i aktivisteve Kosovare u tregua i suksesshëm pasi që folësi kryesor – Kryetari i Partisë Demokratike të Kosovës (PDK), z. Hashim Thaçi, njëkohësisht edhe

- anëtar i grupit negociator, premtoi publikisht që një grua do të marrë pjesë në ekipin negociator. Kjo ngjarje gjithashtu u përcoll nga mediat.
21. Në qershor të vitit 2007, Qendra Kosovare për Studime Gjinore (QKSGJ) organizoi një tryezë të rrumbullakët në të cilën ishin ftuar aktiviste kosovare dhe pikat kontaktuese të OKB-së, përfshirë përfaqësuesit e UNIFEM-it.
  22. Në qershor dhe korrik të vitit 2007, RRGK mbajti takime me trupat e KFOR-it, duke ua prezantuar atyre Rezolutën 1325.
  23. RTV 21 ka përgatitur një dokumentar mbi Rezolutën 1325 i cili është promovuar dhe shfaqur në OKB dhe vende të tjera të rëndësishme.
  24. RTV 21 ka filluar incizimin e një dokumentari tjetër lidhur me Rezolutën 1325.

Raporti mbi Monitorimin e Rezolutës së

Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara 1325 në Kosovë

Kanë kaluar shtatë vite që kur Këshilli i Sigurimit të Kombeve të Bashkuara ka adoptuar Rezolutën e Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara 1325 për Gratë, Paqen dhe Sigurinë. Rezoluta i jep rëndësi kanalizimit të perspektivës gjinore në ndërtimin e paqes dhe veprimet paqeruajtëse. Në Rezolutën 1325 të Kombeve të Bashkuara Sekretari Gjeneral është i obliguar tu siguroj trajnime, doracakë dhe materiale për mbrojtjen e të drejtave dhe nevojave të grave në instancë paqeruajtëse dhe paqendërtuese. Duhet të sigurohet që personeli ushtarak dhe civil i cili do të zbarkoj, të kryej trajnim të ofruar nga anëtarët e shtetit.

Pavarësisht nga ekzistenca e rëndësishme e kësaj rezolute, gratë përreth globit vazhdojnë të luftojnë për të drejtat e tyre, për pjesëmarrjen e tyre në vendimmarrje përgjatë dhe pas proceseve të konfliktit, po ashtu edhe në procesin paqëruajtës. Gratë në Kosovë nuk kanë përjashtime. Derisa Misioni i Kombeve të Bashkuara në Kosovë dhe forcat paqëruajtëse kanë ndërmarrë hapa simbolik për implementimin e Rezolutës, ky raport e argumenton që në shumicën e

rasteve ata kanë dështuar në implementimin e kësaj Rezolute. Anëtarët e shoqërisë civile në Kosovë, kanë shfrytëzuar mundësitë të cilat i ofron Rezoluta 1325, ku avokimi është përdorur si një vegël inkurajimi, lobimi, promovimi i pjesëmarrjes së grave në të gjitha nivelet e jetës publike. Organizatat e grave kosovare kanë kontribuar në implementimin e Rezolutës 1325.

Si pjesë e përpjekjeve për implementimin e Rezolutës 1325 në Kosovë, Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës me përkrahjen e UNIFEM-it, dhe UNDEF-it kanë realizuar këtë raport mbi monitorimin e Rezolutës 1325 të KSKB-së në Kosovë, me qëllim që avokimi për çështje gjinore të arrijë në nivel kombëtar. Ky raport analizon të dhënat kryesore të seksioneve kyçe të Rezolutës 1325 që obligon: 1) Pjesëmarrjen e grave në vendimmarrje; 2) Perspektivën Gjinore, trajnimi i personelit ushtarak dhe policor; 3) Mbrojtjen dhe Respektimin e të drejtave njerëzore të grave dhe vajzave; dhe 4) Kyqjen e perspektivës gjinore në raportimin e Organizatës së Kombeve të Bashkuara.

Rrjeti i Grupeve të Grave të Kosovës

+381 (0) 38 245 850

info@womensnetwork.org

Rr. Hajdar Dushi C-2, II / 8

Prishtinë, Kosovë

www.womensnetwork.org